

ELIZABETH GILBERT

AUTOAREA BESTSELLERULUI *MĂNÂNCĂ, ROAGĂ-TE, IUBEȘTE*

LECȚII DE MAGIE

CUM SĂ-ȚI CULTIVI
CREATIVITATEA

book
HUMANITAS

Elizabeth Gilbert (n. 1969 în Waterbury, Connecticut; studii de științe politice la New York University) a devenit celebră odată cu apariția volumului autobiografic *Mănâncă, roagă-te, iubește* (2006), megabestseller internațional (peste 10 milioane de exemplare publicate în lume, traduceri în 30 de limbi) apărut în românește la Humanitas în 2008, ecranizat în 2010, cu Julia Roberts și Javier Bardem în rolurile principale. Volumul de povestiri *Pelerinii* (1997; Premiul Pushcart și nominalizare pentru Pen/Hemingway Award în 1998), apărut și el în românește (Humanitas, 2010), reprezintă debutul ei literar. Au urmat romanul *Războiul homarilor* (2000; Humanitas, 2011), încununat în 2001 cu Kate Chopin Literary Award, volumul de nonficțiune *Ultimul bărbat american* (2002; Humanitas, 2009), finalist în competiția pentru două premii importante – National Book Award și National Book Critics Award –, volumul autobiografic deja menționat, continuarea lui, de asemenea bestseller mondial, *Și am spus da. O poveste de iubire* (2010; Humanitas, 2013) și romanul *Semnătura tuturor lucrurilor* (2013; Humanitas, 2014). A reeditat și prezentat volumul din 1947 al străbunicii sale Margaret Yardley Potter, *Carte de bucate, ospitalitate și povești minunate* (2012; Humanitas, 2013).

A fost colaboratoare la diverse publicații, printre care ediția americană a revistei *GQ*, articolele ei primind două nominalizări pentru National Magazine Award. Un articol din 1997, „The Muse of the Coyote Ugly Saloon“, bazat pe experiența autoarei ca angajată într-un bar newyorkez, a stat la baza filmului *Coyote Ugly*. În 2008 a fost inclusă de revista *Time* în topul celor mai influenți 100 de oameni din lume.

Elizabeth Gilbert locuiește împreună cu soțul ei, José Nunes, într-un orașel din New Jersey.

Elizabeth Gilbert

Big Magic: Creative Living Beyond Fear

Copyright © 2015, Elizabeth Gilbert

All rights reserved.

© Humanitas, 2015, pentru prezenta versiune românească (ediția print)

© Humanitas, 2015 (ediția digitală)

Designul copertei: Helen Yentus; Fotografia de pe copertă: Henry Hargreaves

ISBN: 978-973-50-5124-2 (epub)

EDITURA HUMANITAS

Piața Presei Libere 1, 013701 București, România

tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51

www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro

Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro

Comenzi telefonice: 0372.743.382; 0723.684.194

ELIZABETH GILBERT

LECTII DE
MAGIE

CUM SĂ-ȚI CULTIVI
CREATIVITATEA

Traducere din engleză de
CORNELIA DUMITRU

Cuprins

LECTII DE MAGIE

Curajul

Comoara ascunsă

Viața creativă, definiție

O viață mai amplă

Înspăimântător!

În apărarea slăbiciunii

Frica e plictisitoare

Frica de care ai nevoie și frica de care n-ai nevoie

Excursie cu mașina

De ce merită

Încântarea

Când îți vine o idee

Cum funcționează ideile

Ce se întâmplă când spui nu

Ce se întâmplă când spui da

O altă cale

Ideea se dezvoltă

Ideea trece în plan secund

Ideea pleacă

Vrăjitorie

Ce mama naibii?

Un pic de perspectivă

Dreptul la proprietate

Descoperirea simultană

Coada tigrului

Muncă grea versus inspirație pură

Strivit de propriul succes

Las' să vină și să plece

O inimă uimită

Permișunea

Eliminați cutia de sugestii

Biletul de voie

Împodobește-te

Îndreptățirea

Originalitate versus autenticitate

Motive

Școlarizarea

Ca alternativă, încearcă asta

Dascălii tăi

Grăsanii

Intră-n scenă Werner Herzog

Un truc

[Etichetări](#)

[Labirintul oglinzilor](#)

[Eram o trupă oarecare](#)

[Canari iradiați](#)

[Mize mari versus mize mici](#)

[Intră-n scenă și Tom Waits](#)

[Paradoxul principal](#)

[Perseverența](#)

[Depunerea jurământului](#)

[Învățătura](#)

[Avertisment](#)

[Găleata goală](#)

[Sandviciul cu rahat](#)

[Serviciul de bază](#)

[Vopsește-ți boul](#)

[Începe o aventură amoroasă](#)

[Intră-n scenă și Tristram Shandy](#)

[Teamă pe tocuri înalte](#)

[Intră-n scenă și Marcus Aurelius](#)

[Nimeni nu se gândește la tine](#)

[Ceva terminat e mai bun decât ceva bun](#)

[Laudă caselor strâmbe](#)

[Succesul](#)

[Carieră versus vocație](#)

[De vorbă cu elanii](#)

[Bestia cea frumoasă](#)

[La sfârșit, încă ceva](#)

[Încrederea](#)

[Te iubește?](#)

[Cea mai rea iubită din lume](#)

[Dependenți de suferință](#)

[O poveste cu tâlc](#)

[Durerea se învață](#)

[Îngerii noștri mai buni](#)

[Alege în ce să ai încredere](#)

[Încăpățânarea de-a te bucura](#)

[Alege-ți iluzia](#)

[Martir versus farsor](#)

[Încredere de farsor](#)

[O mișcare strălucită de farsor](#)

[Destinde-te](#)

[Nu-i copilul tău](#)

[Pasiune versus curiozitate](#)

[Curiozitatea de zi cu zi](#)

[Căutarea comorii](#)

[Ce interesant!](#)

[Stafii flămânde](#)

[Ocupă-te de altceva](#)

[Vopsește-ți bicicleta](#)

[Încredere aprigă](#)

[Pășește cu mândrie](#)

[Divinitatea](#)

[Har accidental](#)

[În concluzie](#)

[Mulțumiri](#)

Curajul

Comoara ascunsă

A fost odată ca niciodată un bărbat pe nume Jack Gilbert – cu care, din păcate, nu sunt rudă.

Jack Gilbert a fost un mare poet, dar dacă n-ați auzit niciodată de el nu vă faceți griji. Nu-i vina voastră. Niciodată nu l-a interesat prea tare să fie cunoscut. Eu însă am auzit de el și l-am iubit din tot sufletul de la o distanță respectuoasă, așa că îngăduiți-mi să vă spun câte ceva despre asta.

Jack Gilbert s-a născut la Pittsburgh în 1925 și a crescut în mijlocul fumului, zgomotului și uzinelor acestui oraș. În tinerețe a muncit prin fabrici și oțelării, însă de la o vârstă fragedă s-a simțit chemat să scrie poezie. A răspuns fără șovăire acestei chemări. A devenit poet așa cum alții se călugăresc: a făcut-o ca pe o faptă de evlavie, ca pe un act de iubire; și-a făgăduit să caute toată viața harul și transcendența. Și cred că e un mod foarte bun de a deveni poet. Sau de a deveni orice, absolut orice vorbește inimii tale sau te face să te simți viu.

Jack putea să ajungă celebru, dar nu asta l-a interesat. Avea talentul și charisma necesare, dar i-a lipsit apetitul. Prima lui antologie, publicată în 1962, a câștigat prestigiosul premiu Yale Younger Poets și a fost nominalizată la Premiul Pulitzer. Mai mult, Jack a cucerit atât publicul, cât și criticii, ceea ce nu e deloc ușor pentru un poet modern. Avea ceva care-i atrăgea pe oameni și-i ținea subjugăți. Era chipeș, pasionat, sexy, scânteietor pe scenă. Era un magnet pentru femei și un idol pentru bărbați. A fost fotografiat pentru *Vogue* – arăta superb și romantic. Lumea era înnebunită după el. Ar fi putut fi și vedetă rock.

El însă a dispărut. Nu voia să se lase tulburat de prea multă agitație. Mai târziu a spus că-l plictisise celebritatea – nu fiindcă era imorală sau degradantă, ci pur și simplu fiindcă era exact la fel în fiecare zi. Căuta ceva mai bogat, mai complex, mai variat. Așa că s-a retras. S-a dus să trăiască în Europa și a stat acolo douăzeci de ani. A locuit o vreme în Italia, o vreme în Danemarca, dar în cea mai mare parte a timpului a locuit în coliba unui cioban, pe un vârf de munte, în Grecia. Acolo a contemplat tainele veșnice, a privit cum se schimbă lumina și și-a scris poeziile în intimitate. A avut poveștile de dragoste, obstacolele și izbânzile lui. Era fericit. S-a descurcat cumva, muncind ici și colo. N-avea nevoie de mult. Și-a lăsat numele să cadă în uitare.

După două decenii, Jack Gilbert a revenit și a publicat o altă antologie de poeme. Încă o dată, lumea literară s-a îndrăgostit de el. Încă o dată, ar fi putut ajunge celebru. Încă o dată a dispărut – de data aceasta pentru zece ani. Avea să urmeze mereu acest tipar: se izola, apoi publica ceva sublim, după care se izola din nou. Era ca o orhidee rară ce înflorește doar o dată la câțiva ani. Nici pomeneală să-și fi făcut vreodată publicitate. (În unul dintre puținele lui interviuri, Gilbert a fost întrebat cum credea că îi afectase cariera această detașare de lumea editorială. A râs și a zis: „Presupun că mi-a fost fatală.“)

Nu aș fi auzit niciodată de Jack Gilbert dacă, destul de târziu în viață, nu s-ar fi întors în America și – din motive pe care nu le voi cunoaște niciodată – n-ar fi acceptat un post temporar de profesor de scriere creativă la Universitatea din Tennessee, Knoxville. S-a întâmplat ca în anul următor, 2005, să preiau aceeași funcție. (Prin campus circula o glumă despre „catedra Gilbert“.) Am găsit cărțile lui Jack Gilbert în biroul meu – care mai înainte îi aparținuse. Era ca și cum încăperea mai păstra căldura prezenței lui. I-am citit poemele și am fost copleșită de măreția lor și de faptul că stilul său îmi amintea de Whitman. („Trebuie să riscăm desfătarea“, a scris. „Trebuie să avem încăpățânarea de-a simți bucuria în furnalul neîndurător al acestei lumi.“)

Aveam același nume de familie, avusesem aceeași funcție, lucrasem în același birou, cu aproape aceiași studenți, și acum eram îndrăgostită de cuvintele lui; firește că am devenit foarte curioasă în privința sa. Am întrebat în stânga și-n dreapta: cine este Jack Gilbert?

Studenții mi-au spus că este cel mai extraordinar om pe care l-au întâlnit vreodată. Părea un pic din altă lume, spuneau ei. Ai fi zis că trăia într-o continuă mirare, și-i încurajase și pe ei să facă la fel. Nu-i învățase *cum* să scrie poezie, mi-au spus, ci, mai degrabă, *de ce*: pentru a se desfăta. Pentru a trăi cu încăpățănare bucuria. Le spusese să trăiască o viață cât mai creativă cu putință, pentru a ține piept infernului neîndurător al acestei lumi.

Întâi și-ntâi, le-a cerut studenților să fie curajoși. Fără curaj, îi învăța el, nu-și vor putea atinge niciodată potențialul maxim. Fără curaj nu aveau să cunoască niciodată lumea în toată bogăția sa, așa cum se vrea ea cunoscută. Fără curaj viețile lor aveau să rămână neînsemnate – mult mai neînsemnate decât și-ar fi dorit.

Nu l-am cunoscut niciodată pe Jack Gilbert, iar acum nu mai trăiește – a murit în 2012. Mi-aș fi putut face o misiune din a-l căuta și a-l întâlni pe când era în viață, dar n-am simțit niciodată nevoia. (Experiența m-a învățat să fiu cu băgare de seamă când îmi întâlnesc eroii; poate fi extrem de dezamăgitor.) Oricum, îmi plăcea cum trăia în imaginația mea, ca o prezență însemnată și puternică, clădită din poemele sale și din poveștile pe care le auzisem despre el. Așa că am hotărât să-l cunosc doar așa – prin intermediul imaginației mele. Și așa rămâne pentru mine până în ziua de astăzi: încă viu înăuntrul meu, complet internalizat, aproape ca și când l-aș fi plăsmuit eu însămi.

nu voi uita niciodată însă ce a spus Jack Gilbert altcuiva – unei persoane în carne și oase, o studentă timidă de la Universitatea din Tennessee. Tânăra cu pricina mi-a povestit că într-o după-amiază, după cursul de poezie, Jack a luat-o deoparte. A felicitat-o pentru munca ei, după care a întrebat-o ce voia să facă în viață. Șovăind, ea a recunoscut că i-ar plăcea să fie scriitoare.

El i-a zâmbit fetei cu o compasiune nemărginită și a întrebat-o: „Ai curajul? Ai curajul să duci la îndeplinire această lucrare? Comorile ascunse în tine speră că vei spune *da*.”

Viața creativă, definiție

Aceasta e, cred eu, principala întrebare de care depinde orice viață creativă: *Ai curajul să dai la iveală comorile ascunse în tine?*

Eu nu știu ce se ascunde în voi. Nu am cum să știu. Poate că nici voi nu știți prea bine, deși bănuiesc că ați întrezărit câte ceva. Nu vă cunosc aptitudinile, aspirațiile, năzuințele, talentele secrete. Dar cu siguranță există înăuntrul vostru ceva minunat. Spun asta cu toată convingerea, fiindcă se întâmplă să cred că suntem cu toții purtătorii unor comori ascunse. Cred că asta e una din cele mai vechi și mai generoase feste pe care ni le joacă universul nouă, oamenilor, atât pentru amuzamentul său, cât și pentru al nostru. Universul ascunde comori stranii în adâncul fiecăruia dintre noi, și apoi se retrage ca să vadă dacă le putem găsi.

Căutarea și descoperirea acestor nestemate – iată ce înseamnă să duci o viață creativă.

Curajul de a porni în această căutare, mai întâi de toate – iată ce deosebește o viață banală de una plină de magie.

Rezultatele adesea surprinzătoare ale acestei căutări – iată ce numesc eu Marea Magie.

O viață mai amplă

Să nu credeți că atunci când vorbesc despre „a fi creativ“ mă refer neapărat la a-ți dedica viața profesională, sau viața ca atare, exclusiv artei. Nu spun că trebuie să devii poet și să trăiești pe un vârf de munte în Grecia, că trebuie să dai spectacole la Carnegie Hall ori să câștigi un Palme d'Or la Festivalul de Film de la Cannes. (Deși, dacă vrei să-ți încerci puterile cu oricare dintre aceste isprăvi, nu ezita! Îmi place să văd oameni care pun totul la bătaie.) Nu! Când spun „viață creativă“, vorbesc de ceva mai general. Mă refer la o viață călăuzită mai degrabă de curiozitate decât de teamă.

Unul dintre cele mai frumoase exemple de creativitate pe care le-am văzut în ultimii ani este cel al prietenei mele Susan, care s-a apucat de patinaj artistic la patruzeci de ani. De fapt, ea știa deja să patineze. În copilărie participase la diverse competiții și i-a plăcut întotdeauna patinajul, dar a renunțat în adolescență, când a devenit clar că nu avea destul talent ca să ajungă campioană. (Ah, minunata adolescență – când „cei talentați“ sunt luați din turmă, ceea ce lasă întreaga povară a viselor creatoare ale societății pe umerii fragili ai unor făpturi alese, condamnându-i totodată pe ceilalți la o viață banală, lipsită de inspirație! Halal sistem...)

În următorii douăzeci și cinci de ani, prietena mea Susan nu a patinat deloc. De ce să-ți mai dai osteneala dacă tot nu poți să fii cel mai bun? Apoi a împlinit patruzeci de ani. Era apatică. Era neliniștită. Se simțea plictisită și greoaie. Și-a cercetat un pic sufletul, cum face omul la aniversările majore. S-a întrebat când se simțise ultima oară cu adevărat ușoară, veselă și – da – *creativă*. Spre mirarea ei, și-a dat seama că trecuseră decenii de atunci. De fapt, nu se mai simțise așa din adolescență, când făcea încă patinaj artistic. A descoperit cu groază că își refuzase atâta amar de vreme un lucru care o făcea să se simtă vie și era curioasă să vadă dacă-i mai plăcea.

Și-a urmat deci curiozitatea. A cumpărat o pereche de patine, a găsit un patinoar, a angajat un antrenor. A ignorat glasul lăuntric care-i spunea că e doar un capriciu și că arată ridicol făcând așa ceva. Nu s-a lăsat copleșită de faptul că era singura femeie de vârstă mijlocie de pe gheață, printre fete de nouă ani, mititele și ușoare ca fulgul.

Pur și simplu a făcut-o.

Trei dimineți pe săptămână, Susan se trezea înainte de revărsatul zorilor și, în ora buimacă de dinaintea zilei ei grele de muncă, patina. Și a patinat, a patinat, a tot patinat. Și, da, îi plăcea la fel de mult ca totdeauna. Ba chiar mai mult ca oricând, poate fiindcă acum, ca adult, știa cât de prețioasă e bucuria. Patinajul o făcea să se simtă vie și fără vârstă. Nu se mai simțea doar o consumatoare, nimic mai mult decât suma îndatoririlor ei zilnice. Făcea ceva din ea, făcea ceva *cu* ea.

Avea loc o revoluție. O revoluție la propriu, căci pe gheață s-a răsucit din nou spre viață – revoluție după revoluție după revoluție...

Vă rog să remarcați că prietena mea nu a renunțat la serviciu, nu și-a vândut casa, nu a rupt relațiile cu cei din jur și nu s-a mutat la Toronto ca să exerseze șaptezeci de ore pe săptămână cu un antrenor de nivel olimpic. Și nu, povestea nu se termină cu ea câștigând vreo medalie de campioană. Nici nu trebuie. De fapt, povestea nici nu se termină, pentru că Susan patinează *în continuare* câteva dimineți pe săptămână – pur și simplu fiindcă pentru ea patinajul artistic e cel mai bun mod de a trăi o anumită frumusețe și de a atinge o stare transcendentă la care nu pare să aibă acces altfel. Și i-ar plăcea să petreacă cât mai mult timp cu puțință într-o astfel de stare cât e încă aici, pe pământ.

Asta-i tot.

Asta e ceea ce numesc eu viață creativă.

Și chiar dacă creativitatea diferă de la persoană la persoană, un lucru rămâne sigur: o viață creativă e o viață mai amplă, cu un orizont mai larg, o viață mai fericită și de o mie de ori mai interesantă. Să trăiești în felul acesta – dând la iveală neconținut și cu încăpățănare nestematele ascunse în tine – este o artă în sine.

Într-o astfel de viață își va găsi întotdeauna locul Marea Magie.

Înspăimântător!

Să vorbim acum despre curaj.

Dacă ai deja curajul să dai la iveală nestematele ascunse în tine e nemaipomenit. Probabil că faci deja lucruri foarte interesante cu viața ta și n-ai nevoie de cartea asta. Ține-o tot așa!

Dacă nu, atunci să încercăm să-ți facem rost de puțin curaj. Căci creativitatea este calea celor îndrăzneți. Cu toții știm asta. Și cu toții știm că, dacă moare curajul, creativitatea moare odată cu el. Cu toții știm că frica e un cimitir unde visele noastre se duc și pier în căldura dogoritoare a soarelui. Cu toții știm asta; uneori însă nu știm cum să reacționăm.

Dă-mi voie să enumăr câteva dintre multele motive pentru care e posibil să-ți fie frică să duci o viață mai creativă:

Ți-e teamă că n-ai talent.

Ți-e teamă că vei fi respins, criticat, ridiculizat, neînțeleș sau – mai rău decât toate la un loc – ignorat.

Ți-e teamă că nu există un public pentru ce ai putea crea și, prin urmare, totul e în zadar.

Ți-e teamă că altcineva a făcut deja mai bine ce vrei tu să faci.

Ți-e teamă că toți ceilalți au făcut deja mai bine ce vrei tu să faci.

Ți-e teamă că cineva îți va fura ideile, așa că-i mai sigur să le ții ascunse pe vecie.

Ți-e teamă că nu vei fi luat în serios.

Ți-e teamă că munca ta nu-i de-ajuns de importantă din punct de vedere politic, emoțional sau artistic ca să schimbe viața cuiva.

Ți-e teamă că visele tale sunt penibile.

Ți-e teamă că într-o bună zi vei privi în urmă la încercările tale de-a fi creativ ca la o pierdere uriașă de timp, efort și bani.

Ți-e teamă că nu ai disciplina necesară.

Ți-e teamă că nu ai spațiul de lucru, libertatea financiară sau timpul necesar ca să poți explora și crea ceva nou.

Ți-e teamă că nu ai educația sau diplomele necesare.

Ți-e teamă că ești prea gras. (Nu știi nici eu de ce e relevantă greutatea, însă am învățat din experiență că cei mai mulți dintre noi se tem că sunt prea grași, așa că să trecem și asta pe listă, ca să fim siguri.)

Ți-e teamă că vei arăta tuturor că ești mediocru, nătărău, diletant sau narcisist.

Ți-e teamă că-ți vei întrista familia cu tot ce ai putea să dezvălui.

Ți-e teamă de ce vor spune colegii dacă-ți exprimi cu voce tare adevărul personal.

Ți-e teamă că o să-ți dezlănțui demonii și chiar nu vrei să-ți întâlnești demonii.

Ți-e teamă că ai dat deja ce aveai mai bun.

Ți-e teamă că, de fapt, nici n-ai produs vreodată ceva bun.

Ți-e teamă că ți-ai neglijat atâta timp creativitatea, încât ai pierdut acest dar.

Ți-e teamă că ești prea bătrân ca să începi.

Ți-e teamă că ești prea tânăr ca să începi.

Ți-e teamă fiindcă ceva ți-a mers bine în viață o dată și, evident, acest lucru nu se poate întâmpla din nou.

Ți-e teamă fiindcă nimic nu ți-a mers bine vreodată în viață, așa că ce rost are să mai încerci?

Ți-e teamă că o să ai o singură realizare importantă.

Ți-e teamă că n-o să ai nici o realizare importantă.

Uite ce-i, n-am tot timpul din lume, așa că o să mă opresc aici. Oricum lista e nesfârșită și deprimantă. În încheiere, o să spun doar atât: ÎNSPĂIMÂNTĂTOR, ÎNSPĂIMÂNTĂTOR, ÎNSPĂIMÂNTĂTOR.

Totul e al naibii de înspăimântător.

În apărarea slăbiciunii

Vă rog să înțelegeți că pot vorbi cu atâta autoritate despre frică numai și numai pentru că o cunosc foarte îndeaproape. O cunosc în amănunt, de la a la Z. Toată viața mi-a fost frică. M-am născut îngrozită. Nu exagerez deloc; puteți întreba pe oricine din familia mea și vă va confirma că, da, am fost un copil anormal de panicat. Primele mele amintiri sunt despre frică, ca de altfel și cele care au urmat.

Copil fiind, mi-era frică nu doar de ceea ce se tem copiii în mod obișnuit (de întuneric, de străini, de locul unde piscina e mai adâncă), ci și de multe alte lucruri absolut inofensive (de zăpadă, de bone cât se poate de simpatice, de mașini, de locuri de joacă, de scări, de *Strada Sesame*, de telefon, de jocurile de societate, de băcănie, de firele de iarbă tăioase, de orice fel de situație nouă și, în general, de orice îndrăzneală să se miște etc. etc. etc.).

Eram o făptură sensibilă și ușor de speriat, care izburca în plâns la cea mai mică interacțiune. Tata, exasperat, îmi zicea Pitiful Pearl¹. Într-o vară, pe când aveam opt ani, ne-am dus pe coasta Delaware, iar oceanul m-a speriat așa de tare, încât am încercat să-mi conving părinții să-i oprească pe toți oamenii de pe plajă să intre în apă. (Pur și simplu m-aș fi simțit mult mai bine dacă ar fi stat fiecare cuminte pe prosop, citind în liniște; oare ceream prea mult?) Dacă ar fi fost după mine, mi-aș fi petrecut toată vacanța – de fapt, toată copilăria – în casă, cuibărită în poala mamei, în penumbră, de preferință cu o compresă rece pe frunte.

¹ Pitiful Pearl („Sărmana Pearl“) este numele unei celebre păpuși create în 1958 după un personaj al caricaturistului și autorului american de cărți pentru copii William Steig (n. tr.).

Sună oribil, dar asta e: mi-ar fi plăcut probabil să am una dintre acele mame îngrozitoare, suferinde de sindromul Münchhausen prin transfer, care mi-ar fi fost complice când mă prefăceam veșnic bolnavă, slăbită și pe moarte. Cu o asemenea mamă aș fi cooperat fără rezerve ca să creăm un copil complet neajutorat, de-aș fi avut o șansă cât de mică.

Dar n-am avut parte de o asemenea mamă.

Nici pomeneală.

Am avut, în schimb, o mamă care nu suporta așa ceva. Nu-mi înghițea deloc ifosele – și asta a fost probabil marele meu noroc. Mama a crescut la o fermă din Minnesota, ca mândru vlăstar al unor imigranți scandinavi vânjoși, și n-avea de gând să crească o papă-lapte. Nici vorbă de așa ceva. Ca să-

mi vindece frica, avea o strategie aproape comică în simplitatea ei: la fiecare pas, mă punea să fac exact lucrul care mă îngrozea mai tare.

Ți-e frică de ocean? Treci în ocean!

Ți-e teamă de zăpadă? Du-te să cureți zăpada!

Nu vrei să răspunzi la telefon? De-acum încolo e treaba ta să răspunzi la telefon în casa asta!

Strategia ei nu era sofisticată, însă era consecventă. Mă opuneam, credeți-mă. Plângeam, mă îmbufnam, dădeam chix în mod intenționat. Nu voiam deloc să-mi fie bine. Rămâneam în urmă, șchiopătând și tremurând. Aș fi făcut aproape orice ca să arăt cât de firavă eram sufletește și trupește.

Replica mamei era ceva de genul: „Nu ești deloc firavă.“

Am petrecut ani întregi respingând credința de nezdruncinat a mamei în tăria și capacitățile mele. Apoi, într-o bună zi, prin adolescență, mi-am dat în sfârșit seama că era o bătălie de-a dreptul stranie. Să-mi apăr slăbiciunea? Merita oare?

E și o vorbă: „Dacă-ți aperi neajunsurile, rămâi cu ele.“ De ce să vreau să-mi păstrez limitele?

Nu voiam, după cum s-a dovedit.

Și nu vreau nici ca voi să vi le păstrați pe ale voastre.

Frica e plictisitoare

M-am întrebat adesea de-a lungul anilor cum de n-am mai vrut, aproape peste noapte, să joc rolul păpușii Pitiful Pearl. Au fost, desigur, mulți factori care au dus la această evoluție (faptul că aveam o mamă severă, maturizarea), dar principalul cred că a fost următorul: mi-am dat în sfârșit seama că frica mea e plictisitoare.

Luați aminte, frica mea fusese dintotdeauna plictisitoare pentru toți ceilalți, însă doar în adolescență a devenit, în sfârșit, plictisitoare și pentru mine. Cred că m-am plictisit să-mi fie frică din același motiv pentru care Jack Gilbert s-a plictisit de celebritate: *fiindcă era la fel în fiecare zi*.

Pe la cincisprezece ani mi-am dat cumva seama că frica nu avea diversitate, nu avea profunzime, nu avea substanță, nu avea complexitate. Am priceput că frica nu se schimba niciodată, nu-mi aducea nici o bucurie, nu-mi oferea nici o surpriză sau vreun final neașteptat. Frica pe care o simțeam era un cântec cu o singură notă – de fapt, cu un singur cuvânt, și acel cuvânt era „STOP!“ Frica nu mi-a oferit niciodată ceva mai interesant ori mai subtil decât acest cuvânt repetat la nesfârșit, obsesiv, cu volumul la maximum: „STOP, STOP, STOP, STOP!“

Prin urmare, frica lua mereu decizii previzibil de plicticoase; era ca o carte căreia îi poți hotărî tu finalul, dar care are întotdeauna același deznodământ: *nimicul*.

Mi-am mai dat seama că frica mea era plictisitoare și fiindcă era la fel ca a tuturor celorlalți. Am înțeles că, atunci când ne e frică, auzim aceeași melodie, cu același vers anost: „STOP, STOP, STOP, STOP!“ Putem auzi acest cântec mai tare sau mai încet, însă el rămâne în esență același, fiindcă suntem înzestrați cu instinctul de-a ne teme încă din pântecul mamei. Și nu numai noi, oamenii: dacă-ți treci mâna peste un vas Petri în care se află un mormoloc, acesta va tresări sub umbra ta. Mormolocul nu poate să scrie poezie sau să cânte, nu va cunoaște niciodată dragostea, gelozia sau triumful și are creierul de mărimea unui semn de punctuație, dar știe al naibii de bine cum să se teamă de necunoscut.

La fel și eu.

La fel noi toți. Însă nu e nimic fascinant în asta. Înțelegeți ce vreau să spun? Nu e nimic special în a-ți fi frică de necunoscut. Cu alte cuvinte, frica este un instinct ancestral și chiar vital pentru supraviețuire...

dar nu e neapărat un semn de inteligență.

Când eram tânără și sperioasă, frica mea mă obseda, de parcă ar fi fost tot ce-aveam mai interesant, când, de fapt, era cea mai banală trăsătură a mea. În realitate, frica era probabil singura mea însușire cu totul și cu totul obișnuită. Eram creativă – și asta era ceva original; aveam o personalitate originală; aveam vise, perspective și aspirații originale. Însă frica nu era câtuși de puțin originală; nu era vreun obiect artizanal rar – era doar un produs de duzină, disponibil în orice hipermarket.

Pe asta voiam eu să-mi construiesc întreaga identitate?

Pe cel mai plictisitor instinct al meu? Pe reflexul de panică al celui mai nătâng mormoloc?

Nu.

Frica de care ai nevoie și frica de care n-ai nevoie

O să credeți, poate, că o să vă spun acum că trebuie să deveniți neînfricați ca să duceți o viață mai creativă. Dar nu voi spune asta, fiindcă nu asta cred. Creativitatea e pentru cei curajoși, da, însă nu pentru cei *neînfricați*, și e important să înțelegem diferența.

Curajul înseamnă să faci ceva înspăimântător.

Neînfricarea înseamnă să nici nu înțelegi măcar ce vrea să spună cuvântul *însăimântător*.

Dacă scopul tău în viață e să devii neînfricat, atunci cred că ești deja pe drumul greșit, fiindcă singurele persoane cu adevărat neînfricate pe care le-am întâlnit vreodată erau fie sociopați în toată regula, fie țânci de trei ani groaznic de neastâmpărați – iar aceștia nu sunt un model pentru nimeni.

Adevărul e că frica este necesară din motive evidente, legate de supraviețuire. Evoluția a făcut bine sădind un reflex al fricii înăuntrul tău, pentru că dacă n-ai avea frica ai duce o viață scurtă, haotică și prostească. Ai traversa pe roșu. Ai hoinări prin păduri și te-ar mânca urșii. Ai sări în valuri uriașe de pe vreo faleză din Hawaii, în ciuda faptului că nu prea știi să înoți. Te-ai căsători cu un tip care ți-a spus la prima întâlnire: „Nu cred neapărat că oamenii-s făcuți să fie monogami.“

Așa că, da, ai categoric nevoie de frică pentru a te păzi de pericole reale, ca cele pe care le-am enumerat mai sus.

Însă nu ai nevoie de frică în sfera creativității.

Serios, n-ai nevoie.

Bineînțeles, doar fiindcă n-ai *nevoie* de frică atunci când vrei să fii creativ nu înseamnă că frica nu-și va face apariția. Crede-mă, frica își va face mereu apariția – mai ales atunci când vrei să fii inventiv sau inovator. Frica va fi declanșată mereu de creativitate, deoarece creativitatea îți cere să pătrunzi în sfere cu rezultate incerte, iar frica *detestă* rezultatele incerte. Frica – programată de evoluție să fie hipervigilentă și ultraprotectoare – va presupune întotdeauna că orice rezultat incert e menit să ducă la o moarte însângerată și cumplită. Pe scurt, frica e ca un agent de pază de la mall, care se crede pușcaș marin. N-a dormit de câteva zile, a băut prea mult Red Bull și e gata să-și împuște propria umbră pentru ca toată lumea să fie în „siguranță“.

Frica e cu desăvârșire firească și omenească.

Nu e deloc ceva de care să-ți fie rușine.

Trebuie însă luată în serios.

Excursie cu mașina

Iată cum am învățat să fac față fricii: cu mult timp în urmă, am ajuns la concluzia că, dacă vreau să fiu creativă – și vreau –, va trebui să-i fac loc și sentimentului de frică. Foarte mult loc.

Am ajuns la concluzia că va trebui să-mi clădesc o viață lăuntrică destul de bogată ca să poată găzdui deopotrivă frica și creativitatea, de vreme ce părea că vor merge totdeauna împreună. Ba chiar mi se pare că frica și creativitatea sunt de fapt gemene siameze – după cum se vede, creativitatea nu poate face nici un pas înainte fără ca frica să n-o urmeze îndeaproape. Frica și creativitatea au fost purtate de același pântec, s-au născut în același timp și au în comun unele organe vitale. De aceea trebuie să tratăm frica cu mare grijă – deoarece am observat că, atunci când oamenii încearcă să-și înăbușe frica, sfârșesc adesea prin a-și pierde cu totul și creativitatea.

Așa că eu nu încerc să-mi reprim frica. Nu duc un război împotriva ei. Din contră, îi fac loc din belșug. În fiecare zi. Îi fac loc chiar în clipa de față. Îi îngădui să trăiască, să respire și să-și întindă picioarele confortabil. Cu cât o stârnesc mai puțin, cu atât îmi răspunde mai puțin. Dacă eu mă relaxez, atunci se relaxează și ea. De fapt, îmi invit cordial frica să vină cu mine oriunde aș merge. Ba chiar i-am pregătit și un discurs de bun venit, pe care i-l țin înaintea de orice proiect nou sau la începutul unei mari aventuri.

Sună cam așa:

„Dragă Frică: Creativitatea și cu mine ne pregătim să plecăm împreună într-o excursie cu mașina. Înțeleg că ne vei însoți, ca întotdeauna. Știu că tu crezi că ai o misiune importantă în viața mea și că îți iei munca în serios. Se pare că treaba ta e să instaurezi panica totală ori de câte ori sunt pe cale să fac ceva interesant – dă-mi voie să-ți spun că te pricepi *de minune* la ceea ce faci. Te rog, așadar, să continui, dacă simți că așa trebuie. Să știi însă că-mi voi face și eu treaba în această excursie – voi munci pe rupe și-mi voi păstra concentrarea. Creativitatea își va face și ea treaba – va continua să mă incite și să mă inspire. E loc din belșug în acest vehicul pentru toate trei, așa că fă-te comodă, dar nu uita următorul lucru: *Creativitatea și cu mine suntem singurele care vom lua decizii în această călătorie*. Accept și respect faptul că faci parte din această familie și de aceea nu te voi exclude niciodată din activitățile noastre – numai că nu-ți vom urma niciodată sugestiile. Poți să iei loc și poți să te exprimi, dar n-ai voie să votezi. N-ai voie să te atingi de hărți; n-ai voie să sugerezi alte rute; n-ai voie să umbli la temperatură. Scumpo, n-ai voie nici măcar să te atingi de *radio*. Dar mai presus de toate, draga și vechea mea prietenă, n-ai sub nici o formă voie să conduci.“

Pornim apoi împreună – eu, creativitatea și frica –, alături pentru totdeauna, înaintând încă o dată în înspăimântătorul, dar minunatul tărâm al rezultatelor incerte.

De ce merită

Nu e mereu ușor să ai frica aproape în marea și ambițioasa ta excursie cu mașina, dar merită – fiindcă, dacă nu vei învăța să călătorești confortabil alături de frică, nu vei putea niciodată să mergi în vreun loc interesant ori să faci ceva interesant.

Și-ar fi păcat, căci viața e scurtă, rară, uimitoare și miraculoasă, și îți dorești să faci lucruri cu adevărat interesante câtă vreme mai ești aici. Știu că îți dorești asta, pentru că, evident, și eu îmi doresc același lucru.

Asta ne dorim cu toții.

Iar tu porți în tine comori ascunse, comori extraordinare – la fel și eu, și toți cei din jur. Iar ca să scoți la lumină aceste comori e nevoie de muncă, de credință, de concentrare, de curaj și de mult timp, iar ceasul ticăie și lumea se învâрте; iată de ce n-avem timp, pur și simplu, să ne gândim la lucruri mărunte.

Încântarea

Când îți vine o idee

Acum, că am vorbit despre frică, putem în sfârșit să vorbim despre magie.

O să vă povestesc mai întâi cel mai miraculos lucru care mi s-a întâmplat vreodată.

E vorba despre o carte pe care n-am scris-o niciodată.

Povestea mea începe în 2006, primăvara devreme. Publicasem de curând *Mănâncă, roagă-te, iubește* și încercam să-mi dau seama ce trebuie să fac în continuare din punct de vedere creativ. Instinctul îmi spunea că e timpul să revin la rădăcinile mele literare și să scriu o operă de ficțiune – ceva ce nu mai făcusem de ani buni. De fapt, nu mai scrisesem un roman de atâta vreme, încât mă temeam că uitasem cum se scriu romanele. Mi-era teamă că ficțiunea era o limbă pe care n-o mai vorbeam. Dar acum aveam o idee de carte – o idee care mă entuziasma extraordinar.

Ideea se baza pe o poveste pe care mi-o spusese într-o noapte iubitul meu, Felipe, despre ceva ce se întâmplase în Brazilia prin anii '60, pe vremea când el era copil. Se pare că guvernului brazilian i-a venit ideea să construiască o autostradă gigantică care să traverseze jungla amazoniană. Era o perioadă de dezvoltare și modernizare frenetică și un asemenea proiect fantezist trebuie să fi părut nemaipomenit de îndrăzneț la vremea aceea. Brazilienii au investit o avere în acest plan ambițios. Comunitatea internațională pentru dezvoltare a investit și ea multe alte milioane de dolari. O parte uluitor de mare din acești bani a dispărut imediat în gaura neagră a corupției și a lipsei de organizare, însă până la urmă o sumă suficientă a ajuns și acolo unde trebuia, astfel încât s-a început construcția autostrăzii. Totul a mers bine timp de câteva luni. S-au făcut ceva progrese. Un scurt tronson din drum a fost finalizat. Jungla era cucerită.

Apoi a început să plouă.

Se pare că nici unul dintre cei care făcuseră proiectul nu înțelegea de fapt ce înseamnă anotimpul ploios în pădurea amazoniană. Șantierul s-a inundat imediat și a devenit de nelocuit. Echipa n-a avut de ales și a plecat, lăsând în urmă utilajele scufundate câțiva metri în apă. După mai multe luni, când ploile se mai potoliseră, au revenit și au constatat cu groază că jungla le devorase proiectul de autostradă. Natura nimicise totul, de parcă muncitorii și drumul nici n-ar fi existat vreodată. Nici măcar nu și-au putut da seama unde fusese șantierul. Toate utilajele grele dispăruseră. Nu fuseseră furate; fuseseră pur și simplu *înghițite*. Cum spunea Felipe, „buldozere cu cauciucurile înalte cât un stat de om fuseseră înghițite de pământ și dispăruseră pentru totdeauna. Totul pierise fără urmă“.

Când mi-a povestit toate astea – mai ales partea cu jungla care înghițise mașinile – m-au trecut fiori. Pentru o clipă mi s-a zbârlit părul de pe ceafă și m-am simțit puțin rău, puțin amețită. M-am simțit ca atunci când te îndrăgostești ori primești o veste îngrijorătoare, sau ca atunci când te uiți peste buza unei prăpastii la ceva frumos și fascinant, dar periculos.

Mai avusesem astfel de simptome înainte, așa că am știut imediat ce se petrece. Nu am prea des o reacție emoțională și fiziologică atât de intensă, dar ea apare destul de frecvent (și seamănă destul de mult cu simptomele descrise de diverși oameni din lumea întreagă de-a lungul istoriei) ca să-i pot spune pe nume: e vorba de inspirație, fără urmă de-ndoială.

Așa te simți când îți vine o idee.

Cum funcționează ideile

E momentul să spun că mi-am dedicat întreaga viață creativității și că pe parcurs am ajuns la unele concluzii legate de natura ei – și de cum putem lucra cu ea –, concluzii întemeiate integral și fără rușine pe gândirea magică. Când spun „magică“, mă refer la sensul propriu. Mă gândesc la magia care se practica la școala Hogwarts². Mă refer la supranatural, la mistic, la inexplicabil, la suprareal, la divin, la transcendent, la lumea de dincolo. Căci, la drept vorbind, creativitatea este, cred eu, o forță care vrăjește – și originile ei nu sunt pe de-a-ntregul omenești.

². Școala de magie, farmece și vrăjitorii Hogwarts, locul unde se desfășoară cea mai mare parte a acțiunii din seria de romane *Harry Potter* (n. tr.).

Știu prea bine că nu e un mod deosebit de modern sau rațional de a privi lucrurile. E cât se poate de neștiințific. Chiar zilele astea am auzit un respectat neurolog spunând într-un interviu: „Procesul creativ poate părea magic, dar nu e magie.“

Cu tot respectul, nu sunt de acord.

Eu cred că procesul creativ este atât magic, cât și magie.

Iată ce prefer eu să cred despre modul în care funcționează creativitatea:

Cred că planeta noastră nu e locuită doar de animale, plante, bacterii și viruși, ci și de *idei*. Ideile sunt o formă de energie fără corp fizic. Sunt complet separate de noi, dar pot interacționa cu noi – chiar dacă într-un mod straniu. Ideile nu au un corp material, dar au conștiință și mai mult ca sigur au voință. Ideile sunt mânate de un singur impuls: să se manifeste. Și nu se pot manifesta în lumea noastră decât colaborând cu un partener uman. O idee poate trece din eter în lumea fizică numai cu ajutorul unui om.

Prin urmare, ideile petrec o eternitate rotindu-se în jurul nostru, în căutarea unor parteneri disponibili. (Mă refer la ideile din *orice* domeniu – artistic, științific, industrial, comercial, etic, religios, politic.) Când o idee crede că a găsit pe cineva care ar putea s-o aducă în lume – de exemplu, pe tine –, ideea îți va face o vizită. Va încerca să-ți atragă atenția. De cele mai multe ori nu vei băga de seamă. Probabil pentru că ești atât de preocupat de propriile drame, neliniști, griji, nesiguranțe și îndatoriri, încât nu ești deschis să primești inspirația. Se poate să ratezi semnalul fiindcă te uiți la televizor, faci cumpărături, ești furios pe cineva, îți contempli eșecurile și greșelile sau pur și simplu ești în general foarte ocupat. Ideea va încerca să-ți atragă atenția (poate pentru câteva clipe; poate pentru câteva luni; poate chiar pentru câțiva ani), dar, dacă își dă seama că ești orb la mesajul ei, se va îndrepta spre altcineva.

Uneori însă – arareori, dar atunci în mod sublim –, vine o zi când ești îndeajuns de deschis și relaxat ca să primești ceva. Dacă îți slăbește apărarea și îți se mai potolesc neliniștile, s-ar putea ca magia să se strecoare până la tine. Văzând că ești deschis, ideea va începe să acționeze asupra ta. Îți va trimite semnalele fizice și emoționale universale ale inspirației (fiorii, părul zbârlit pe ceafă, fluturii în stomac, gândurile care palpită, frenezia îndrăgostirii sau a obsesiei). Ideea va pune la cale coincidențe și-ți va trimite semne care-ți vor ieși întâmplător în drum pentru a-ți păstra interesul viu. Vei observa tot felul de indicii care te vor îndruma către idee. Tot ce vei vedea, vei atinge și vei face îți va aminti de idee. Ea te va trezi în toiul nopții și te va distra de la rutina zilnică. Nu-ți va da pace până când nu va avea atenția ta deplină.

Și apoi, într-o clipă de liniște, te va întreba: „Vrei să lucrezi cu mine?“

Moment în care poți să răspunzi în două feluri.

Ce se întâmplă când spui nu

Cel mai simplu răspuns este, bineînțeles, pur și simplu *nu*.

Atunci ai scăpat de belea. În cele din urmă ideea va pleca și – felicitări! – nu trebuie să crezi nimic.

Să fim înțeleși, refuzul nu e totdeauna o alegere neonorabilă. E adevărat, câteodată poți refuza invitația din lene, neliniște, nesiguranță sau capriciu. Însă alteori se poate să zici nu unei idei fiindcă e într-adevăr un moment nepotrivit sau fiindcă ești deja angajat într-un alt proiect, ori fiindcă ești sigur că ideea cu pricina a bătut întâmplător la ușa greșită.

De multe ori am fost abordată de idei despre care știam că nu mi se potrivesc și le-am spus politicos: „Sunt onorată de vizita voastră, dar nu sunt persoana de care aveți nevoie. Îngăduiți-mă să vă sugerez respectuos să apelați la – să zicem – Barbara Kingsolver?” (Întotdeauna încerc să fiu cât mai manierată când resping o idee; nu vrei să ți se ducă buhul prin univers că ești un colaborator dificil.) Oricare ți-ar fi răspunsul, fii totuși înțelegător cu sărmana idee. Tot ce vrea e să fie realizată. Se străduiește din răspuțeri. Chiar trebuie să bată la orice ușă poate.

Așadar, s-ar putea să fii nevoit să spui nu.

Când spui nu, nu se întâmplă absolut nimic.

De obicei oamenii spun nu.

Mai totdeauna, mai toți oamenii își văd de viața lor spunând nu, nu, nu, nu.

S-ar putea însă ca într-o bună zi să spui totuși da.

Ce se întâmplă când spui da

Dacă spui da, atunci începe spectacolul.

Acum treaba ta devine deopotrivă simplă și dificilă. Ai semnat oficial un contract cu inspirația și trebuie să-l duci până la capăt, până la finalul imposibil de prevăzut.

Poți stabili termenii contractului oricum îți place. În civilizația occidentală contemporană, cel mai comun contract creativ pare să fie în continuare cel al suferinței. Este contractul care spune: *mă voi distruge pe mine însumi și pe toți cei din jur străduindu-mă să-mi fructific inspirația, iar martiriul va fi emblema legitimității mele creative.*

Dacă faci un astfel de rămașag, trebuie să te străduiești să fii cât mai aproape de stereotipul Artistului Damnat. Nu vei duce lipsă de modele. Pentru a le onora exemplul, urmează aceste reguli fundamentale: bea cât mai mult; subminează-ți toate relațiile; du o luptă așa de acerbă împotriva ta, încât să ieși de fiecare dată însângerat; fii permanent nemulțumit de munca ta; fii gelos pe cei din branșă; fii invidios pe succesele celorlalți; proclamă-te blestemat (nu binecuvântat) de talentul tău; simte-te validat doar de recompense exterioare; fii arogant când ai succes și plânge-ți de milă când eșuezi; prețuiește întunericul mai presus decât lumina; mori de tânăr; dă vina pe creativitate că te-a omorât.

Funcționează oare metoda asta?

Sigur că da. Merge de minune. Până te omoară.

Poți proceda astfel dacă ții morțiș. (Te rog frumos, nu ne lăsa nici pe mine, nici pe altcineva să-ți înlăturăm suferința, dacă îi ești dedicat!) Nu sunt însă sigură că e o cale deosebit de fertilă, ori că îți va aduce ție sau celor dragi satisfacție și pace pe termen lung. Sunt de acord însă că acest fel de-a fi creativ poate fi extrem de strălucitor și că oferă material pentru un film biografic excelent după moarte, așa că, dacă preferi o viață scurtă plină de *strălucire* tragică unei vieți lungi de satisfacție rodnică (și mulți o preferă), *fă-te praf!*

În orice caz, am avut întotdeauna impresia că – în timp ce artistul damnat face crize de isterie – muza sa stă în tăcere într-un colț al studioului și își pilește unghiile, așteptând răbdătoare ca tipul să se calmeze și să se trezească la realitate, pentru ca toată lumea să poată trece din nou la muncă.

Fiindcă, până la urmă, despre muncă e vorba, nu-i așa? Sau nu-i așa?

Există oare un alt fel de a aborda problema?

Îmi dați voie să fac o sugestie?

O altă cale

O altă cale este să cooperezi pe deplin, cu modestie și bucurie, cu inspirația.

Așa cred eu că au abordat cei mai mulți creativitatea de-a lungul istoriei, înainte să ne apuce pe toți boemia. Poți primi ideile cu respect și curiozitate, nu cu dramatism sau groază. Poți îndepărta toate obstacolele care te împiedică să-ți trăiești pe deplin viața creativă înțelegând pur și simplu că orice e rău pentru tine e probabil rău și pentru munca ta. Poți lăsa un pic băutura deoparte ca să-ți meargă mintea mai bine. Poți întreține relații sănătoase ca să nu fii distras de tragedii emoționale autoinduse. Poți cuteza să fii mulțumit uneori de ceea ce ai creat. (Și, dacă un proiect nu se termină cu bine, te poți gândi oricând la el ca la un experiment valoros și constructiv.) Te poți împotrivi ispitelor de grandomanie, vină și rușine. Îți poți susține pe alții în eforturile lor creative, înțelegând că e destul loc pentru toată lumea. Îți poți măsura valoarea în funcție de cât ești de înzestrat, nu în funcție de succese sau de eșecuri. Poți să te lupți cu demonii tăi (prin terapie, recuperare, rugăciune sau umilință) în loc să te războiești cu darurile tale – înțelegând cât de cât că oricum nu demonii au făcut toată treaba. Poți să crezi că nu ești nici sclavul, nici stăpânul inspirației, ci ceva mult mai interesant – partenerul ei –, și că lucrați împreună pentru a realiza ceva uimitor și valoros. Poți avea o viață lungă făcând lucruri cu adevărat faine. Poți să-ți câștigi sau nu traiul din ceea ce faci, și să înțelegi în cele din urmă că, de fapt, nu asta contează. La sfârșitul zilelor tale îi vei putea mulțumi creativității că te-a binecuvântat cu o viață plină de farmec, interesantă, pasionantă.

Asta-i cealaltă cale.

Alegerea îți aparține.

Ideea se dezvoltă

Să revenim la povestea mea despre magie.

Grație poveștii lui Felipe despre Amazonia, am fost vizitată de o idee mare, și anume că ar trebui să scriu un roman despre Brazilia anilor '60. Mai precis, m-am simțit inspirată să scriu un roman despre încercarea de a construi, de-a curmezișul junglei, autostrada aceea sortită eșecului.

Ideea mi s-a părut spectaculoasă și captivantă. Era și descurajatoare – ce naiba știam eu despre jungla amazoniană braziliană sau despre construirea de autostrăzi în anii '60? –, dar toate ideile bune par descurajatoare la început, așa că m-am pus pe treabă. M-am hotărât să închei un contract cu ideea mea. Aveam să lucrăm împreună. Am bătut palma, ca să spun așa. I-am promis ideii mele că nu aveam să lupt împotriva ei și că nu aveam s-o părăsesc niciodată; dimpotrivă, aveam să lucrez cu ea cât puteam de bine, până ce duceam la bun sfârșit proiectul nostru comun.

După aceea am făcut ceea ce faci atunci când iei în serios un proiect sau o preocupare: i-am făcut loc. Mi-am făcut curat pe birou, la propriu și la figurat. Am hotărât să studiez câteva ore în fiecare dimineață. M-am culcat devreme ca să mă pot trezi în zori și să fiu gata de muncă. Am spus nu tentațiilor și am

refuzat să merg la anumite evenimente, ca să mă pot concentra asupra muncii mele. Mi-am comandat cărți despre Brazilia și am dat telefoane pe la specialiști. Am început să învăț portugheza. Mi-am cumpărat fișe – metoda mea preferată de a lua notițe – și mi-am îngăduit să încep să visez la acea lume nouă. Iar în acest spațiu au început să sosească și alte idei și a început să prindă contur povestea.

Am hotărât că eroina romanului meu avea să fie o americană de vârstă mijlocie pe nume Evelyn. Ne aflăm la sfârșitul anilor '60 – o perioadă a marilor transformări politice și culturale –, dar Evelyn duce, ca și înainte, o viață liniștită în centrul statului Minnesota. E o fată bătrână care a petrecut douăzeci și cinci de ani lucrând conștiincios ca secretară la o firmă importantă de construcții de autostrăzi, undeva în Vestul Mijlociu. În tot acest timp, Evelyn fusese îndrăgostită în taină și fără speranță de șeful ei căsătorit – un bărbat amabil și muncitor, care nu vede în ea nimic altceva decât o asistentă eficientă. Șeful are un fiu – un tip dubios cu ambiții mari. Fiul aude de un proiect gigantic de autostradă în Brazilia și își convinge tatăl să participe la licitație. Fiul își folosește șarmul și puterea ca să-și convingă tatăl să investească toată averea familiei în acest proiect. Nu după multă vreme, fiul se îndreaptă spre Brazilia dolidora de bani și de vise nemăsurate de glorie. Nu trece mult și fiul dispare cu bani cu tot. Îndurerat, tatăl o trimite pe Evelyn, ambasadorul lui cel mai de încredere, în pădurea amazoniană ca să-l găsească pe tânărul dispărut și să recupereze banii. Însuflețită de sentimentul datoriei și de dragoste, Evelyn pleacă în Brazilia – moment în care viața ei ordonată și cu nimic ieșită din comun e dată peste cap, și ea intră într-o lume a haosului, a minciunilor și a violenței. Urmează o dramă și multe revelații. Mai e acolo și o poveste de dragoste.

Am hotărât să intitulez romanul *Evelyn a Amazoniei*.

Am redactat o propunere de carte și am trimis-o agenției mele literare. Le-a plăcut și au cumpărat-o. Atunci am încheiat un nou contract cu ideea mea – de data asta un contract oficial, cu semnături legalizate, termene de predare și tot ce mai trebuie. Acum eram total dăruită proiectului. Lucram cu adevărat.

Ideea trece în plan secund

Totuși, peste câteva luni o dramă din viața reală m-a abătut de la cea imaginară. Într-o călătorie de rutină în America, iubitul meu, Felipe, a fost reținut de un funcționar la vamă și oprit să intre în Statele Unite. Nu făcuse nimic rău, însă Departamentul de Securitate Internă l-a băgat la închisoare și apoi l-a expulzat din țară. Am fost informați că Felipe nu se mai putea întoarce niciodată în America – dacă nu ne căsătoream. Mai mult, dacă voiam să fiu împreună cu iubitul meu pe parcursul acelei perioade stresante și nedeterminate de exil, trebuia să-mi împachetez imediat toată viața și să merg la el peste mări și țări. Ceea ce am și făcut de îndată; am stat cu el în străinătate aproape un an, timp în care ne-am ocupat de situația noastră zbuciumată și de actele pentru imigrare.

O asemenea agitație nu constituie mediul ideal în care să scrii un roman de mare întindere pentru care trebuie să te informezi despre Amazonul brazilian din anii '60. De aceea am dat-o pe Evelyn deoparte, cu promisiunea sinceră că mă voi întoarce la ea mai târziu, de îndată ce voi avea din nou o viață stabilă. Am depozitat undeva fișele pentru roman, împreună cu celelalte lucruri ale mele, după care am zburat peste jumătate de planetă ca să fiu cu Felipe și să ne rezolvăm problema. Dar, fiindcă trebuie să scriu mereu despre ceva, altminteri înebunesc, am hotărât să scriu chiar *asta* – adică să țin o cronică a întâmplărilor din viața mea reală, pentru a-mi rezolva dilemele și a ajunge la anumite lămuriri. (Cum spunea Joan Didion: „Nu știi la ce mă gândesc până nu-mi aștern gândurile pe hârtie.“)

De-a lungul timpului, acest demers s-a transformat în volumul autobiografic *Committed*³.

Vreau să fie limpede: nu regret că am scris *Și am spus da*. Voi fi veșnic recunoscătoare acestei cărți, deoarece, scriind-o, mi-am rezolvat neliniștile legate de căsătoria mea iminentă. Însă această carte mi-a acaparat atenția o bucată bună de timp și, până s-o termin, trecuseră doi ani și ceva. Doi ani și ceva pe care nu-i petrecusem lucrând la *Evelyn a Amazoniei*.

E cam mult să lași doi ani o idee deoparte.

Eram nerăbdătoare să mă întorc la ea. Așa că, de îndată ce Felipe și cu mine, căsătoriți în siguranță, ne-am aflat din nou acasă, în Statele Unite, iar eu am terminat *Și am spus da*, mi-am scos toate notițele din sertar și m-am așezat la biroul din noua mea casă, gata să reiau lucrul la romanul despre jungla amazoniană.

Însă imediat am făcut o descoperire cât se poate de tulburătoare.

Romanul meu dispăruse.

Ideea pleacă

Dați-mi voie să explic.

Nu vreau să spun că cineva îmi furase însemnările sau că se pierduse vreun fișier electronic important. Vreau să spun că inima vie a romanului meu dispăruse. Forța capabilă de simțire care sălășluiește în orice demers creativ vibrant dispăruse – înghițită ca buldozerele din junglă, s-ar putea zice. Bineînțeles, toată cercetarea și fragmentele scrise cu doi ani în urmă erau acolo, dar mi-am dat seama pe dată că aveam în fața ochilor coaja goală a unei entități odinioară calde și pline de viață.

Îmi urmez cu încăpățănare proiectele, așa că pe acesta l-am tot îmboldit câteva luni, încercând să-l repun în mișcare, să-l readuc la viață. Degeaba însă. Nu mai era nimic acolo. Parcă aș fi împuns cu un băț pielea lepădată de un șarpe. Cu cât îl zgândăream mai mult, cu atât se destrăma mai repede.

Știam ce se întâmplase, fiindcă mai văzusem așa ceva înainte: ideea obosise să mai aștepte și mă părăsise. Nu puteam s-o condemn. În fond, nu respectasem înțelegerea. Promisesem să mă dedic cu totul romanului *Evelyn a Amazoniei* și nu mă ținusem de cuvânt. Nu-i acordasem nici o clipă de atenție de mai bine de doi ani. Ce era să facă biata idee? Să stea degeaba în timp ce eu o ignoram? Poate că da. Uneori ideile așteaptă. Unele idei extraordinar de răbdătoare pot să aștepte ani, ba chiar decenii, să le acorzi atenție. Altele însă nu așteaptă, fiindcă fiecare idee are firea ei. Tu ai sta doi ani într-o cutie, timp în care colaboratorul tău te-ar ignora? Probabil că nu.

Prin urmare, ideea neglijată a făcut exact ce-ar fi făcut multe entități vii care se respectă: a luat-o din loc.

Corect, nu?

Acesta e reversul contractului cu creativitatea: dacă inspirația poate să apară pe neașteptate, ea poate să și dispară la fel de repede.

Dacă aș fi fost mai tânără, pierderea lui *Evelyn a Amazoniei* m-ar fi dat peste cap, însă lucrasem până atunci destul de mult cu imaginația ca să mă resemnez fără să mă opun prea tare. Aș fi putut plânge, dar n-am făcut-o, fiindcă înțelesesem termenii contractului și-i acceptasem ca atare. Am înțeles că tot ce poți spera într-o astfel de situație e să lași vechea idee să plece și să prinzi din zbor *următoarea* idee. Și cel mai bun mod de a face asta e să treci mai departe repede, cu umilință și grație. Să nu cazi în depresie. Să nu te desființezi prin autocritică. Să nu te înfurii pe Cel de Sus. Toate astea nu-s decât diversiuni, iar ultimul lucru de care ai nevoie e să te abați și mai mult de la calea ta. Poți să ții doliu dacă vrei, dar ține-

l eficient. Mai bine ia-ți adio simplu și cu demnitate de la ideea pierdută și vezi-ți de drum. Găsește-ți altceva de lucru – orice, imediat – și pune-te pe treabă. Ocupă-ți timpul.

Înainte de toate, fii pregătit. Deschide ochii. Ascultă. Urmează-ți curiozitatea. Pune întrebări. Adulmecă în jur. Rămâi deschis. Ai încredere în acest adevăr miraculos: idei noi și minunate își caută în fiecare zi parteneri umani. Idei de toate felurile aleargă spre noi, trec prin noi, caută tot timpul să ne atragă atenția.

Arată-le că ești disponibil.

Și, pentru Dumnezeu, încearcă să n-o ratezi pe următoarea.

Vrăjitorie

Acesta ar fi trebuit să fie sfârșitul poveștii mele despre jungla amazoniană. Dar nu e.

Cam în perioada în care mi-a fugit ideea de roman – era deja în 2008 –, mi-am făcut o nouă prietenă: pe Ann Patchett, celebra romancieră. Ne-am întâlnit într-o după-amiază la New York, la o masă rotundă pe tema bibliotecilor.

Da, ați auzit bine: o masă rotundă pe tema bibliotecilor. Viața unui scriitor e incredibil de palpitantă.

Ann m-a fascinat de cum am văzut-o, nu doar pentru că i-am admirat întotdeauna opera, ci și pentru că este o prezență remarcabilă. Are talentul extraordinar de a se face foarte mică – aproape invizibilă – pentru a observa mai bine lumea din jur din postura sigură a celui neștiut, astfel încât să poată scrie apoi despre lumea aceasta, neobservată. Cu alte cuvinte, superputerea ei e să-și ascundă superputerile.

Nu e de mirare, așadar, că atunci când am întâlnit-o pentru prima oară pe Ann nu am recunoscut-o imediat pe faimoasa autoare. Părea așa modestă, mărunțică și tânără, încât am crezut că e asistenta cuiva – poate chiar asistenta asistentului cuiva. Apoi mi-am dat seama cine este, și m-am gândit: *Doamne! Cât de umilă e!*

Mă înșelam însă.

La o oră după aceea, doamna Patchett s-a dus la pupitru și a ținut unul dintre cele mai puternice și mai impresionante discursuri pe care le-am auzit vreodată. A zguduit încăperea și m-a zguduit și pe mine. Atunci am văzut că e, de fapt, destul de înaltă. Și puternică. Și frumoasă. Și pasionată. Și strălucită. Era ca și cum și-ar fi azvârlit de pe umeri mantia invizibilității și dinaintea noastră s-ar fi ivit o zeiță.

Am rămas uimită. O transformare atât de completă a înfățișării, așa, de la o clipă la alta, nu mai văzusem. Și, cum eu n-am limite, după eveniment am dat fuga la ea și am apucat-o de braț, vrând să prind această făptură uimitoare înainte să dispară iarăși în eter. M-am apropiat și i-am zis: „Ann, știu că abia ne-am întâlnit, dar trebuie să-ți spun că ești extraordinară și că te iubesc!”

Ann Patchett este, dimpotrivă, o femeie care chiar *are* limite. Deloc surprinzător, s-a uitat la mine cam pieziș. Părea să ia o hotărâre în privința mea. Pentru o clipă n-am știut unde mă situez. Însă ce a făcut după aceea a fost miraculos. Mi-a cuprins fața cu mâinile și *m-a sărutat*. Apoi a rostit: „Și eu te iubesc pe tine, Liz Gilbert.”

În clipa aceea s-a aprins scânteia unei prietenii.

Însă prietenia noastră avea să fie cumva neobișnuită. Ann și cu mine nu locuim în aceeași zonă (eu stau în New Jersey, ea – în Tennessee), așa că nu prea ne puteam întâlni o dată pe săptămână ca să luăm masa. Nici nu ne omorâm cu vorbitul la telefon, iar rețelele sociale nu păreau locul unde să cultivăm o relație. Am hotărât în schimb să ne cunoaștem mai bine practicând o artă aproape pierdută – arta epistolară.

Apelând la o tradiție care continuă și astăzi, Ann și cu mine am început să ne trimitem lunar scrisori lungi, pline de miez. Scrisori adevărate, pe hârtie adevărată, cu plicuri, timbre și tot tacâmul. E un mod oarecum desuet de a întreține o prietenie, însă amândouă suntem oarecum desuete. Ne povesteam despre căsniciile noastre, despre familiile, prietenii și frustrările noastre. Dar mai cu seamă scriam despre *scris*.

Așa s-a făcut că – în toamna lui 2008 – Ann a menționat în treacăt că începuse de curând să lucreze la un nou roman, despre jungla amazoniană.

Evident că am fost intrigată.

Am întrebat-o ce povestea, mai exact, romanul ei. I-am spus că și eu lucrasem la un roman despre jungla amazoniană, dar că-mi pierdusem inspirația fiindcă-l neglijasem (o situație pe care știam că o va înțelege). Ann mi-a răspuns că încă nu știe ce povestește de fapt romanul ei cu jungla. Se afla încă la început. Povestea de-abia prindea contur. Urma să mă țină la curent pe măsură ce lucrurile evoluau.

În luna februarie a anului următor Ann și cu mine ne-am întâlnit pentru a doua oară în viață. Urma să apărem împreună la un eveniment în Portland, Oregon. În dimineața respectivă, am luat micul dejun împreună în cafeneaua hotelului. Ann mi-a spus că scrie de ceva timp la noul roman – trecuse deja de o sută de pagini.

Eu am zis:

— Bun, acum chiar trebuie să-mi spui despre ce e vorba în romanul tău cu Amazonul. Mor să știu.

— Începe tu, a zis ea, din moment ce tu ai avut prima idee. Spune-mi despre ce era vorba în romanul *tău* cu jungla amazoniană – cel pe care nu l-ai mai scris.

Am încercat să-mi rezum fostul roman cât mai concis cu putință. Am spus:

— Era vorba de o fată bătrână din Minnesota, îndrăgostită în secret, de mulți ani, de șeful ei căsătorit. El se implică într-un proiect de afaceri dubios în jungla amazoniană. Cineva dispăre cu niște bani, iar eroina mea e trimisă să descurce lucrurile, moment în care viața ei liniștită se transformă în haos. Mai e și o poveste de dragoste la mijloc.

Preț de un minut lung, Ann m-a fixat cu privirea.

Înainte să continui, trebuie să vă spun că – spre deosebire de mine – Ann Patchett e o doamnă. Are maniere alese. Nu are nimic vulgar sau grosolan, motiv pentru care răspunsul ei a fost și mai șocant:

— Glumești, sau ce mama naibii faci?

— De ce? am întrebat. Romanul tău despre ce e?

Și Ann mi-a răspuns:

— E despre o fată bătrână din Minnesota, îndrăgostită în secret, de mulți ani, de șeful ei căsătorit. El se implică într-un proiect de afaceri dubios în jungla amazoniană. Cineva dispăre cu niște bani, iar eroina mea e trimisă să descurce lucrurile, moment în care viața ei liniștită se transformă în haos. Mai e și o poveste de dragoste la mijloc.

Ce mama naibii?

Oameni buni, nu vorbim aici de un *gen literar*!

Nu e vorba de o poveste polițistă scandinavă sau de un roman de dragoste cu vampiri. E un fir narativ extrem de specific. Nu te duci la librărie și-i ceri vânzătoarei să te îndrume spre secțiunea de cărți cu fete bătrâne din Minnesota îndrăgostite de șefii lor căsătoriți și trimise în jungla amazoniană ca să găsească persoane dispărute și să salveze proiecte sortite eșecului.

Nu există așa ceva!

Ce-i drept, când am intrat în amănunte, existau niște deosebiri. Romanul meu se petrecea în anii '60, pe când al lui Ann era contemporan. În cartea mea era vorba despre construirea de autostrăzi, pe când a ei era despre industria farmaceutică. Cu aceste mici excepții, subiectul era același.

Vă dați seama că ne-a luat ceva timp să ne revenim după o asemenea revelație. Apoi – ca niște femei însărcinate dornice să-și amintească exact momentul concepției – ne-am întors în timp ca să aflăm când pierdusem eu ideea și când o găsisse ea.

Am constatat că evenimentele se petrecuseră cam în aceeași perioadă.

Credem chiar că ideea s-a transmis în ziua în care ne-am întâlnit. Mai precis, s-a transmis prin acel sărut.

Aceasta e, prieteni, Marea Magie.

Un pic de perspectivă

Înainte să ne ia valul, aș vrea să mă opresc o clipă și să vă cer să vă gândiți la toate concluziile negative pe care le-aș fi putut trage din acest incident dacă mi-ar fi trecut prin minte să-mi nenorocesc viața.

Cea mai rea și mai distructivă concluzie la care aș fi putut ajunge ar fi fost că Ann Patchett îmi furase ideea. Lucru absurd, firește, fiindcă Ann nu auzise niciodată de ideea mea și, pe deasupra, e cea mai morală ființă pe care am întâlnit-o vreodată. Însă oamenii trag tot timpul astfel de concluzii răuvoitoare. Oamenii se conving că au fost furați când n-au fost, de fapt, furați. O astfel de gândire vine dintr-o nefericită adeziune la noțiunea de puținătate – din credința că lumea e un loc al sărăciei și că nu va exista niciodată nimic de ajuns pentru toți. Deviza acestei gândiri este: *altcineva a luat ce era al meu*. Dacă aș fi avut această atitudine, mi-aș fi pierdut cu siguranță noua și draga mea prietenă. Mai mult, m-aș fi afundat în resentimente, invidie și învinuiri.

Aș fi putut, de asemenea, să-mi îndrept furia împotriva mea. Aș fi putut să-mi spun: *Uite dovada supremă că ești o ratată, Liz, fiindcă nu duci niciodată nimic la capăt! Romanul ăsta voia să fie al tău, dar tu i-ai dat cu piciorul, fiindcă ești o catastrofă, ești leneșă și proastă, și fiindcă totdeauna te concentrezi pe ce nu trebuie, de-aia n-o să fie niciodată nimic de capul tău.*

În sfârșit, mi-aș fi putut îndrepta ura spre destin. Aș fi putut zice: *Iată dovada că Dumnezeu o iubește pe Ann Patchett mai mult decât pe mine. Fiindcă Ann este romanciera aleasă, și eu – așa cum am bănuțit mereu în momentele mele cele mai sumbre – nu-s decât o impostoare. Soarta-și râde de mine, în timp ce potirul lui Ann e plin de se revarsă. Eu sunt jucăria soartei, iar ea e iubită de soartă, asta-i veșnica nedreptate și tragedie a vieții mele blestamate.*

Dar n-am făcut nimic de felul ăsta.

Am preferat să privesc întâmplarea ca pe un mic și formidabil miracol. Am fost uimită și plină de recunoștință că am avut un rol cât de mic în strania lui desfășurare. Nu mă mai simțisem niciodată atât de aproape de vrăjitorie și n-aveam de gând să-mi stric această experiență minunată cu meschinării. Am privit incidentul ca pe o dovadă rară și splendidă că, până la urmă, s-ar putea ca cele mai bizare credințe ale mele despre creativitate să fie adevărate – că ideile *sunt vii*, că ideile *caută* într-adevăr cel mai disponibil partener uman, că ideile *au o voință* conștientă, că ideile *se mișcă* de la un suflet la altul, că ideile *vor căuta* mereu cea mai rapidă și mai eficientă cale spre pământ (așa cum face și fulgerul).

Mai mult, eram acum înclinată să cred că ideile sunt și mucalite, fiindcă ceea ce se petrecuse între mine și Ann nu era doar fenomenal, ci și curios și încântător de amuzant.

Dreptul la proprietate

Cred că inspirația va încerca întotdeauna din răsuputeri să lucreze cu tine – însă, dacă nu ești pregătit sau disponibil, s-ar putea să te părăsească și să-și caute alt partener.

Mulți oameni pătesc asta.

Așa se face că într-o bună dimineață deschizi ziarul și descoperi că altcineva a scris cartea ta sau a regizat piesa ta de teatru, ori a lansat albumul tău, ori a făcut filmul pe care voiai tu să-l faci, a înființat firma ta, a deschis restaurantul tău sau a patentat invenția ta – sau a dus la capăt în orice alt fel o idee pe care ai avut-o tu cu ani în urmă, dar pe care n-ai cultivat-o niciodată sau pe care nu te-ai străduit s-o duci la bun sfârșit. S-ar putea să te simți ofensat, dar n-ai de ce, fiindcă nu ți-ai făcut partea ta de treabă! N-ai fost destul de pregătit, de rapid, de deschis ca ideea să te locuiască și să se desăvârșească prin tine. Prin urmare, ideea a pornit în căutarea unui alt partener și altcineva a pus-o în practică.

De când am publicat *Mănâncă, roagă-te, iubește*, nu vă pot spune câți m-au acuzat furioși că am scris cartea *lor* (îmi depășește capacitatea de a număra).

„Cartea asta ar fi trebuit să fie a *mea*“, bombăne unii privindu-mă pieziș la coada pentru autografe de pe la vreo lansare de carte din Houston, Toronto, Dublin sau Melbourne. „Aveam de gând să scriu cartea asta într-o bună zi. Mi-ai scris viața.“

Ce pot să spun? Ce știu eu despre viața unui străin oarecare? Eu doar am găsit o idee de care nu se ocupa nimeni și am urmat-o până la capăt. Chiar dacă e adevărat că am fost norocoasă cu *Mănâncă, roagă-te, iubește* (fără-ndoială, am fost teribil de norocoasă), e la fel de adevărat și că am muncit ca o maniacă la cartea aia. M-am învățat ca un derviș în jurul acelei idei. Odată ce a intrat în conștiința mea, n-am pierdut-o o clipă din ochi până ce cartea nu a fost gata.

Am reușit astfel să-mi păstrez ideea.

De-a lungul anilor am și pierdut însă multe idei – sau, mai bine spus, am pierdut idei despre care credeam în mod greșit că-mi aparțineau. Au ajuns alții să scrie cărți pe care mi-am dorit din tot sufletul să le fi scris eu. Au realizat alții proiecte care ar fi putut fi ale mele.

Iată un exemplu: în 2006 am cochetat o vreme cu ideea de a scrie o istorie amplă a orașului Newark, New Jersey, pe care s-o intitulez *Brick City*. Planul meu era să mă țin după noul și charismaticul primar al orașului Newark, Cory Booker, și să scriu despre eforturile lui de a da o nouă față acestui oraș fascinant, dar greu încercat. Ideea era bună, dar nu m-am ținut de ea. (Ca să fiu cinstită, era mult de muncă și lucram la o altă carte, așa că nu m-am ambalat suficient ca să mă apuc de ea.) Mai târziu, în 2009, Sundance Channel a produs și a difuzat un lung documentar despre frământata istorie a orașului Newark, New Jersey, și despre eforturile lui Cory Booker de a schimba orașul. Programul s-a numit *Brick City*. Când am auzit, reacția mea a fost una de ușurare totală: *Uraaa! Nu mai trebuie să mă ocup de Newark! Cineva a făcut-o deja!*

Iată un alt exemplu: în 1996 am întâlnit un tip care era prieten bun cu Ozzy Osbourne. Mi-a povestit că cei din familia Osbourne erau cei mai ciudați, amuzanți, sălbatici și teribil de iubitori oameni pe care-i întâlnești vreodată. Mi-a spus: „Ar trebui să scrii ceva despre ei! Ar trebui să stai pur și simplu pe lângă ei și să-i vezi cum interacționează. Nu știu exact ce-ai putea să faci, dar *cineva* trebuie să pună pe picioare un proiect legat de familia Osbourne, pentru că sunt prea de tot.“

Propunerea mi-a plăcut. Dar din nou n-am avut timp, așa că s-a ocupat altcineva de familia Osbourne – și cu ce succes!⁴

4. Este vorba despre un *reality show* a cărui premieră a avut loc pe 5 martie 2002, intitulat *The Osbournes* și difuzat până în 2005 de postul MTV (n. tr.).

Au fost multe idei de care nu m-am ocupat și care au devenit proiectele altora. Au spus alții povești care-mi erau foarte la îndemână – povești care mi-au atras atenția cândva sau care păreau să-și aibă sorgintea în viața mea, ori care ar fi putut fi născocite de imaginația mea. N-am știut întotdeauna să pierd cu grație. Uneori a fost dureros. Uneori a trebuit să privesc cum alții se bucură de succese și victorii pe care le dorisem pentru mine.

Asta-i viața.

Astea sunt însă și misterele ei pline de frumusețe.

Descoperirea simultană

Gândindu-mă mai bine, mi-am dat seama că ceea ce se petrecuse între mine și Ann Patchett putea fi versiunea artistică a descoperirii simultane – o expresie utilizată în comunitatea științifică atunci când doi sau mai mulți oameni de știință din diferite părți ale lumii au aceeași idee în același timp. (Calculul infinitezimal, oxigenul, găurile negre, banda lui Möbius, existența stratosferei și teoria evoluționistă – ca să dau doar câteva exemple – au paternitate multiplă.)

Fenomenul nu poate fi explicat logic. Cum pot doi oameni care n-au auzit unul de celălalt să ajungă la aceleași concluzii științifice în același moment istoric? Și totuși, se întâmplă mai des decât vă imaginați. În secolul al XIX-lea, când matematicianul maghiar János Bolyai a inventat geometria neeuclidiană, tatăl său l-a îndemnat să-și publice descoperirile imediat, înainte ca altcineva să aibă aceeași idee, spunându-i: „Când vine vremea lor, ideile se ivesc în diverse locuri, așa cum răsar violetele primăvara.“

Descoperirile simultane survin și în afara sferei științifice. În lumea afacerilor, de pildă, e știut faptul că o idee nouă plutește „unde, acolo“, în atmosferă, și că prima persoană sau companie care pune mâna pe ea va avea un avantaj asupra concurenței. Uneori se îngrămădesc toți deodată, în goana nebună de-a fi primii. (A se vedea ascensiunea computerelor personale în anii 1990.)

Descoperirile simultane apar chiar și în relațiile romantice. Nu-ți acordă nimeni atenție ani de-a rândul și, deodată, ai doi pretendenți în același timp? Asta da descoperire simultană!

Eu cred că, atunci când se petrec descoperiri simultane, inspirația își ia măsuri de precauție, dă telefoane și joacă la două capete. Poate să facă asta dacă vrea. De fapt, inspirația poate să facă orice fără să ne dea explicații. (Suntem oricum norocoși că inspirația catadicsește să ne vorbească; ar fi prea mult să-i cerem și explicații.)

Până la urmă, toate lucrurile nu sunt decât niște violete care încearcă să răsară.

Nu te lăsa copleșit de caracterul irațional și imprevizibil al acestui scenariu bizar. Supune-te lui. Așa îți cere contractul straniu, nepământesc, al vieții creative. Nu există furturi; nu există proprietate; nu există tragedie; nu există probleme. Nu există un timp sau un loc de unde vine inspirația – și nici competiție, ego sau limitări. Nu există decât încăpățânarea ideii înseși, care refuză să se oprească din căutare până când nu-și găsește un partener la fel de încăpățânat. (Sau mai mulți, după caz.)

aliază-te cu această încăpățânare.

Lucrează cu ea cât mai deschis, mai încrezător și mai sânguincios cu putință.

Lucrează din toată inima, căci – îți promit – dacă perseverezi, s-ar putea să ai norocul ca într-o bună dimineață să te lovească inspirația.

Coadă tigrului

Una din cele mai bune descrieri ale acestui fenomen – al ideilor care intră și ies din conștiința omului după bunul lor plac – am auzit-o la minunata poetă americană Ruth Stone.

Am întâlnit-o pe Stone pe când avea aproape nouăzeci de ani și m-a răsfățat cu povestiri despre extraordinarul ei proces creativ. Mi-a spus cum, copil fiind la țară, în Virginia, lucra ogorul și *auzea* câteodată câte un poem venind spre ea – îl auzea gonind peste câmp, ca un cal în galop. Ori de câte ori se întâmpla asta, știa exact ce trebuia să facă: „să fugă mâncând pământul“ spre casă, încercând să ajungă înaintea poemului, sperând să pună mâna pe o bucată de hârtie și un creion destul de repede ca să-l prindă. În felul acesta, când poemul o ajungea din urmă și o vizita, putea să-l înșface și să-l scrie după dictare, lăsând cuvintele să se reverse pe pagină. Câteodată se mișca însă prea încet și nu ajungea în timp util la hârtie și la creion. Simțea atunci cum poemul îi năvălea în trup și apoi ieșea. Rămânea în ea preț de o clipă, căutând un răspuns, și apoi pleca înainte ca ea să-l poată prinde – gonind mai departe, după cum zicea ea, „în căutarea unui alt poet“.

Alteori însă (și aici intervine nebunia) era *cât pe ce* să scape poemul, însă nu de tot. Îl înhăța în ultima clipă, m-a lămurit ea, „de coadă“. Ca și cum ar fi prins un tigr. Apoi, cu o mână *trăgea* aproape fizic poemul înapoi în ea, iar cu cealaltă scria după dictare. În asemenea cazuri, poemul apărea pe pagină de la ultimul cuvânt până la primul – de la coadă la cap, dar altminteri intact.

Asta, dragi prieteni, e o Mare Magie de modă veche, ciudată, ca din poveștile cu vrăjitoare.

Eu însă cred în ea.

Muncă grea versus inspirație pură

Eu cred în acest tip de magie, întrucât cred că avem cu toții momente în care suntem atinși de mister și de inspirație. Poate că inspirația pură, de sorginte divină nu se manifestă prin noi nemijlocit, așa cum se manifesta prin Ruth Stone, și desigur că nu putem crea zi de zi fără vreo opreliște sau îndoială... ne putem însă apropia de acest izvor mai mult decât am crede.

Ca să fiu sinceră, viața mea de scriitoare nu este pe de-a-ntregul Mare Magie de modă veche, ciudată, ca din poveștile cu vrăjitoare. Din contră, mare parte din viața mea de scriitoare constă în disciplină și în muncă anostă. Stau la birou și trudesca ca un țăran la câmp, și așa fac progrese. În cea mai mare parte, nu e deloc vorba de inspirație pură.

Câteodată însă *vine* inspirația pură. Uneori, când mă cufund în scris, mă simt deodată ca și cum aș merge pe una dintre benzile acelea rulante din terminalele aeroporturilor mari; mai am încă mult până la poartă și bagajul e tot greu, dar sunt dusă încet înainte de o forță exterioară. Ceva mă poartă cu sine – ceva puternic și generos – și, hotărât lucru, acel ceva nu sunt *eu*.

S-ar putea să știți sentimentul. Apare atunci când faci ceva minunat cu mâinile sau cu mintea, ceva despre care, când te uiți în urmă mai târziu, nu poți spune decât: „Habar n-am cum de-am făcut așa ceva.“

Nu poți repeta experiența. Nu știi cum s-a întâmplat. Dar te-ai simțit călăuzit de o forță superioară.

Nu am decât rareori acest sentiment, însă e cea mai minunată senzație imaginabilă. Nu cred să existe în viață fericire mai desăvârșită decât aceasta, poate doar când te îndrăgostești. În greaca veche, cuvântul

care desemnează fericirea supremă este *eudaimonia*, care în esență înseamnă „locuit de spiritul cel bun“ – în sensul că un spirit îndrumător divin îți poartă de grijă cu bunăvoință. (Comentatorii moderni, poate stânjeniți de aluzia la misterul divin, îi spun pur și simplu „inspirație“ sau „formă de zile mari“.)

Însă atât grecii, cât și romanii credeau într-un zeu al creativității – un fel de spiriduș al casei, dacă vreți, cu care îți împărțeau căminul și care te ajuta uneori la treburi. Romanii aveau un termen specific pentru acest spiriduș de nădejde al casei. Îi spuneau *geniu* – zeitate protectoare, cel care îți călăuzea efortul creator. Cu alte cuvinte, romanii nu credeau că o persoană excepțional de înzestrată *este* un geniu, ci că *are* un geniu.

O distincție (a fi *versus* a avea) subtilă, dar importantă și, cred eu, un construct psihologic înțelept. Ideea unui geniu exterior îl ajută pe artist să-și țină în frâu orgoliul, să se ferească de a-și asuma fie meritul deplin, fie vina absolută pentru rezultatul muncii sale. Altfel spus, dacă ai succes, trebuie să-i mulțumești geniului tău pentru ajutor, ceea ce te apără de narcisismul total. Iar dacă dai greș, vina nu-ți aparține în întregime. Poți să spui: „Hei, nu te uita la mine – geniul meu nu s-a arătat azi!“

Oricum ar fi, sinele vulnerabil al creatorului este protejat.

Protejat de influența corupătoare a laudelor.

Protejat de efectele corozive ale rușinii.

Strivit de propriul succes

Cred că societatea le-a făcut un mare deserviciu artiștilor când a început să le spună că *sunt* genii, și nu că *au* genii. Asta s-a întâmplat prin Renaștere, când a luat amploare o viziune asupra vieții antropocentrică, bazată pe rațiune. Zeii și misterele au pierdut teren, iar reușita sau eșecul în artă au fost puse exclusiv pe seama creatorilor – ceea ce însemna că firava făptură omenească era singura vinovată pentru toanele inspirației.

Astfel am ajuns să venerăm arta și artiștii mai mult decât era cazul. Statutul de „geniu“ (cu recompensele și prestigiul aferente) a făcut din artiști un soi de castă sacerdotală – poate chiar un fel de mici zeități – , o povară mult prea grea pentru niște simpli muritori, oricât de talentați ar fi ei. e punctul în care artiștii încep să cedeze, striviți de propriul talent.

Cred că atunci când sunt catalogați drept „genii“, artiștii își pierd degajarea și nu mai pot crea liber. Să ne gândim la Harper Lee, de pildă, care nu a mai scris nimic câteva decenii după fenomenalul succes al romanului *Să ucizi o pasăre cântătoare*. În 1962, când a fost întrebată ce sentiment îi trezește gândul că va mai scrie vreodată ceva, Lee a răspuns: „Frică.“ Și a adăugat: „Odată ce-ai ajuns în vârf, n-o mai poți lua decât în jos.“

Cum Lee n-a dat detalii lămuritoare, nu vom ști niciodată de ce o autoare cu un succes atât de mare nu a mai scris și alte cărți. Mă întreb dacă nu cumva a fost copleșită de povara propriului succes. Poate că succesul a devenit prea greu de suportat, iar arta i-a fost sugrumată de frică – sau, mai rău, de competiția cu sine. (În fond, de ce s-ar fi putut teme Harper Lee? Poate doar de faptul că n-o putea depăși pe Harper Lee.)

În ceea ce privește succesul maxim după care nu poate urma decât declinul, Lee avea dreptate, nu? Dacă nu poți reitera un miracol unic în viață – dacă nu mai poți fi niciodată în top –, la ce bun să mai crezi? Pot vorbi despre această situație din proprie experiență, fiindcă am fost eu însămi odată „în top“ – cu o carte care a stat pe lista bestsellerurilor mai bine de trei ani. Nici nu mai știu câți mi-au zis atunci:

„Ce-ai să mai faci acum?“ Vorbeau despre marele meu noroc de parcă ar fi fost un blestem, nu o binecuvântare, și își închipuiau că mă îngrozea gândul de a nu mai atinge niciodată o asemenea culme.

Conform acestui tip de gândire, există un „vârf“ – și a atinge acest vârf (rămânând acolo) este singurul motiv pentru a crea. O astfel de gândire pleacă de la premisa că misterele inspirației operează la aceeași scară ca noi – la o scară umană limitată a succesului și eșecului, a victoriei și înfrângerii, a comparației și competiției, a comerțului și reputației, a unităților vândute și a influenței exercitate. O astfel de gândire pleacă de la premisa că trebuie tot timpul să ieși câștigător – nu numai în fața semenilor tăi, ci și în fața celui care erai înainte. Și mai periculos de-atât, o astfel de gândire pornește de la premisa că dacă nu poți câștiga atunci, nu merită să mai joci.

Însă cum rămâne cu vocația? Cu dragostea? Cu strania comuniune dintre uman și miraculos? Cu credința? Cu bucuria tăcută de a *face* pur și simplu *niște lucruri* și de a le împărtăși apoi cu alții, cu inima deschisă și fără să aștepti nimic?

Mi-aș fi dorit ca Harper Lee să mai scrie și alte cărți. Aș fi vrut ca imediat după *Să ucizi o pasăre cântătoare* și după Premiul Pulitzer să fi produs vreo cinci cărți ușoare – o poveste de dragoste cu final fericit, un roman polițist, o poveste pentru copii, o carte de bucate, un roman de acțiune de doi bani, *orice*. Poate credeți că glumesc, însă nu glumesc deloc. Imaginați-vă ce-ar fi putut crea, chiar și accidental, cu o asemenea atitudine. În cel mai rău caz, i-ar fi putut fenta pe toți, făcându-i să uite că fusese odinioară Harper Lee. S-ar fi putut fenta *pe sine*, uitând că fusese odinioară Harper Lee – ceea ce ar fi eliberat-o din punct de vedere artistic.

Din fericire, după câteva decenii de tăcere, auzim iarăși glasul lui Lee. De curând s-a descoperit un manuscris timpuriu pierdut – un roman scris înainte de *Să ucizi o pasăre cântătoare* (cu alte cuvinte, o carte pe care a scris-o înainte ca lumea întreagă s-o scruteze și să-i pândească nerăbdătoare următoarea mișcare). Mi-aș fi dorit ca cineva s-o fi convins pe Lee să scrie și să publice în continuare. Ar fi fost un dar pentru lume și pentru ea – să rămână scriitoare și să savureze plăcerile pe care ți le aduce această muncă (căci, în ultimă instanță, creativitatea îi aduce satisfacții și creatorului, nu doar publicului).

Aș fi vrut ca cineva să-i fi dat lui Ralph Ellison același sfat. Să scrie orice și să publice cu o nepăsare supremă. Și la fel lui F. Scott Fitzgerald. Și oricărui alt creator, faimos sau obscur, care a dispărut în umbra propriei reputații, reale sau închipuite. Aș fi vrut să le fi spus cineva să umple un teanc de pagini cu niște bla-bla-uri și să le publice, fără să se gândească la rezultat.

Oare e un sacrilegiu fie și numai să sugerez așa ceva?

Bun.

Doar fiindcă creativitatea e mistică nu înseamnă că n-ar trebui demistificată – mai ales dacă astfel artiștii sunt eliberați de sentimentul grandorii, de panică și de propriul ego.

Las' să vină și să plece

Cel mai important lucru pe care trebuie să-l înțelegem despre *eudaimonia* – despre întâlnirea palpitantă dintre o ființă umană și inspirația divină – este că nu te poți aștepta să-ți stea la îndemână tot timpul.

Va veni și va pleca, iar tu trebuie s-o lași să vină și să plece.

Știu asta din experiență, fiindcă geniul meu – indiferent de unde vine – nu respectă un orar fix. Geniul meu, atât cât este, nu are aceleași coordonate de timp ca noi, oamenii, și cu siguranță nu-și aranjează orarul în funcție de mine. Bănuiesc chiar că geniul meu mai lucrează și pentru altcineva – poate chiar

pentru mai mulți artiști, ca un fel de furnizor liber-profesionist de creativitate. Uneori orbecăi prin întuneric, căutându-mi cu disperare inspirația, și nu produc decât chestii fără cap și fără coadă.

Și apoi – *vâââj!* – inspirația apare din senin.

După care – *vâââj!* – iar dispare.

Odată am tras un pui de somn în tren și am visat o povestire întreagă. M-am trezit, am luat un pix și am notat-o într-un acces febril de inspirație. Atunci m-am apropiat cel mai mult de un moment à la Ruth Stone. S-a deschis o poartă undeva în mine și vorbele s-au revărsat de la sine pe pagină.

După ce-am terminat de scris, n-a trebuit să schimb decât câteva cuvinte. Povestirea suna bine așa cum era. Suna bine și suna *straniu*; nu era genul de subiect despre care aș fi scris în mod normal. Unii critici au remarcat apoi cât e de diferită de celelalte din antologie. (E grăitor faptul că un critic a descris-o drept „mostră de realism magic yankeu“.) Era o povestire fermecată, scrisă în transă: până și un străin i-a simțit magia. N-am scris nici înainte, nici după ceva asemănător. Mă gândesc și acum la acea povestire ca la cea mai prețioasă nestemată pe care am descoperit-o vreodată în adâncul meu.

A fost negreșit un moment de Magie Pură.

Dar s-a întâmplat acum douăzeci și doi de ani și nu s-a mai repetat vreodată. (Și, credeți-mă, am mai adormit în tren de multe ori de atunci.) Am mai avut între timp clipe minunate de comuniune creativă, însă nici una atât de pură și înălțătoare ca acea întâlnire fabuloasă.

Cum a venit, așa a și plecat.

Iată ce vreau să zic: dacă plănuiesc să stau cu mâinile în sân așteptând o altă vizită nemijlocită și înflăcărată a inspirației, s-ar putea să aștept mult și bine. Așa că nu stau degeaba amânând scrisul până când geniul meu se hotărăște să-mi facă o vizită. Din contră, am ajuns să cred că geniul meu petrece o groază de timp stând după *mine* – așteptând să vadă dacă sunt într-adevăr serioasă în privința scrisului. Uneori am impresia că stă într-un colț și mă privește cum lucrez zi după zi, săptămână după săptămână, lună după lună, doar ca să se asigure că mă străduiesc, că mă dedic cu totul muncii de creație. Dacă vede că nu pierd vremea degeaba, s-ar putea să mă ajute. Uneori acest ajutor nu va sosi decât la doi ani după ce încep un proiect. Alteori nu va dura mai mult de zece minute.

Când totuși primesc acest ajutor – și am senzația că totul merge de la sine, iar *cuvintele* vin singure – sunt fericită și mă las transportată. În astfel de momente scriu de parcă n-aș fi eu însămi. Pierd noțiunea timpului, a spațiului și a sinelui. Cât durează misterul, îi mulțumesc pentru ajutor. Iar când pleacă, îl las să se ducă și continui să lucrez cu sârguință, sperând că într-o bună zi geniul meu o să revină.

Vedeți, lucrez oricum – și cu ajutor, și fără –, fiindcă numai așa poți să ai o viață cu adevărat creativă. Lucrez tot timpul și sunt recunoscătoare pentru ceea ce fac. Fie că sunt atinsă de har sau nu, sunt mulțumită că pot fi creativă.

Oricum ar fi, totul e minunat – ce facem, ce încercăm să facem, sentimentul de comuniune pe care-l trăim *câteodată*.

Recunoștință, întotdeauna.

Întotdeauna, recunoștință.

O inimă uimită

Dar oare cum a privit Ann Patchett ceea ce s-a petrecut între noi?

Cum a perceput întâmplarea stranie despre romanul cu jungla amazoniană care a plecat de la mine și a ajuns la ea?

Deși e mult mai rațională decât mine, Ann a simțit totuși că se petrecuse ceva extraordinar. Chiar și ea a simțit că inspirația a plecat de la mine și a coborât asupra ei – cu un sărut. În scrisorile pe care mi le-a scris după aceea s-a referit întotdeauna, cu generozitate, la romanul ei ca la „romanul nostru despre jungla amazoniană“, ca și cum ar fi fost mama-surogat a unei idei concepute de mine.

A fost drăguț din partea ei, însă nicidecum adevărat. După cum știe oricine a citit *Fascinație*⁵, acea poveste magnifică îi aparține în întregime lui Ann Patchett. Nimeni altcineva n-ar fi putut scrie romanul așa cum l-a scris ea. Mai degrabă eu am fost mama adoptivă care a ținut ideea caldă timp de câțiva ani, vreme în care și-a căutat partenerul legitim. Cine știe câți scriitori a vizitat această idee înainte să ajungă în grija mea și să se oprească în cele din urmă la Ann? (Boris Pasternak a descris splendid acest fenomen când a scris că „nici o carte autentică nu are o primă pagină. La fel ca foșnetul pădurii, ea e zămisliță Dumnezeu știe unde, crește și se rostogolește, stârnind adâncul umbros al pădurii până când, fără veste... coroanele copacilor încep s-o rostească într-un glas“.)

⁵. Romanul *State of Wonder* a apărut în Statele Unite în 2011. Pentru versiunea românească, vezi Ann Patchett, *Fascinație*, trad. rom. de Carmen Toader, Humanitas Fiction, București, 2013 (n. tr.).

Tot ce știu e că romanul voia cu tot dinadinsul să fie scris și nu și-a oprit căutarea până când n-a găsit autorul dispus să se apuce de el – nu mai târziu, nu într-o bună zi, nu în câțiva ani, nu când or veni vremuri mai bune, nu când va fi viața mai ușoară, ci *pe loc*.

Așa se face că povestea s-a oprit la Ann.

Lucrul acesta m-a uimit și m-a lăsat cu sentimentul că trăiesc într-o lume remarcabilă, plină de mistere. Totul mi-a amintit de memorabila explicație a modului în care funcționează universul, dată de fizicianul britanic Arthur Eddington. „Ceva necunoscut face ceva ce noi habar n-avem.“

Însă partea cea mai tare e că *nu trebuie să am habar*.

Nu vreau să descifrez necunoscutul. Nu vreau să înțeleg sensul lucrurilor sau să știu unde sunt concepute inițial ideile sau de ce creativitatea se manifestă atât de imprevizibil. Nu vreau să știu de ce uneori conversăm liber cu inspirația, iar alteori trudim din greu în singurătate și nu producem nimic. Nu mă interesează de ce o idee te-a vizitat azi pe tine, și nu pe mine. Ori de ce ne-a vizitat pe amândoi. Ori de ce ne-a părăsit pe amândoi.

Nici unul dintre noi nu poate înțelege aceste lucruri, căci ele țin de marile enigme.

Tot ce știu e că *așa vreau să-mi petrec viața* – colaborând cât pot de bine cu inspirația, pe care nu pot nici s-o văd, nici s-o stăpânesc, nici s-o vădesc, nici s-o pricep.

E o profesie ciudată, ăsta-i adevărul.

Însă nu mă pot gândi la un mod mai bun de a-mi duce existența.

Permisiunea

Eliminați cutia de sugestii

N-am crescut într-o familie de artiști.

Mă trag din niște oameni care au avut slujbe stabile.

Bunicul meu din partea mamei avea o fermă și vindea produse lactate; bunicul din partea tatei vindea sobe. Amândouă bunicile mele au fost gospodine, și la fel mamele, surorile și mătușile lor.

Cât despre părinții mei, tata e inginer și mama, asistentă medicală. Și cu toate că aveau vârsta potrivită n-au fost hipioți – cătuși de puțin. Erau mult prea conservatori. Tata și-a petrecut anii '60 la facultate și la marină; mama a fost la școala de asistente, a lucrat în ture de noapte la spital și și-a economisit banii în mod responsabil. După ce s-au căsătorit, tata s-a angajat la o companie din industria chimică, unde a lucrat treizeci de ani. Mama s-a angajat cu jumătate de normă, a devenit o membră activă a bisericii locale, a activat în comitetul școlar, a făcut muncă voluntară în bibliotecă și a vizitat bătrâni și invalizi.

Au fost oameni responsabili. Plătitori de taxe. Tipi serioși. Au votat cu Reagan. (De două ori!)

De la ei am învățat să mă răzvrătesc.

Pentru că – dincolo de statutul lor de buni cetățeni – părinții mei făceau ce voiau cu viața lor, cu o nonșalanță fantastică. Tata a hotărât că nu mai vrea să fie doar inginer chimist; voia să crească și pomi de Crăciun, așa că în 1973 s-a pus pe treabă. Ne-am mutat la o fermă, a plantat acolo niște puiți și a pus pe picioare proiectul. N-a renunțat la serviciu ca să-și urmeze visul; l-a înglobat doar în viața de zi cu zi. Avrur să crească și capre, așa că a cumpărat niște capre. Le-a adus acasă pe bancheta din spate a mașinii noastre Ford Pinto. Crescuse vreodată capre? Nu, dar credea că o să se descurce. La fel s-a întâmplat și când a devenit interesat de apicultură: a achiziționat pur și simplu niște albine și s-a apucat de treabă. Au trecut de-atunci treizeci și cinci de ani și încă mai are stupii ăia.

Când ceva îi stârnea curiozitatea, tata se apuca de treabă. Credea cu tărie în calitățile lui. Iar când avea nevoie de ceva (ceea ce se întâmpla foarte rar, fiindcă n-are mai multe nevoi materiale decât un vagabond), tata își confecționa singur lucrul respectiv, sau îl repara singur, sau îl cârpea cumva singur – de obicei fără să apeleze la instrucțiuni și în general fără să ceară sfatul unui specialist. Tata nu are o părere prea bună despre instrucțiuni sau despre specialiști. Nu-l impresionează diplomele și nici alte finețuri ale civilizației, cum ar fi autorizațiile de construcție sau semnele de tipul „ACCESUL INTERZIS“. (Nepăsându-i de consecințe, tata m-a învățat că cel mai bine e să-ți ridici întotdeauna cortul acolo unde scrie „CAMPINGUL INTERZIS“.)

Tatei *chiar* nu-i place să i se spună ce să facă. Instinctul său de nesupunere e atât de puternic, încât adeseori e comic. Odată, pe când era în marină, căpitanul i-a ordonat să facă o cutie de sugestii și s-o ducă în sala de mese. Tata a confecționat ascultător cutia, a bătut-o în perete, apoi a scris prima sugestie și i-a dat drumul prin fantă. Pe biletul lui scria: „*Propun să eliminați cutia de sugestii.*“

În multe privințe, tata e un ciudat, iar instinctul lui exagerat de a respinge autoritatea poate friza uneori patologicul... dar am intuit mereu că era totuși un tip cool, chiar și în vremea când, copil fiind, mă plimba prin oraș într-un Ford Pinto ticsit cu capre. Știam că făcea ce-i place și că mergea pe drumul lui și simțeam că era, de aceea, un tip interesant. Pe atunci nu știam care e termenul, însă acum înțeleg că tata ducea o viață creativă.

Și-mi plăcea.

Acest fel de a fi mi-a marcat viața. Nu că aș fi vrut să fac vreuna din alegerile pe care le-a făcut tata (nu-s nici fermieră, nici republicană), însă exemplul lui mi-a dat puterea de a-mi făuri propriul drum în lume. De asemenea, ca și tatei, nici mie nu-mi place să-mi spună alții ce să fac. Deși nu sunt deloc o fire conflictuală, sunt încăpățânată până-n măduva oaselor. Și încăpățânarea asta mă ajută să duc o viață creativă.

Cât despre mama, ea e o versiune ceva mai rafinată a tatălui meu. Are tot timpul părul îngrijit și bucătăria pusă la punct, și are aerul acela prietenos, perfect manierat, tipic locuitorilor din Midwest; însă nu o subestimați, posedă o voință de fier și talente multiple. Această femeie a crezut întotdeauna că, dacă cineva din familie are nevoie de ceva, ea poate să construiască, să coasă, să crească, să împletească, să dreagă, să cârpească, să vopsească sau să decupeze absolut orice. Ea ne tunde. Ea făcea pâinea. Ea cultiva, culegea și conserva legumele. Ea ne făcea hainele. Ea moșea iezii. Tăia puii și-i gătea pentru cină. A tapetat singură salonul și ne-a reparat pianul (pe care-l cumpăraseră cu cincizeci de dolari de la o biserică din apropiere). Ne scutea de mers la doctor pansându-ne ea. Le zâmbea frumos tuturor și era mereu plină de bunăvoință – dar de fapt își modela lumea după bunul ei plac.

Cred că exemplul părinților mei care au făcut mereu ce-au vrut mi-a dat curajul să fiu scriitoare sau măcar să *încerc* să fiu. Nu-mi aduc aminte ca părinții mei să-și fi făcut vreodată griji în legătură cu visul meu de-a deveni scriitoare. Dacă erau totuși îngrijorați, n-au zis niciodată nimic – dar, sincer, nu cred că și-au făcut prea multe probleme. Cred că știau că voi fi întotdeauna în stare să-mi port de grijă, pentru că așa mă crescuseră ei. (De altfel, regula de aur în familia mea e următoarea: dacă te poți întreține singur și nu deranjezi pe nimeni, ești liber să faci ce vrei cu viața ta.)

Poate pentru că ei nu și-au făcut griji în privința mea, nici eu nu mi-am făcut griji pentru mine.

Mai mult, nu m-am gândit niciodată să-i cer cuiva permisiunea de a deveni scriitoare. N-am văzut pe nimeni din familia mea cerând vreodată permisiunea pentru *ceva*.

Ai mei treceau pur și simplu la treabă.

Așa că am hotărât să fac la fel: să trec pur și simplu la treabă.

Biletul de voie

Iată unde vreau să ajung, dragii mei:

Nu aveți nevoie de permisiunea nimănui pentru a trăi o viață creativă.

Poate nu ați primit acest mesaj în copilărie. Poate că părinților voștri le era teamă să-și asume vreun risc. Poate că respectau maniacal regulile sau erau depresivi ori toxicomani ori abuzivi și nu aveau puterea să fie creativi. Poate că se temeau de ce vor spune vecinii. Poate că părinții voștri nu erau făptuitori, ci doar consumatori. Poate că ați crescut într-un mediu în care oamenii zăceau în fața televizorului, așteptând să li se întâmple ceva.

Uitați de toate astea. Nu sunt importante.

Priviți un pic mai în urmă în istoria familiei voastre. Uitați-vă la bunici: există șanse bune ca *ei* să fi fost făptuitori. Nu? Nici ei? Atunci uitați-vă și mai în urmă. Uitați-vă la străbunicii voștri. Uitați-vă la strămoșii voștri. Uitați-vă la imigranți, la sclavi, la soldați, la fermieri, la marinari sau la băștinașii care au văzut sosind corăbiile colonizatorilor. Întoarceți-vă în timp îndeajuns de mult și veți găsi oameni care nu erau simpli consumatori, care nu stăteau pasivi, așteptând să li se întâmple lucruri. Veți găsi oameni care și-au petrecut viața făcând lucruri.

Din ei vă trageți.

Din ei ne tragem cu toții.

Ființele umane au fost creative foarte mult timp – destul de mult și destul de constant pentru ca impulsul creator să pară astăzi cu totul firesc. Ca să înțelegeți mai bine, gândiți-vă la următorul fapt: cea mai timpurie manifestare artistică a omului datează de-acum patruzeci de mii de ani. Prin contrast, cele mai timpurii dovezi de agricultură umană nu au decât zece mii de ani. Ceea ce înseamnă că am hotărât cândva, în evoluția noastră colectivă, că e mult mai important să facem lucruri frumoase, dar inutile, decât să învățăm să ne hrănim în mod regulat.

Actele de creație sunt fantastic de diverse. Unele dintre cele mai durabile și mai îndrăgite opere de artă sunt neîndoiește maiestuoase. Unele te fac să cazi în genunchi și să plângi. Altele, nu. O operă care te emoționează și te inspiră pe tine s-ar putea să mă plictisească pe mine de moarte. O parte din arta creată de oameni de-a lungul veacurilor e absolut sublimă și a izvorât probabil dintr-un solemn sentiment al sacrului, însă nu toată arta e astfel. Avem uneori de-a face pur și simplu cu opera unor inși care nu voiau decât să se distreze – să-și facă oalele de lut mai frumoase, să construiască un scaun mai plăcut la vedere sau să deseneze un penis pe perete ca să le mai treacă vremea. Ceea ce e perfect în regulă.

Vrei să scrii o carte? Să compui un cântec? Să regizezi un film? Să decorezi vase de ceramică? Să înveți un dans? Să explorezi un ținut nou? Vrei să desenezi un penis pe perete? Fă-o. E dreptul tău prin naștere, ca ființă umană, așa că fă-o cu inima deschisă. (Ia lucrurile în serios, bineînțeles – dar nu *foarte* în serios.) Lasă inspirația să te ducă unde vrea ea. Nu uita că de-a lungul timpului oamenii au creat tot felul de lucruri fără să facă prea mult caz.

Facem lucruri fiindcă ne *place* să facem lucruri.

Vănăm ineditul și noutatea fiindcă ne *plac* ineditul și noutatea.

Și s-ar părea că inspirația lucrează cu noi fiindcă așa îi *place* – fiindcă oamenii au ceva special, ceva în plus, o bogăție care prisosește – ceea ce romanciera Marilynne Robinson numește „supraabundență magică“.

Ce e oare această supraabundență magică?

E creativitatea ta înăscută, care murmură și freacă în adâncul tău.

Te bate gândul să devii o persoană creativă? Dar ești deja. Chiar și a-i spune cuiva „persoană creativă“ e comic de redundant. Creativitatea e caracteristica speciei noastre. Avem simțurile necesare pentru ea; avem curiozitatea necesară; avem, la mâini, degetele opozabile necesare; avem ritmul necesar; avem limbajul, emoția și legătura înăscută cu divinitatea, toate necesare pentru creativitate.

Câtă vreme ești în viață, ești o persoană creativă. Tu și eu și toți cunoscuții noștri ne tragem din făptuitori de-a lungul a zeci de mii de ani. Decoratori, reparatori, povestitori, dansatori, exploratori, scripcari, toboșari, constructori, cultivatori, rezolvitori de probleme, creatori de frumusețe – toți aceștia sunt strămoșii noștri comuni.

Apărătorii culturii înalte vor încerca să te convingă că arta aparține doar celor puțini și aleși, însă ei n-au dreptate și pe deasupra sunt enervanți. *Toți* suntem cei puțini și aleși. *Toți* suntem programați să fim creatori. Chiar dacă ai crescut uitându-te la desene animate, într-o dulce apatie, de dimineață până seara, creativitatea stă înăuntrul tău la pândă. Creativitatea ta e mult mai bătrână decât tine, mult mai bătrână decât oricare dintre noi. Până și corpul și ființa ta sunt perfect proiectate ca să conlucreze cu inspirația, iar inspirația încearcă mereu să-ți dea de urmă – la fel cum i-a vânat și pe strămoșii tăi.

Altfel spus: *nu-ți trebuie bilet de voie de la conducere ca să duci o viață creativă.*

Sau, dacă-ți faci totuși griji că-ți trebuie bilet de voie – UITE, tocmai ți-am dat eu unul.

Tocmai ți l-am scris pe dosul unei liste vechi de cumpărături.

Consideră-te complet acoperit.
Și-acum du-te și făptuiește ceva.

Împodobește-te

Am o vecină care-și face tatuaje noi tot timpul.

O cheamă Eileen. Își face tatuaje noi cum mi-aș cumpăra eu o pereche nouă de cercei ieftini – iac-așa, de moft. Câteodată se trezește dimineața cam abătută și anunță: „Cred că azi mă duc să-mi fac un tatuaj.“ Dacă o întrebi pe Eileen ce fel de tatuaj are de gând să-și facă, o să-ți spună: „Nu știu. O să văd când ajung la studio. Sau o să-l las pe artist să-mi facă o surpriză.“

Femeia asta nu e o adolescentă incapabilă să-și controleze impulsurile. E o femeie matură, cu copii adulți, care conduce o afacere de succes. În plus, e un om extraordinar, minunat, fără seamăn, și unul dintre spiritele cele mai libere pe care le-am întâlnit vreodată. Când am întrebat-o odată cum de acceptă ca trupul să-i fie însemnat așa, la întâmplare, cu cerneală permanentă, mi-a zis:

— N-ai înțeles! Nu-i permanent. E temporar.

Încurcată, am întrebat-o:

— Vrei să zici că toate tatuajele tale sunt temporare?

A zâmbit și a zis:

— Nu, Liz. Tatuajele sunt permanente; *trupul* meu e trecător. La fel și-al tău. Nu suntem aici, pe pământ, decât scurtă vreme, așa că am hotărât cu mult timp în urmă că vreau să mă-mpodobesc cât de jucăuș pot, până mai am timp.

Îmi place chestia asta la nebunie.

Fiindcă – la fel ca Eileen – și eu vreau să-mi împodobesc cât mai viu cu puțință viața trecătoare. Și nu vorbesc doar de aspectul fizic, ci și de cel emoțional, spiritual, intelectual. Nu vreau să-mi fie frică de culori strălucitoare, de sunete noi, de iubiri mari, decizii riscante, experiențe stranii, strădani ciudate, schimbări bruște sau chiar eșecuri.

Să nu vă-nchipuiți că am de gând să mă acopăr cu tatuaje (că nu sunt pasiunea mea), însă *chiar* o să petrec cât mai mult timp creând lucruri încântătoare de pe urma existenței mele, fiindcă asta mă ajută să rămân trează și plină de viață.

Eu mă-mpodobesc cu tuș de imprimantă, nu cu cerneală de tatuaj. Însă pornirea mea spre scris are exact aceeași origine ca pornirea lui Eileen de a-și transforma pielea într-o pânză pictată-n culori vii câtă vreme mai e pe lume.

Originea e într-un loc numit *De ce nu?*

Pentru că totu-i trecător.

Îndreptățirea

Dar ca să poți trăi astfel – liber să crezi, liber să explorezi – trebuie să ai un adânc simț al îndreptățirii personale, pe care sper că vei învăța să ți-l cultivi.

Recunosc că termenul *îndreptățire* are conotații profund negative, însă aș vrea să mi-l însușesc aici și să-i dau o întrebuintare bună, fiindcă n-ai să fii niciodată în stare să crezi ceva interesant pornind de la experiențe din viața ta dacă nu crezi că ești îndreptățit ca măcar să încerci. Îndreptățirea creativă nu înseamnă să capeti aere de prințesă ori să te porți de parcă lumea ți-ar datora ceva. Nu, îndreptățirea

creativă înseamnă pur și simplu să crezi că *îți este permis să fii aici* și că – în virtutea faptului că ești aici – *îți este permis să ai un cuvânt de spus și o viziune proprie.*

Poetul David Whyte numește acest simț al îndreptățirii creative „aroganța apartenenței“ și susține că e un privilegiu absolut vital pe care trebuie să ți-l cultivi dacă vrei să ai o interacțiune mai intensă cu viața. Fără această aroganță a apartenenței n-o să-ți poți asuma niciodată vreun risc creativ. Fără ea, n-o să te poți avânta niciodată în afara izolării sufocante a siguranței tale, ca să pășești pe tărâmul experiențelor frumoase și neprevăzute.

Aroganța apartenenței nu are nimic de-a face cu a fi egocentric sau absorbit de sine. În mod straniu, e chiar contrariul; e o forță divină care de fapt *te va scoate din tine însuși* și-ți va îngădui să te implici deplin în propria-ți viață. Fiindcă adesea te împiedică să ai o viață creativă tocmai faptul că te lași absorbit de tine însuși (te îndoiești de tine, ești dezgustat de tine, te judeci mereu, simți mereu nevoia să te aperi). Aroganța apartenenței te scoate din cele mai întunecate adâncimi ale urii de sine – nu spunând „Sunt cel mai tare!“, ci spunând pur și simplu „Sunt aici!“.

Cred că acest tip bun de aroganță – acest simplu drept de a exista și, prin urmare, de a te exprima – e singura armă cu care poți opri dialogul acela nesuferit care ți se tot înfiripă în minte ori de câte ori ai un impuls artistic. Știi despre ce dialog nesuferit vorbesc, nu? Despre cel care sună cam așa: „Cine dracu’ te crezi, de încerci să fii creativ? Ești jalnic, ești prost, n-ai talent și n-ai nici un rost pe lume. Treci înapoi în bârlogul tău.“

Gânduri la care poate că toată viața ai răspuns cuminte: „Ai dreptate. Sunt jalnic și sunt prost. Mulțumesc. Trec înapoi în bârlogul meu chiar acum.“

Aș vrea să te văd că începi o conversație mai productivă și mai interesantă cu tine însuși. Sau măcar apără-te, pentru Dumnezeu!!

Poți începe să-ți aperi calitatea de persoană creativă încercând să te definești. Încercând să-ți declari intențiile. Așa că stai drept și spune cu voce tare ce ți se potrivește:

Sunt scriitor.

Sunt cântăreț.

Sunt actor.

Sunt grădinar.

Sunt dansator.

Sunt inventator.

Sunt fotograf.

Sunt bucătar.

Sunt designer.

Sunt asta și asta și pe deasupra mai sunt și asta și asta!

Încă nu știu exact ce sunt, dar o să aflu, fiindcă-s curios!

Spune-o răspicat. Dă de știre că ești prezent. Dă-ți *ție* de știre că ești prezent – fiindcă declarația asta de intenție *îți* e adresată și *ție*, nu doar universului sau celor din jur. La auzul acestui anunț, sufletul tău o să se mobilizeze pe măsură. De fapt o să se mobilizeze *extaziat*, fiindcă sufletul tău exact pentru asta s-a născut. (Crede-mă, sufletul tău a așteptat ani buni să te trezești la viață.)

Însă tu trebuie să fii inițiatorul acestei conversații, iar apoi trebuie să te simți îndreptățit s-o continui.

Această declarație de intenție și îndreptățire nu trebuie s-o rostești o singură dată, după care să aștepti miracole; trebuie s-o repeți zi de zi, pentru totdeauna. Eu a trebuit să mă definesc și să mă apăr ca

scriitoare în fiecare zi din viața mea de adult – amintind și reamintind permanent sufletului meu și cosmosului că iau foarte în serios viața mea creativă și că n-o să încetez niciodată să creez, indiferent de rezultat și indiferent cât de profunde ar fi sentimentele mele de neliniște și nesiguranță.

De-a lungul timpului am găsit și tonul potrivit pentru aceste afirmații. Cel mai bine e să fii insistent, dar afabil. Repetă-te, dar nu deveni strident. Vorbește-le celor mai sumbre și mai pesimiste voci lăuntrice așa cum vorbește un negociator de ostatici cu un psihopat violent: calm, dar ferm. Mai presus de toate, nu bate niciodată în retragere. Nu-ți poți permite să bați în retragere. Viața pentru a cărei salvare negociezi este, la urma urmelor, viața ta.

„Cine dracu’ te crezi?“, o să te întrebe vocile sumbre dinăuntru.

„Întrebarea asta-i chiar nostimă“, poți să răspunzi. „O să vă spun cine sunt: sunt o făptură a lui Dumnezeu, ca toți ceilalți. Sunt o parte din acest univers. Am binefăcători spirituali nevăzuți care cred în mine și care trudes alături de mine. Simplul fapt că sunt aici e dovada că am dreptul să fiu aici. Am dreptul să-mi spun cuvântul și am dreptul la o viziune proprie. Am dreptul să conlucrez cu creativitatea, fiindcă eu însumi sunt un produs și o consecință a Creației. Mă aflu într-o misiune de eliberare artistică, așa că dați-mi drumul!“

Vezi?

Acum tu ești cel care vorbește.

Originalitate versus autenticitate

Poate te temi că nu ești suficient de original.

Poate că asta-i problema – îți faci griji că ideile tale sunt banale și insipide, așadar nevrednice de creație.

Scriitorii aspiranți îmi spun adesea: „Am o idee, dar mi-e teamă că a fost deja pusă în aplicare.“

Ei bine, da, probabil că a fost deja pusă în aplicare. Majoritatea lucrurilor s-au făcut deja – dar încă nu au fost făcute de *tine*.

Până la capătul vieții, Shakespeare a epuizat cam toate subiectele posibile de povești, însă asta nu i-a împiedicat pe scriitorii de după el ca, vreme de cinci secole, să exploreze de la capăt aceleași subiecte. (Și să nu uităm că multe din acele povești deveniseră deja clișee cu mult înainte ca Shakespeare să se fi atins de ele.) Se zice că, atunci când a văzut picturile rupestre din peștera Lascaux, Picasso ar fi spus: „N-am învățat nimic în douăsprezece mii de ani“ – ceea ce probabil că-i adevărat, dar ce contează?

Ce contează că repetăm aceleași teme? Că ne învățăm în jurul acelorași idei, iar și iar, generație după generație? Că fiecare nouă generație simte aceleași imbolduri și pune aceleași întrebări pe care oamenii le-au simțit și le-au pus ani la rând? În definitiv, toți suntem înrudiți unii cu alții, așa că instinctul nostru creativ va produce și ceva repetiții. Orice lucru ne amintește de altul. Însă odată ce în spatele unei idei se află felul tău de a te exprima și pasiunea ta, ideea aceea devine *a ta*.

În orice caz, cu cât îmbătrânesc, cu atât mă impresionează mai puțin originalitatea. Astăzi mă emoționează mult mai mult autenticitatea. Încercările de a fi original pot părea adesea forțate și afectate, pe când autenticitatea are o rezonanță discretă care mă mișcă mereu.

Așadar spune pur și simplu ce ai de spus, și vorbește din toată inima.

Împărtășește orice îți vine să împărtășești.

Dacă e suficient de autentic, crede-mă – o să *pară* original.

Motive

A, și încă ceva: nu ți se cere să salvezi lumea cu creativitatea ta.

Cu alte cuvinte, nu numai că arta ta nu trebuie să fie originală, dar nici *importantă* nu trebuie să fie.

De exemplu: ori de câte ori îmi spune cineva că vrea să scrie o carte ca să-i ajute pe alții, mă gândesc mereu: *A, te rog, nu.*

Te rog nu încerca să mă ajuți.

Adică foarte drăguț din partea ta că vrei să-i ajuți pe oameni, dar te rog nu face din asta singurul tău motiv de a crea, căci o să ne apese povara intenției tale mărețe și o să ne pună sufletul la încercare. (Asta îmi amintește de minunatul adagiu al editorialistei britanice Katharine Whitehorn: „Pe cei care trăiesc pentru ceilalți îi poți recunoaște după expresia persecutată de pe fețele celorlalți.“) Aș prefera de mii de ori să scrii o carte ca să te distrezi tu decât ca să mă ajuți pe mine. Sau, dacă subiectul tău e mai sumbru și mai serios, aș prefera să-ți practici arta ca să te salvezi pe tine ori să te eliberezi de o posibilă povară psihică, în loc să ne salvezi sau să ne eliberezi *pe noi*.

Odată am scris o carte ca să mă salvez pe mine. Am scris niște memorii de călătorie ca să-mi deslușesc propriul periplu și haos emoțional. Tot ce am încercat în acea carte a fost să mă descifrez pe mine. Dar pentru asta am scris totuși o poveste care, după câte se pare, a ajutat o mulțime de alte persoane să se descifreze – deși nu asta a fost intenția mea. Dacă m-aș fi așezat la birou să scriu *Mănâncă, roagă-te, iubește* cu unicul scop de a-i ajuta pe alții, aș fi produs o carte complet diferită. Ba chiar aș fi putut produce o carte care să fi fost insuportabil de prost scrisă. (Da, știu... multor critici *Mănâncă, roagă-te, iubește* li s-a părut oricum insuportabil de prost scrisă – dar nu asta-i ideea: ideea e că am scris cartea aia pentru mine și poate tocmai de aceea multor cititori li s-a părut autentică și, în ultimă instanță, utilă.)

Să ne gândim de pildă chiar la cartea pe care o țineți acum în mână. *Lecții de magie* e evident o carte de autoperfecționare, nu? Dar, cu tot respectul și cu toată afecțiunea, n-am scris-o pentru voi; am scris-o pentru *mine*. Am scris cartea de față pentru plăcerea mea, fiindcă e o adevărată încântare pentru mine să mă gândesc la tema creativității. E agreabil și util pentru mine să meditez la acest subiect. Dacă ceea ce am scris aici o să vă ajute e grozav și mă bucur. Ar fi un efect secundar minunat. Însă, în definitiv, fac ceea ce fac pentru că-mi place s-o fac.

Am o prietenă călugăriță care și-a petrecut existența ajutându-i pe oamenii fără adăpost din Philadelphia. E un fel de sfântă în viață. E o susținătoare neobosită a săracilor, suferinzilor, rătăciților și părăsiților. Și știți de ce activitatea ei caritabilă e atât de eficientă? *Fiindcă-i place să facă asta*. Fiindcă pentru ea e plăcut. Altminteri n-ar merge. Altminteri n-ar fi decât o îndatorire grea și un cumplit martiriu. Dar sora Mary Scullion nu e o martiră. E un suflet voios care se distrează de minune ducând viața care se potrivește cel mai bine firii ei și care o ajută să rămână activă. Întâmplător, făcând asta, are grijă și de o mulțime de persoane – însă toată lumea poate întrezări în spatele misiunii bucuria ei adevărată; în ultimă instanță, acesta e motivul pentru care prezența ei e atât de vindecătoare.

E în regulă ca munca să ți se pară distractivă, asta vreau să zic. E în regulă și dacă munca e vindecătoare, fascinantă sau izbăvitoare pentru tine, sau dacă nu e, poate, decât un hobby care te ferește s-o iei razna. Ba e în regulă și dacă munca ta e absolut frivolă. E permis. Totul e permis.

Movele tale intime de a crea sunt de ajuns. Îndeletnicindu-te pur și simplu cu ceea ce iubești ai putea până la urmă să ne și ajuți. („Nu există dragoste care să nu devină ajutor“, spunea teologul Paul Tillich.)

Așadar, ocupă-te cu ceea ce te umple de viață. Urmărește-ți fascinațiile, obsesiile și impulsurile. Ai încredere în ele. Creează absolut orice provoacă o revoluție în inima ta.

Restul va veni de la sine.

Școlarizarea

N-am obținut nici o diplomă de studii superioare în domeniul scrisului. De fapt, nu am studii postuniversitare. Am absolvit New York University cu o diplomă în științe politice (fiindcă o specialitate tot trebuie să ai) și mă simt și acum norocoasă că am primit ceea ce eu consider a fi fost o educație în arte liberale de modă veche, cu vederi largi.

Deși am știut dintotdeauna că vreau să fiu scriitoare și am urmat în studenție câteva cursuri de tehnici literare, n-am ales să fac un masterat în scriere creativă după ce am absolvit New York University. Mă îndoiam că aș putea să-mi găsesc propria voce într-o încăpere plină cu alți cincisprezece scriitori tineri care încearcă să-și afle propriile *lor* voci.

În plus, nu eram chiar sigură că o diplomă de studii superioare în scriere creativă avea să-mi asigure traiul. A face studii artistice și literare nu e ca și cum ai merge la stomatologie, de exemplu, unde poți fi destul de sigur că după absolvire îți vei găsi o slujbă în domeniu. Și, deși consider că e important ca dentiștii să fie acreditați oficial de stat (ca și piloții de avioane, avocații ori manichiuristele, de altfel), nu sunt convinsă că avem nevoie de romancierii acreditați oficial. Istoria pare să-mi dea dreptate în privința asta. Doisprezece scriitori nord-americani au câștigat Premiul Nobel din 1901 înapoi: nici unul n-a avut un masterat în arte frumoase și studii umaniste. Patru dintre ei n-au făcut decât liceul.

În zilele noastre e plin de școli exorbitant de scumpe unde te poți duce să studiezi artele. Unele sunt fabuloase, altele mai puțin. Dacă vrei s-o apuci pe calea asta, foarte bine – dar să știi că e un târg, așa că asigură-te că târgul va fi în interesul tău. Ce obține școala respectivă din acest târg e clar: banii tăi. Ce obțin studenții depinde de devotamentul lor față de învățatură, de seriozitatea programului și de calitatea profesorilor. Fără îndoială, în aceste programe poți învăța disciplina, stilul, ba poate și curajul. Tot aici îți-ai putea întâlni și „tribul” – colegii care îți vor oferi conexiuni profesionale valoroase și sprijin pentru cariera ta viitoare. Ba chiar ai putea fi atât de norocos, încât să-l găsești pe mentorul visurilor tale sub chipul unui profesor deosebit de sensibil și dedicat. Însă mă tem că, adesea, studenții de la arte nu caută în educația superioară decât dovada propriei legitimități – dovada că sunt cu adevărat persoane creative, fiindcă așa zice diploma lor.

Pe de o parte, înțeleg perfect această nevoie de validare; încercările creative sunt un parcurs incert. Dar dacă îți exersezi măiestria în fiecare zi pe cont propriu, cu disciplină constantă și cu dragoste, atunci ești *deja* un creator adevărat și n-ai nevoie să plătești pe nimeni ca să afirme asta despre tine.

Dacă ai dobândit deja o diplomă de studii superioare într-un anumit domeniu creativ, nu-ți face griji! Dacă ești norocos, îți-a îmbunătățit arta și sunt sigură că măcar nu îți-a prins rău. Folosește lecțiile pe care le-ai învățat la școală ca să-ți perfecționezi măiestria. Sau, dacă ești pe cale să obții o diplomă în arte chiar acum și-ți poți permite cinsti și ușor să faci asta, iarăși e bine. Dacă școala respectivă a fost gratuită e și mai bine. Ai noroc că ești acolo, așa că folosește norocul în avantajul tău. Muncește serios, exploatează la maximum oportunitățile și evoluează, evoluează, evoluează. Poate fi o perioadă extraordinară de studiu concentrat și dezvoltare creativă. Dar dacă te gândești la vreun fel de școlarizare superioară în arte și nu te lăfăi în bani, află că *poți trăi și fără ea*. Cu siguranță poți trăi fără datorii, fiindcă datoriile vor fi mereu abatorul visurilor tale creative.

Un foarte bun pictor pe care-l cunosc e profesor la una dintre cele mai prestigioase școli de arte din lume – însă acest prieten al meu nu are o diplomă de studii superioare. E un maestru, da, însă și-a învățat singur meșteșugul. A ajuns un pictor de seamă fiindcă a muncit al naibii de serios ani de zile ca să devină un pictor de seamă. Acum le predă altora, la un nivel de care el personal nu a avut parte niciodată. Ceea ce te face să pui sub semnul întrebării rostul și necesitatea întregului sistem. Studenții însă se îngrămădesc din lumea-ntregă să studieze la școala lui și mulți dintre ei (cei care nu provin din familii bogate sau care nu au obținut o bursă integrală din partea universității) ies din programul respectiv cu datorii de zeci de mii de dolari. Prietenul meu ține foarte mult la studenții lui și de aceea faptul că-i vede afundându-se în datorii (în timp ce, paradoxal, se căznesc să semene cât mai mult cu *el*) îl mâhnește – și mă mâhnește și pe mine.

Când l-am întrebat de ce fac asta – de ce studenții aceia își ipotechează atât de grav viitorul pentru câțiva ani de studiu creativ –, mi-a zis: „Ei bine, adevărul e că nu gândesc întotdeauna chestiunea în ansamblu. Majoritatea artiștilor sunt oameni impulsivi, care nu fac planuri pe termen prea lung. Artiștii sunt din fire pariori. E un obicei periculos să pariezi. Dar când produci artă pariezi întotdeauna. Arunci zarul pariind pe slaba șansă ca timpul, energia și resursele pe care le investești să dea roade bogate mai târziu – ca cineva să-ți cumpere operele și să cunoști succesul. Mulți dintre studenții mei pariază pe faptul că educația lor scumpă va fi rentabilă pe termen lung.“

Înțeleg asta. Și eu am fost mereu impulsivă din punct de vedere creativ. E ceva ce vine împreună cu curiozitatea și pasiunea. Mă pripesc, și fac pariuri în munca mea tot timpul – sau cel puțin încerc. Trebuie să fii dispus să-ți asumi riscuri dacă vrei să duci o viață creativă. Dar dacă tot trebuie să pariezi, *fii conștient că pariezi*. Nu arunca niciodată zarurile fără să-ți dai seama că ții în mână o pereche de zaruri. Și asigură-te că într-adevăr îți poți acoperi pariurile (atât emoțional, cât și financiar).

Mă tem însă că mulți plătesc de se usucă pentru o educație superioară în arte fără să-și dea seama că, de fapt, totul e doar un pariu, fiindcă – la suprafață – poate părea că fac o investiție trainică în viitorul lor. În definitiv, nu e oare școala locul unde se duc oamenii să învețe o meserie – și oare nu e un lucru responsabil și respectabil să deprinzi o meserie? Însă a fi artist nu e o *meserie* la fel ca meseriile obișnuite. În domeniile creative nu există siguranța locului de muncă și nici nu va exista vreodată.

Prin urmare, a te îndatora masiv ca să devii creator poate transforma într-un stres și într-o povară ceva ce ar trebui să fie doar bucurie și eliberare. Iar după ce au investit atât de mult în educația lor, artiștii care nu cunosc imediat succesul profesional (adică majoritatea artiștilor) se pot simți niște ratați. Sentimentul că au ratat le poate înăbuși încrederea creativă – ba chiar îi poate opri definitiv să mai creadă. Se vor afla apoi în situația groaznică de a fi nevoiți să se descurce nu numai cu sentimentul de rușine și de eșec, ci și cu niște facturi lunare piperate care le vor aminti veșnic de rușinea și eșecul lor.

Vă rog să înțelegeți că nu sunt în nici un caz împotriva educației superioare; sunt pur și simplu împotriva îndatorării paralizante – îndeosebi pentru cei care doresc să ducă o viață creativă. Și în ultima vreme (cel puțin aici, în America) conceptul de educație superioară a devenit practic sinonim cu îndatorarea paralizantă. Nimeni n-are mai puțină nevoie de datorii decât un artist. Așa că încearcă să nu cazi în capcana asta. Iar dacă ai căzut deja, încearcă din răspuțeri să te eliberezi prin orice mijloace și cât mai curând posibil. Eliberează-te ca să poți trăi și crea în deplină libertate, așa cum ți-a fost hărăzit de la natură.

Ai grijă de tine, asta zic.

Ai grijă să-ți ocrotești viitorul – dar să-ți ocrotești și echilibrul mintal.

Ca alternativă, încearcă asta

În loc să faci împrumuturi ca să mergi la o școală de arte, ce-ar fi să te avânți mai adânc în lume, s-o explorezi mai vitejește? Sau avântă-te mai adânc și mai vitejește înăuntrul tău. Fă un inventar cinstit al educației pe care o ai *deja* – anii trăiți, necazurile îndurate, abilitățile căpătate pe parcurs.

Dacă ești tânăr, deschide larg ochii și lasă lumea să te educe cât mai mult posibil. („Nu vă mai înălțați prin manuale școlare!“, avertiza Walt Whitman, și te avertizez și eu; există multe modalități de a învăța care nu implică neapărat săli de clasă.) Și simte-te liber să începi să-ți împărtășești perspectiva prin intermediul creativității, chiar dacă nu ești decât un copil. Dacă ești tânăr, vezi lucrurile altfel decât mine, iar eu aș vrea să știu cum vezi tu lucrurile. Cu toții vrem să știm. Când îți privim opera (oricare ar fi ea) ne-am dori să-ți simțim tinerețea – senzația aceea proaspătă că tocmai ai apărut printre noi. Fii generos și lasă-ne s-o simțim. În definitiv, a trecut multă vreme de când eram ca tine.

Dacă ești mai în vârstă, ai încredere că lumea te-a educat în tot acest răstimp. Știi deja mult mai multe decât crezi. Nu ești desăvârșit; ești pur și simplu *pregătit*. Indiferent cum ți-ai petrecut vremea, după o anumită vârstă ai obținut, foarte probabil, un doctorat în existență. Dacă ești încă aici – dacă ai supraviețuit atât de mult –, asta se datorează faptului că știi niște lucruri. Avem nevoie să ne dezvălui ce știi, ce ai învățat, ce ai văzut și simțit. Dacă ești mai în vârstă, sunt șanse serioase să ai tot ce-ți trebuie ca să duci o viață mai creativă – cu excepția încrederii de a-ți realiza efectiv opera. Noi însă avem nevoie ca tu să-ți realizezi opera.

Fie că ești vârstnic, fie că ești tânăr, avem nevoie de opera ta ca să ne îmbogățescă și să ne inspire în viață.

Așa că înhață-ți incertitudinile și temerile, ține-le de glezne cu capul în jos și scutură-te de ideile împovărătoare despre ce ai nevoie (și cât trebuie să plătești) ca să-ți legitimezi creativitatea. Fiindcă îți spun că ai *deja* legitimitate, prin simplul fapt că te afli printre noi.

Dascăli tăi

Vrei să studiezi cu marii dascăli? Asta vrei?

Ei bine, îi găsești pretutindeni. Trăiesc pe rafturile bibliotecii tale; trăiesc pe pereții muzeelor; trăiesc în înregistrările făcute cu zeci de ani în urmă. Dascălii tăi nici nu trebuie să fie în viață ca să te educe. Nici un scriitor în viață nu m-a învățat mai multe despre proiectarea unei intrigi și despre caracterizare decât Charles Dickens – și e de prisos să spun că nu ne-am întâlnit în timpul programului de lucru de la serviciu ca să discutăm. Tot ce am avut de făcut ca să învăț de la Dickens a fost să petrec niște ani studiindu-i în secret romanele ca pe Sfânta Scriptură și apoi să exersez singură ca apucata.

Într-un fel, scriitorii aspiranți sunt norocoși, fiindcă scrisul e o treabă atât de intimă (și de ieftină), și așa a fost mereu. Ce-i drept, în cazul altor preocupări creative e mai complicat și poate fi mult mai costisitor. Pregătirea strictă și sub supraveghere poate fi esențială dacă vrei să fii cântăreț de operă profesionist sau violoncelist, de exemplu. Secole la rând oamenii au studiat la conservator sau în academii de dans ori de artă. Mulți creatori minunați au ieșit de-a lungul timpului din asemenea școli. Pe de altă parte, mulți alți creatori minunați nu au ieșit din ele. După cum multe persoane talentate au primit o educație excepțională, dar n-au pus-o niciodată în practică.

Mai presus de orice, e valabil următorul adevăr: oricât de grozavi ar fi profesorii tăi și oricât prestigiu și bună reputație are școala pe care o urmezi, până la urmă tu ești cel care trebuie să muncească. La un

moment dat dascălii nu vor mai fi lângă tine. Pereții școlii vor dispărea și vei fi pe cont propriu. Orele pe care le vei investi atunci în exercițiu, studiu, audiții și creație vor depinde doar de tine.

Cu cât te căsătorești mai curând și mai pasional cu această idee – *anume că, în ultimă instanță, totul depinde doar de tine* –, cu atât o s-o duci mai bine.

Grăsanii

Știi ce-am făcut eu pe la douăzeci și ceva de ani, în loc să mă duc la o școală pentru scriitori? m-am angajat ospătăriță la un mic restaurant.

Mai târziu am lucrat și ca barmaniță. Am lucrat, de asemenea, ca bonă, ca meditator privat, ajutor la fermă, bucătăreasă, învățătoare, vânzătoare de vechituri și vânzătoare la o librărie. Locuiam în apartamente ieftine, nu aveam mașină și purtam haine cumpărate la mâna a doua. Lucram în toate turele, îmi economiseam banii și apoi plecam în călătorie o vreme, ca să aflu tot soiul de lucruri. Voiam să întâlnesc oameni și să le ascult poveștile. Scriitorilor li se spune să scrie ceea ce știu, iar ceea ce știam eu era că nu știam încă prea multe, așa că am început să caut material. Munca la restaurant era extraordinară, fiindcă aveam acces la câteva zeci de voci diferite în fiecare zi. Țineam două carnețele în buzunarele din spate de la pantaloni – unul pentru comenzile clienților și celălalt pentru discuțiile cu ei. Munca la bar a fost și mai bună, fiindcă personajele de acolo erau deseori amețite de băutură și prin urmare mai dornice să-mi povestească viața lor. (Ca barmaniță am învățat nu numai că toată lumea are o poveste care te lasă fără glas, dar și că toată lumea vrea să ți-o spună.)

Mi-am trimis producțiile pe la diverse publicații și am colecționat în schimb scrisori de refuz. Am continuat să scriu, în ciuda refuzurilor. Am migălit la povestirile mele singură în dormitor – dar și în gări, pe scări, în biblioteci, în parcuri publice și în apartamentele diverșilor prieteni, iubiți și rude. Am expediat tot mai multe scrieri. Am fost respinsă, respinsă, respinsă.

Nu-mi plăceau scrisorile de refuz. Cui îi plac? Însă am privit lucrurile în perspectivă: intenția mea era să-mi petrec toată viața în comuniune cu scrisul, punct. (Plus că cei din familia mea trăiesc veșnic – am o bunică de o sută doi ani! – și de aceea mi-am închipuit că era prea devreme la cei douăzeci de ani ai mei să încep să mă panichez că trece timpul.) Așa stând lucrurile, editurile puteau să mă refuze cât voiau; eu nu plecam nicăieri. Prin urmare, ori de câte ori primeam o scrisoare de refuz îi îngăduiam egoului meu să-i spună răspicat semnatarului, oricine ar fi fost: „Crezi că mă poți speria? Mai am încă optzeci de ani de-acum încolo ca să-ți scot sufletul! Într-o bună zi o să mă refuze oameni care *deocamdată nici nu s-au născut* – iată cât am de gând să rămân pe-aici.“

Apoi puneam scrisoarea deoparte și treceam iar la lucru.

Am hotărât să joc jocul scrisorilor de refuz de parcă ar fi fost o partidă cosmică de tenis: cineva îmi trimitea un refuz și eu îl expediam înapoi peste fileu imediat, trimițând altă propunere în aceeași după-amiază. Politica mea era: *Tu mi-o trimiți mie, eu o pasez prompt înapoi în univers.*

Trebuia să procedez astfel, știam, fiindcă nimeni n-avea să-mi scoată munca în lume în locul meu. N-aveam pe nimeni care să mă susțină, nu tu agent, nu tu sponsor, nu tu relații. (Nu numai că nu știam pe nimeni care să aibă o slujbă în lumea editorială, dar abia dacă știam câteva persoane care aveau o slujbă.) Știam că nimeni n-avea să bată la ușa apartamentului meu și să zică: „Am înțeles că aici locuiește o tânără scriitoare foarte talentată, dar nepublicată, și am dori s-o ajutăm să înainteze în carieră.“ Nu, trebuia să mă fac singură cunoscută, așa că m-am făcut cunoscută. În repetate rânduri. Îmi amintesc senzația clară că s-ar putea să nu reușesc niciodată să-i conving pe gardienii fără chip și fără

nume ai porții pe care o asediam neobosit. Că s-ar putea să nu se predea niciodată. Că s-ar putea să nu mă lase niciodată înăuntru. Că s-ar putea să nu meargă.

Nu conta.

Nu aveam de gând să renunț în nici un caz la munca mea din simplul motiv că nu „mergea“. Nu asta era noima ei. Recompensele nu puteau veni din rezultate exterioare – știam asta. Recompensele trebuiau să vină din bucuria de a duce la bun sfârșit munca în sine și din convingerea personală că alesesem o cale a devotamentului și-i eram fidelă. Dacă într-o bună zi aveam să fiu îndeajuns de norocoasă încât să fiu plătită pentru munca mea ar fi fost grozav, dar între timp banii puteau veni din alte surse. Existau nenumărate modalități de a-ți câștiga un trai destul de bun, iar eu am încercat destule și întotdeauna m-am descurcat îndeajuns de bine.

Eram fericită. Eram complet necunoscută și eram fericită.

Îmi economiseam câștigurile, plecam în excursii și luam notițe. M-am dus la piramidele din Mexic și mi-am luat notițe. Am făcut drumuri cu autobuzul prin suburbiile din New Jersey și mi-am luat notițe. M-am dus în Europa de Est și mi-am luat notițe. M-am dus la petreceri și mi-am luat notițe. M-am dus în Wyoming, am lucrat ca ajutor de bucătar la o fermă și mi-am luat notițe.

La un moment dat, pe la douăzeci și ceva de ani, am strâns câțiva prieteni care voiau și ei să fie scriitori și împreună am înființat un atelier literar. Câțiva ani la rând ne-am întâlnit de două ori pe lună și ne-am citit cu loialitate lucrările unul altuia. Din motive pe care nu le mai știu, ne-am intitulat Grăsanii. Era cel mai reușit atelier literar din lume – sau cel puțin așa era în ochii noștri. Ne aleseserăm unii pe alții cu grijă, excluzând astfel acriturile și teroriștii care apar pe la multe ateliere ca să calce-n picioare visurile oamenilor. Ne impuneam termene-limită și ne încurajam între noi să ne ducem apoi la editori cu propuneri de publicare. Ajunseserăm să ne știm vocile și poticnelile și ne ajutam reciproc să depășim obstacolele specifice fiecăruia. Mâncam pizza și râdeam.

Atelierul Grăsanii a fost productiv, inspirator și distractiv. Era un loc sigur, în care puteam fi creativi, vulnerabili și exploratori – ba mai era și complet gratis. (Cu excepția pizzei, bineînțeles. Dar hai să fim serioși! V-ați dat seama unde vreau s-ajung, nu-i așa? Puteți face lucruri de felul ăsta și voi, oameni buni!)

Intră-n scenă Werner Herzog

Am un prieten în Italia care e producător de film independent. Cu mulți ani în urmă, pe când era un tânăr furios, i-a trimis o scrisoare idolului său, marele regizor german Werner Herzog. În scrisoarea aceea prietenul meu și-a vărsat năduful, plângându-i-se lui Herzog cât de prost îi mergea în carieră, cum filmele lui nu plac nimănui, cât de greu devenise să faci filme într-o lume în care nimănui nu-i pasă de nimeni, în care totul e atât de scump, în care nu există finanțare pentru artă, în care gusturile publicului au decăzut, acceptând vulgaritatea și comercialul...

În orice caz, dacă dorea compasiune, prietenul meu nu nimerise unde trebuia. (Deși mă depășește motivul pentru care cineva i s-ar adresa tocmai lui *Werner Herzog* în căutarea unui umăr pe care să plângă.) Oricum, Herzog i-a trimis prietenului meu un răspuns lung, lansându-i o provocare feroce, în care spunea cam așa:

„Încetează cu văicăreala. Nu e vina lumii că tu ai vrut să fii artist. Nu e treaba lumii să se delecteze cu filmele pe care le faci tu și cu siguranță nu e obligația lumii să plătească pentru visurile tale. Nimeni nu

vrea să audă de așa ceva. Fură o cameră de filmat, dacă trebuie, dar termină cu smiorcăiala și treci înapoi la lucru.“

(Tocmai mi-am dat seama că în această poveste Werner Herzog a jucat în fond rolul mamei mele. Splendid!)

Prietenul meu a înrămat scrisoarea și a atârnat-o deasupra biroului, cum și trebuia să facă. Fiindcă, deși admonestarea lui Herzog putea părea un reproș, nu era; era o încercare de a-l elibera. Cred că e un mare act de iubire omenească să-i amintești cuiva că poate realiza singur multe lucruri, că lumea nu-i datorează automat nici o răsplată și că nu e atât de slab și de împiedicat pe cât se crede.

Astfel de avertismente pot părea prea directe și adesea nu ne plac, însă aici e în joc chestiunea simplă a respectului de sine. Faptul de a încuraja pe cineva să facă un pas înainte spre propriul respect de sine – îndeosebi când vine vorba să creeze ceva curajos și nou – are ceva măreț.

Cu alte cuvinte, ce a reprezentat acea scrisoare?

A reprezentat biletul de voie al prietenului meu.

A trecut înapoi la treabă.

Un truc

Bun, uite un truc: nu te mai plânge.

Crede-mă. Crede-l și pe Werner Herzog.

Ai o mulțime de motive serioase să nu te mai plângi, dacă vrei să trăiești o viață mai creativă.

Înainte de toate, e plictisitor. Orice artist se plânge, așa că e un subiect fumat și fără haz. (Judecând după volumul plângerilor care vin dinspre clasa creativă profesionistă, ai crede că oamenii ăștia au fost condamnați la vocațiile lor de un dictator dușmănos, nu că și-au ales munca de bunăvoie și din toată inima.)

În al doilea rând, *bineînțeles* că e greu să crezi; dacă n-ar fi greu, toată lumea ar face asta și n-ar fi nimic special sau interesant.

În al treilea rând, oricum nimeni nu ascultă cu-adevărat văicărelile altcuiva, fiindcă suntem cu toții prea concentrați asupra luptei noastre, așa că în principiu vorbești pur și simplu la pereți.

În al patrulea rând și cel mai important, *sperii inspirația*. De fiecare dată când te plângi cât de dificil și obositor e să fii creativ, inspirația se îndepărtează de tine cu încă un pas, jignită. E aproape ca și cum inspirația și-ar ridica mâinile zicând: „Hei, îmi pare rău, amice! Nu mi-am dat seama că prezența mea e așa o pacoste. Las' că merg în altă parte.“

Am cunoscut acest fenomen chiar în viața mea, ori de câte ori am început să mă plâng. Am simțit cum văicăreala mea îi trânteste ușa-n nas inspirației, făcând ca încăperea să pară deodată rece, mică și goală. Așa stând lucrurile, în tinerețe am apucat-o pe următorul drum: am început să-mi spun mie însămi *că-mi place munca mea*. Am afirmat cu tărie că-mi place fiecare aspect al strădaniilor mele creative – agonia și extazul, succesul și eșecul, bucuria și greutățile financiare, perioadele aride, buchiseala, poticnelile, talmeș-balmeșul și stupiditatea.

Ba chiar cutezam să spun asta cu voce tare.

Spuneam universului (și oricui era dispus să mă asculte) că mă dedicasem unei vieți creative nu ca să salvez lumea, nu ca un gest de protest, nu ca să devin celebră, nu ca să intru în manuale, nu ca să contest sistemul, nu ca să le arăt eu nemernicilor, nu ca să dovedesc familiei că-s destoinică, nu ca o formă de catharsis emoțional terapeutic... ci pur și simplu fiindcă *îmi place*.

Așa că încearcă să spui asta: „Mă bucur de creativitatea mea.“

Iar când o spui, ai grijă să vorbești serios.

Întâi și-ntâi, lumea o să se sperie. Cred că să te bucuri din toată inima de propria muncă e singura atitudine subversivă pe care o poate adopta o persoană creativă în zilele noastre. Mișcarea e foarte șmecheră, fiindcă arareori îndrăznește cineva să vorbească cu voce tare despre plăcerea creativă, de teamă că nu va fi luat în serios ca artist. Așa că spune-o. Fii tu ciudatul care îndrăznește să se desfete.

Totuși, cel mai bun lucru care se-ntâmplă când spui că te delectezi cu munca ta e că atragi inspirația. Inspirația îți va fi recunoscătoare să audă cuvintele astea din gura ta, fiindcă – la fel ca noi toți – apreciază faptul că e apreciată. Inspirația va trage cu urechea și, auzind de desfătarea ta, îți va trimite idei drept răsplată pentru entuziasm și loialitate.

Mai multe idei decât vei putea folosi vreodată.

Idei cât să-ți ajungă pentru zece vieți.

Etichetări

Deunăzi, cineva mi-a zis: „Susții că putem fi creativi cu toții, dar oare nu există diferențe uriașe între talentele și abilitățile înnăscute ale oamenilor? Desigur, cu toții putem să fim într-un fel sau altul artiști, dar numai câțiva dintre noi pot fi *mari*, nu-i așa?“

Nu știu.

Adevărul e că nici măcar nu-mi pasă.

Nici măcar nu-mi bat capul să mă gândesc la diferența dintre arta înaltă și arta comercială. Adorm cu capul pe masă dacă începe careva să-mi țină un discurs despre distincția academică dintre măiestria adevărată și simplul meșteșug. Cu siguranță n-aș vrea să anunț vreodată cu aplomb că o anumită persoană e menită să ajungă artist important în timp ce alta ar trebui să renunțe.

De unde știu? De unde poate ști cineva? Totul e foarte subiectiv și, oricum, viața m-a surprins de prea multe ori în această privință. Pe de-o parte, am cunoscut oameni străluciți care și-au irosit talentul. Pe de altă parte, există persoane pe care odinioară le-am desconsiderat cu aroganță și care mai târziu m-au uimit cu profunzimea și frumusețea operei lor. Toate astea m-au făcut să nu mai judec potențialul cuiva sau să exclud pe cineva.

Te rog deci să nu fii preocupat de asemenea definiții și deosebiri, da? Nu vor face decât să te copleșească și să te tulbure, iar ca să crezi în continuare trebuie să rămâi cât mai ușor și mai neîmpovărat cu putință. Fie că te consideri strălucit, fie că te consideri un ratat, fă pur și simplu ce simți nevoia să faci și scoate-ți creația la vedere. Lasă-i pe alții să te eticheteze așa cum simt ei nevoia. Și te vor eticheta, fiindcă asta le place oamenilor să facă. De fapt, etichetarea e ceva ce oamenii *trebuie* să facă pentru a simți că au pus haosul existenței într-o oarecare ordine reconfortantă.

Prin urmare, oamenii te vor îndesa în tot felul de cutii. Vor spune că ești un geniu, sau un impostor, sau un amator, un prefăcut, un aspirant, o fostă stea, un fanatic, un concurent care nu s-a calificat în finală, un star în ascensiune sau un maestru al reinventării de sine. Poate o să zică lucruri măgulitoare despre tine, poate o să zică lucruri disprețuitoare. S-ar putea să te numească un simplu romancier, un simplu ilustrator de cărți pentru copii, un simplu fotograf comercial, un simplu actor de teatru comunitar, un simplu bucătar de casă, un simplu muzician de weekend, un simplu meșteșugar, un simplu pictor de peisaje sau un simplu orice-ar fi.

Nu contează nici cât negru sub unghie. Lasă-i pe oameni să aibă câte păreri vor. Mai mult – lasă-i pe oameni să fie *îndrăgostiți* de părerile lor, exact la fel cum tu și cu mine suntem *îndrăgostiți* de ale noastre. Însă nu te amăgi crezând că ai nevoie de binecuvântarea (ba chiar de înțelegerea) altcuiva ca să fii creativ. Și ține minte întotdeauna că judecățile celorlalți despre tine nu te privesc.

În sfârșit, ține minte ce a zis W.C. Fields pe această temă: „Nu contează cum te strigă ceilalți; contează la ce nume răspunzi tu.“

De fapt nici nu te deranja să răspunzi.

Tu vezi-ți mai departe de treabă.

Labirintul oglinzilor

Odată am scris o carte care a devenit întâmplător un uriaș bestseller și câțiva ani am trăit ca într-un labirint de oglinzi.

Nu mi-am propus niciodată să scriu un uriaș bestseller, credeți-mă. De-aș fi încercat, n-aș fi știut cum să scriu un uriaș bestseller. (Exemplul tipic: am publicat șase cărți – toate scrise cu la fel de multă pasiune și de mult efort – și cinci dintre ele categoric *nu* au fost niște uriașe bestselleruri.)

În timp ce scriam *Mănâncă, roagă-te, iubește* cu siguranță n-am simțit că produc cea mai mare sau cea mai importantă operă din viața mea. N-am știut decât că a scrie ceva atât de personal era pentru mine un punct de plecare și mi-am închipuit că oamenii și-ar putea bate joc de carte tocmai fiindcă era extraordinar de sinceră. Însă am scris-o oricum, pentru că aveam nevoie s-o scriu pentru mine – și pentru că eram curioasă să văd dacă îmi puteam exprima în mod adecvat pe hârtie experiențele emoționale. Nu mi-a dat deloc prin minte că gândurile și sentimentele mele s-ar putea intersecta atât de intens cu gândurile și sentimentele unui număr atât de mare de oameni.

Să vă spun cât de inconștientă eram cât am scris acea carte. Pe parcursul călătoriilor mele pentru *Mănâncă, roagă-te, iubește* m-am îndrăgostit de un brazilian pe nume Felipe, cu care sunt căsătorită acum, și la un moment dat – curând după ce începuse să-mi facă curte – l-am întrebat dacă se simte în largul lui, având în vedere că scriu despre el în memoriile mele. Mi-a zis:

— Păi, depinde. Care-i riscul?

I-am răspuns:

— Nici unul. Crede-mă – *nimeni* nu-mi citește cărțile.

Mai bine de douăsprezece milioane de oameni au citit până la urmă acea carte.

Și fiindcă au citit-o atâția oameni, iar mulți n-au fost de acord cu ea, *Mănâncă, roagă-te, iubește* a încetat să mai fie o carte în sine și a devenit altceva – un ecran gigantic pe care milioane de oameni și-au proiectat cele mai intense emoții. Emoțiile astea au variat de la ură absolută la adulație oarbă. Am primit scrisori care spuneau *detest totul la tine* și altele care spuneau *mi-ai scris biblia*.

Imaginați-vă ce-ar fi fost dacă aș fi încercat să mă definesc în funcție de vreuna din aceste reacții. N-am încercat. Tocmai de aceea *Mănâncă, roagă-te, iubește* nu m-a scos de pe drumul meu ca scriitoare – datorită convingerii mele adânci, de o viață, că rezultatele muncii mele nu au de-a face prea mult cu mine. Nu pot fi răspunzătoare decât pentru producerea operei. Asta e deja o treabă îndeajuns de grea. Refuz să-mi asum sarcini suplimentare, cum ar fi să supraveghez ce cred alții despre opera mea odată ce aceasta mi-a părăsit biroul.

De asemenea, mi-am dat seama că ar fi lipsit de rațiune și imatur din partea mea să mă aștept ca mie să mi se acorde dreptul la exprimare, dar altora nu. Dacă eu am voie să-mi rostesc adevărul lăuntric, atunci

și criticii mei au voie să-și rostească adevărurile lăuntrice. Să fim corecți. La urma urmelor, dacă îndrăznești să crezi ceva și apoi să-ți faci publică creația, s-ar putea ca ea să stârnească o reacție. Asta-i legea firii: veșnica inspirație și expirație a acțiunii și reacțiunii. Însă categoric nu ești responsabil pentru reacție – nici măcar atunci când reacția e de-a dreptul bizară.

Într-o zi, de exemplu, în timpul unei ședințe de autografe, o femeie a venit la mine și mi-a spus: „*Mănâncă, roagă-te, iubește* mi-a schimbat viața. M-a inspirat să scap din mariajul meu abuziv și să mă eliberez. Totul datorită unui moment din cartea ta – momentul ăla când povestești cum ai obținut un ordin de restricție pentru fostul tău soț fiindcă erai sătulă de violența lui și n-aveai de gând s-o mai rabzi.“

Ordin de restricție? Violență?

Nu s-a întâmplat niciodată așa ceva! Nici în carte, nici în viața mea reală! Nici măcar printre rânduri n-ai putea citi o asemenea poveste, fiindcă e foarte departe de adevăr. Însă femeia aceea intercalase subconștient povestea asta – propria ei poveste – în memoriile mele fiindcă, presupun, simțise nevoia s-o facă. (Poate că i-a fost mai ușor să creadă că hotărârea și forța ei veniseră de la mine, nu din ea însăși.) Indiferent de motiv, își împletise povestea cu a mea, ștergând astfel firul narativ real. Oricât ar părea de ciudat, consider că era dreptul ei incontestabil de a face asta. Consider că această femeie are dreptul dat de Dumnezeu să-mi interpreteze cartea oricum dorește. În definitiv, odată ce cartea mea a ajuns în mâinile ei, totul i-a aparținut; nimic n-avea să mai fie din nou al meu.

Recunoașterea acestei realități – a faptului că reacția nu-ți aparține – e singura modalitate sănătoasă de a crea. Dacă lumea se delectează cu ceea ce ai creat – fantastic. Dacă lumea ignoră ceea ce ai creat – păcat. Dacă lumea înțelege greșit ceea ce ai creat, nu pune la inimă. Dar dacă lumea detestă categoric ceea ce ai creat? Dacă te agresează cu invective turbate, îți insultă inteligența, îți calomniază motivele și îți târăște bunul nume în noroi?

Zâmbește galeș și sugerează-le tuturor – cât mai politicoasă – să-și facă naibii arta care le place.

După care continuă cu încăpățânare s-o faci pe-a ta.

Eram o trupă oarecare

Fiindcă, până la urmă, nu contează atât de mult.

Fiindcă, până la urmă, *e doar creativitate*.

Sau, cum a zis odată John Lennon despre Beatles, „eram o trupă oarecare“!

Vă rog să nu mă înțelegeți greșit: ador creativitatea. (Și bineînțeles că-i venerez pe Beatleși.) Mi-am dedicat întreaga viață căutării creativității și mi-am petrecut mult timp încurajându-i pe alții să facă la fel, fiindcă sunt de părere că o viață creativă e viața cea mai grozavă cu putință.

Da, am trăit câteva momente de sublimă transcendență în timpul unor episoade de inspirație sau întâlnind creațiile magnifice ale altora. Și da, sunt convinsă că instinctele noastre artistice au origini divine și magice, dar asta nu înseamnă că trebuie să luăm lucrurile chiar atât de în serios, fiindcă, în ultimă instanță, mai cred și că expresia artistică umană e – lucru binecuvântat și îmbucurător – neesențială.

Exact de-asta o iubesc atât de mult.

Canari iradiați

Crezi că n-am dreptate? Ești dintre cei care consideră că arta e cel mai serios și mai important lucru din lume?

Dacă așa crezi, prietene, atunci drumurile noastre trebuie să se despartă chiar acum.

Viața mea e o dovadă incontestabilă că arta nu contează chiar atât de mult pe cât ne păcălim uneori. Să fim cinștiți: ți-ar fi greu să-mi dai acum un exemplu de profesie care să nu fie, obiectiv vorbind, mai valoroasă pentru societate decât a mea. Spune o meserie, orice meserie: profesor, medic, pompier, custode de muzeu, țiglar, fermier, agent de pază, lobbyist politic, lucrător sexual, ba chiar și „consultant“ (deși nimeni nu știe ce înseamnă asta!) – fiecare din acești oameni e infinit mai important pentru bunul mers al comunității umane decât orice romancier care a trăit sau va trăi vreodată.

În serialul de televiziune *30 Rock* am auzit odată un dialog nemaipomenit care a rezumat această idee până-n miezul ei adânc. Jack Donaghy râdea de Liz Lemon considerând-o, ca scriitoare, complet inutilă pentru societate, în timp ce ea încerca să susțină că e de o importanță capitală.

Jack: — Într-o lume postapocaliptică, în ce fel ai putea fi de folos societății?

Liz: — Ca bard itinerant.

Jack, în silă: — Canar iradiat.

Cred că Jack Donaghy avea dreptate, dar nu găsesc că acest adevăr ar fi descurajant. Dimpotrivă, mi se pare senzațional. Faptul că pot să-mi trăiesc viața făcând lucruri în mod obiectiv inutile înseamnă că *nu* trăiesc într-o distopie postapocaliptică. Înseamnă că nu trudes exclusiv la corvoada simplei supraviețuiri. Înseamnă că în civilizația noastră avem încă suficient spațiu pentru a ne permite luxul imaginației, frumuseții și emoției – și chiar al frivolității totale.

Creativitatea pură e magnifică tocmai *fiindcă* e opusul tuturor celorlalte lucruri din viață esențiale sau ineluctabile (mâncare, adăpost, medicamente, supremația legii, ordinea socială, responsabilități comunitare și familiale, boli, pierderi, moarte, taxe etc.). Creativitatea pură e ceva mai mult decât o necesitate; e un dar. E glazura de pe tort. Creativitatea noastră e un bonus extraordinar și neașteptat din partea universului. Ca și cum toți zeii și îngerii noștri s-ar fi adunat laolaltă și ar fi zis: „E greu în lume ca om, știm. Hai – luați și niște desfătări.“

Altfel spus, nu mă descurajează câtuși de puțin să știu că munca mea de o viață e, fără îndoială, inutilă.

Asta nu face decât să-mi stârneasă chefu de *joacă*.

Mize mari versus mize mici

Trebuie spus, bineînțeles, că există în lume locuri întunecate și diabolice unde creativitatea oamenilor pur și simplu nu poate izvorî dintr-un simț al jocului și unde exprimarea personală are repercusiuni uriașe și grave.

Dacă ești un jurnalist disident care suferă într-o închisoare din Nigeria, sau un regizor de film radical aflat în arest la domiciliu în Iran, sau o tânără poetă oprimată care se zbate să se facă auzită în Afganistan, sau aproape oricine din Coreea de Nord, atunci *da*, expresia ta creativă presupune mize extreme, de viață sau moarte. Există persoane care continuă să facă artă în ciuda faptului că trăiesc sub regimuri totalitare înfiorătoare, iar acești oameni sunt eroi în fața cărora ar trebui să ne înclinăm.

Dar să fim cinștiți: cei mai mulți dintre noi nu ne aflăm în astfel de situații.

În lumea sigură în care trăim probabil și tu, și eu, mizele expresiei noastre creative sunt *mici*. Aproape comic de mici. De exemplu: dacă unei edituri nu-i place cartea mea, poate foarte bine să n-o publice, mă va întrista, dar nimeni n-o să dea buzna la mine acasă să mă împuște din cauza ei. La fel, nimeni n-a murit

fiindcă a avut parte de-o recenzie proastă în *New York Times*. Calotele polare nu se vor topi mai repede sau mai încet fiindcă n-am reușit să scriu un final convingător la romanul meu.

Poate că nu voi avea mereu le fel de mult succes cu creativitatea mea, dar lumea n-o să se sfârșească din cauza asta. Poate că nu voi putea mereu să-mi câștig traiul din scris, dar nici ăsta nu-i sfârșitul lumii, fiindcă există o mulțime de alte moduri de a-ți câștiga traiul – și multe dintre ele sunt mai ușoare decât a scrie cărți. Și chiar dacă e foarte adevărat că eșecul și criticile pot să-mi rănească prețiosul ego, soarta națiunilor nu depinde de el. (Slavă Domnului!)

Așa că să ne-ntipărim bine-n minte această realitate: probabil că n-o să apară niciodată în viața mea sau a ta ceva de genul „alertă din cauza artei“.

Așa stând lucrurile, de ce să nu facem artă?

Intră-n scenă și Tom Waits

Cu ani în urmă l-am intervievat pe muzicianul Tom Waits pentru un portret în revista *GQ*. Am mai vorbit despre acest interviu și probabil voi vorbi despre el la nesfârșit, fiindcă n-am întâlnit pe nimeni altcineva care să se exprime atât de articulat și de înțelept pe tema vieții creative.

Pe parcursul interviului nostru, Waits s-a lansat într-o perorație excentrică despre diversele forme pe care le iau ideile de cântece atunci când încearcă să se nască. Unele cântece, spunea, îi vin cu o ușurință aproape absurdă, „ca și cum ai sorbi vise cu paiul“. Pentru alte cântece trebuie să muncească totuși din greu, „de parcă aș scoate cartofi cu sapa din pământ“. Sunt și cântece lipicioase și ciudate, „ca o gumă de mestecat pe care o găsești sub o masă veche“, în vreme ce altele sunt ca niște păsări sălbatice din calea cărora trebuie să se dea în lături, furișându-se ușurel pe lângă ele, ca să nu le sperie și să-și ia zborul.

Totuși, cele mai dificile și mai irascibile cântece nu reacționează decât la o mână care le ține din scurt și la o voce autoritară. Există cântece, spune Waits, care pur și simplu nu vor îngădui să fie născute și care vor ține pe loc înregistrarea unui album întreg. În asemenea momente, Waits îi scoate din studio pe toți ceilalți muzicieni și tehnicieni ca să poată trage o săpuneală strașnică vreunui cântec deosebit de încăpățânat. Se plimbă încolo și-ncoace singur prin studio, spunând cu voce tare: „Ia ascultă! Pornim cu toții la drum! Toată familia e deja în mașină! Ai cinci minute să urci și tu, altminteri albumul ăsta pleacă fără tine!“

Uneori merge.

Uneori nu merge.

Uneori trebuie să te dai bătut. Unele cântece nu-și doresc încă să se nască, zice Waits. Nu vor decât să te sâcăie, să-ți irosească vremea și să-ți acapareze atenția – așteptând probabil sosirea altui artist. Waits a devenit înțelept în legătură cu astfel de lucruri. Odinioară suferea și se frământa când pierdea cântece, spune el, dar acum *are încredere*. Dacă un cântec vrea într-adevăr să se nască, Waits are încredere că acel cântec va veni la el în modul potrivit și la timpul potrivit. Dacă nu, îl va trimite mai departe, fără nici o supărare.

„Du-te și sâcăie pe altcineva!“, îi spune el cântecului enervant care nu vrea să fie cântec. „Du-te și sâcăie-l pe Leonard Cohen.“

Cu trecerea anilor, Tom Waits a găsit în sfârșit puterea de a se descurca mai ușor cu creativitatea lui – fără atâta dramă, fără atâta frică. O mare parte din această ușurință, zice Waits, a venit din faptul că și-a privit copiii crescând și a văzut libertatea totală a expresiei lor creative. A observat că puștii lui se simțeau pe deplin îndreptățiți să inventeze tot timpul cântece și, când terminau cu ele, le azvârleau „ca pe

niște origami sau ca pe niște avioane de hârtie“. Apoi cântau următoarea melodie sosită pe canal. Nu păreau să fie niciodată îngrijorați că șuvoiul ideilor va seca. Nu se stresau niciodată cu privire la creativitatea lor și nu concureau niciodată împotriva lor înșiși; trăiau pur și simplu înăuntrul inspirației, confortabil și încrezători.

Ca artist creator, Waits fusese odinioară opusul acestei atitudini. Mi-a spus că în tinerețe se lupta din răzputeri cu creativitatea lui fiindcă – la fel ca mulți alți tineri serioși – voia să fie socotit important, însemnat, greu. Voia ca munca lui să fie mai bună decât munca altora. Voia să fie complexă și intensă. A avut parte de chin, caznă, beții, de nopți întunecate ale sufletului. Se pierduse în cultul suferinței artistice, dar i-a dat acestei suferințe alt nume: dedicare.

Însă privindu-și copiii creând atât de liber, Waits a avut o revelație: de fapt nu era chiar așa mare scofală. Mi-a spus: „Mi-am dat seama că eu, compozitor fiind, nu fac decât să creez bijuterii pentru mințile altor oameni.“ Muzica nu e altceva decât decor pentru imaginație. Asta-i tot. Odată ce a înțeles asta, a spus Waits, totul parcă i s-a limpezit în minte. După aceea munca de a compune cântece a devenit mai puțin dureroasă.

Să crezi bijuterii intracraniene! Ce meserie grozavă!

În principiu asta facem cu toții – toți cei care ne petrecem zilele creând lucruri interesante fără să avem vreun motiv rațional pentru asta. În calitate de creator poți modela orice fel de bijuterii vrei pentru interiorul minții altor oameni (sau pur și simplu pentru interiorul propriei tale minți). Poți crea o operă provocatoare, agresivă, sacră, îndrăzneată, tradițională, serioasă, devastatoare, amuzantă, brutală, aiurită... la urma urmei, tot bijuterii intracraniene crezi. Tot un decor crezi. Iar asta-i fabulos. Dar, la drept vorbind, nu e ceva pentru care merită să-ți faci singur rău, nu-i așa?

Relaxați-vă un pic așadar, asta zic.

Vă rog, încercați să vă relaxați.

Altminteri, ce rost ar mai avea să fim înzestrați cu simțurile noastre minunate?

Paradoxul principal

În concluzie, arta e absolut nesemnificativă.

Pe de altă parte, e profund semnificativă.

E un paradox, bineînțeles, dar suntem cu toții adulți și cred că-l putem accepta. Cred că toți putem avea simultan două idei care se contrazic una pe alta fără să ne explodeze capetele. Așa că să-i dăm o șansă și paradoxului de față. Paradoxul cu care trebuie să coabitezi confortabil dacă vrei să duci o viață creativă mulțumitoare sună cam așa: „Expresia mea creativă trebuie să fie cel mai important lucru din lume pentru mine (dacă vreau să trăiesc artistic) și totodată nu trebuie să conteze deloc (dacă vreau să trăiesc sănătos la minte).“

Uneori va trebui să sari în doar câteva minute de la o extremă a acestui spectru paradoxal la cealaltă și apoi imediat înapoi. În timp ce scriu cartea asta, de exemplu, abordez fiecare propoziție ca și cum viitorul omenirii ar depinde de faptul că eu scriu sau nu propoziția cu pricina așa cum trebuie. E important, fiindcă vreau să fie încântătoare. De aceea, orice încercare de a mă sustrage de la angajamentul deplin față de propoziția respectivă e o dovadă de lene și lipsă de onoare. Însă în timp ce mi stilizez propoziția – câteodată imediat după ce o scriu – trebuie să fiu dispusă s-o arunc la câini fără nici un regret. (Desigur, asta dacă nu hotărâsc că, până la urmă, am nevoie de propoziția aceea, caz în care trebuie să-i dezgrop ciolanele, s-o readuc la viață și s-o privesc din nou ca fiind sacră.)

Contează. / Nu contează.

Fă loc în capul tău pentru acest paradox. Fă cât mai mult loc.

Fă și mai mult loc.

Vei avea nevoie.

După care pătrunde adânc acolo – cât de departe poți ajunge –, ca apoi să faci absolut tot ce vrei.

Nu e treaba nimănui altcuiva, e numai și numai a ta.

Perseverența

Depunerea jurământului

Pe la șaisprezece ani am jurat să devin scriitoare.

Adică am depus un jurământ, *la propriu* – exact la fel cum o tânără cu o fire complet diferită de a mea ar depune jurământul ca să devină călugăriță. Bineînțeles, a trebuit să-mi inventez o ceremonie proprie pentru acest jurământ, fiindcă nu există în mod oficial o Sfântă Taină pentru un adolescent care tânjește să devină scriitor, însă mi-am pus imaginația și pasiunea la lucru și am născocit eu una. Într-o noapte m-am retras în dormitor și am stins toate luminile. Am aprins o lumânare, am îngenuncheat cu toată sinceritatea și am jurat să rămân fidelă scrisului pentru tot restul vieții.

Jurământul meu a fost, în mod ciudat, foarte precis și, aș putea spune asta chiar și-acum, destul de realist. N-am promis c-o să fiu o scriitoare de succes, fiindcă simțeam că succesul nu se afla sub controlul meu. N-am promis nici c-o să fiu o scriitoare mare, fiindcă nu știam dacă o să pot ajunge mare. Nu mi-am stabilit nici termene-limită, de genul „dacă nu mă publică nimeni până la treizeci de ani, o să renunț la visul ăsta și-o să-mi găsesc alt domeniu de activitate“. De fapt, nu am pus nici un fel de condiții sau restricții asupra viitorului meu drum. Termenul meu limită era: niciodată.

Pur și simplu i-am jurat universului că aveam să scriu veșnic, indiferent de rezultat. Am promis că o să încerc să fiu cât mai curajoasă, mai recunoscătoare și mai dârză cu puțință. Am mai promis și că n-o să pretind niciodată de la scris să aibă grijă de mine din punct de vedere financiar, dar că, în schimb, *eu o să am întotdeauna grijă de el* – asta însemnând că urma să mă întrețin întotdeauna singură, și astfel și pe el, prin orice mijloace. Nu am cerut nici un fel de răsplată din afară pentru devotamentul meu; nu voiam decât să-mi petrec viața în legătură cât mai strânsă cu scrisul – să fiu pentru totdeauna aproape de izvorul întregii mele curiozități și satisfacții – și eram dispusă să fac tot ce trebuia ca să reușesc.

Învățătura

Curios e că am respectat cu adevărat acele jurăminte. Le-am respectat ani la rând. Le respect și acum. Multe promisiuni am încălcat în viața mea (inclusiv un jurământ de căsătorie), însă acea promisiune n-am încălcat-o niciodată.

Am respectat jurămintele acelea chiar și-n haosul de la douăzeci de ani – o perioadă din viața mea în care, în toate celelalte privințe, am fost rușinos de iresponsabilă. Și totuși, în ciuda imaturității, a neglijenței și a nechibzuinței mele, mi-am respectat cu sfințenie jurământul de a scrie, cu lealitatea unui pelerin credincios.

Între douăzeci și treizeci de ani am scris în fiecare zi. O vreme am avut un iubit care era muzician și exersa zi de zi. El cânta game; eu scriam mici scene de ficțiune. Ideea era aceeași – să te deprinzi cu meșteșugul, să fii mereu aproape de el. În zilele proaste, când nu simțeam nici un dram de inspirație, programam cronometrul din bucătărie să sune la treizeci de minute și mă sileam să stau acolo și să

mâzgălesc ceva, *orice*. Citisem un interviu cu John Updike care spunea că unele dintre cele mai bune romane din toate timpurile au fost scrise în intervale de câte o oră pe zi; îmi închipuiam pe-atunci că întotdeauna o să-mi pot rupe cel puțin treizeci de minute pe zi ca să mă dedic muncii mele, indiferent ce se-ntâmpla în rest și indiferent cât de prost mi se părea că merge treaba.

În linii mari, treaba mergea prost, într-adevăr. *Pur și simplu* nu știam ce fac. Uneori mă simțeam de parcă aș fi încercat să sculptez în fildeș purtând mănuși de bucătărie. Totul dura o veșnicie. N-aveam iscusință, n-aveam chef. Aveam uneori nevoie de un an întreg ca să termin o povestioară minusculă. Oricum, de cele mai multe ori nu făceam decât să-i imit pe autorii mei preferați. Am trecut printr-o fază Hemingway (cine nu trece?), dar am trecut și printr-o fază destul de serioasă Annie Proulx și printr-o fază mai degrabă stânenitoare Cormac McCarthy. Însă exact asta trebuie să faci la început; toată lumea imită înainte de a putea inova.

O vreme am încercat să scriu în stilul unui romancier gotic din sud, fiindcă mi se părea că o asemenea voce e mult mai exotica decât sensibilitatea mea tipică pentru Noua Anglie. Bineînțeles că n-am fost o scriitoare prea convingătoare, dar asta s-a întâmplat doar fiindcă n-am trăit nici măcar o zi în sud. (O prietenă care era într-adevăr de-acolo mi-a spus exasperată, după ce a citit una din povestirile mele: „I-ai pus pe toți bătrâneii ăia să stea pe-o verandă ronțâind arahide, dar tu n-ai stat în *viața ta* pe o verandă să ronțâi arahide. Da' știu că ai tupeu, fată!“ Bine, fie. Încercăm și noi.)

Nu mi-a fost deloc ușor, dar nu asta era ideea. Nu avusesem niciodată pretenția ca scrisul să fie ceva ușor; avusesem doar pretenția ca scrisul să fie *interesant*. Și a fost mereu interesant pentru mine. Chiar și atunci când n-am reușit să scriu cum trebuie, tot interesant a fost. Și încă mă interesează. Nimic nu m-a interesat vreodată mai mult. Acest interes adânc m-a determinat mereu să continui să lucrez, chiar dacă nu obțineam succese concrete.

Și încetul cu încetul am devenit mai bună.

Există-n viață o regulă simplă și generoasă, potrivit căreia, dacă exersezi ceva, devii cu timpul tot mai bun la acel ceva. De exemplu: dacă la douăzeci de ani mi-aș fi petrecut timpul jucând baschet în fiecare zi ori făcând aluat de patiserie în fiecare zi, ori studiind mecanică auto în fiecare zi, probabil că până acum aș fi ajuns destul de bună la lovituri libere, la cornuri și la mecanisme de transmisie.

În schimb, eu am învățat cum să scriu.

Avertisment

Dar asta nu înseamnă că, dacă nu-ți începi strădaniile creatoare la douăzeci de ani, după aceea e prea târziu!

Doamne, nu! Vă rog să nu rămâneți cu ideea asta.

Niciodată nu-i prea târziu.

V-aș putea da zeci de exemple de oameni extraordinari care n-au apucat-o pe calea creativă decât târziu – uneori foarte târziu – în viață. Totuși, ca să economisesc timp, o să vă vorbesc doar despre unul dintre ei.

Cineva pe nume Winifred.

Pe Winifred am cunoscut-o prin anii '90 în Greenwich Village⁶. Prima oară am întâlnit-o la petrecerea ei de nouăzeci de ani, care a fost un chef pe cinste. Era prietena unui prieten de-al meu (un tip pe la douăzeci de ani; Winifred avea prieteni de tot felul și de toate vârstele). Pe-atunci Winifred era un fel de far, de atracție în Washington Square. Era o legendă boemă absolută, care trăise dintotdeauna în Village.

Avea un păr roșu și lung pe care-l purta adunat, fermecător, în creștetul capului, era veșnic înfășurată în șiraguri de chihlimbar și, împreună cu răposatul ei soț (om de știință), își petrecuse concediile fugărind taifunuri și uragane prin toată lumea, așa, doar de dragul distracției. Ea însăși *era* un soi de uragan.

6. Cartier boem din Manhattan, New York (n. tr.).

Winifred a fost femeia cea mai plină de viață pe care am întâlnit-o în tinerețe, așa că într-o bună zi, în căutarea inspirației, am întrebat-o:

— Care-i cea mai bună carte pe care ai citit-o?

Ea a zis:

— Vai, draga mea. N-aș putea să trec pe listă un singur titlu, fiindcă foarte multe cărți au fost importante pentru mine. Pot să-ți spun în schimb care e *subiectul* meu preferat. Acum zece ani am început să studiez istoria Mesopotamiei antice și am făcut din asta o pasiune, care – dă-mi voie să-ți spun – *mi-a schimbat complet viața*.

Pentru mine, care aveam atunci douăzeci și cinci de ani, să aud o văduvă de nouăzeci spunând că o pasiune i-a schimbat viața (și încă atât de recent!) a fost o revelație. Aproape că am *simțit*, foarte concret, cum mi se lărgeste perspectiva, de parcă în mintea mea se deschiseseră niște canale pe unde veneau acum tot felul de idei noi despre cum poate arăta viața unei femei.

Aflând apoi mai multe despre pasiunea lui Winifred, cel mai tare m-a frapat faptul că ajunsese o specialistă recunoscută în istoria Mesopotamiei antice. La urma urmei, dedicase acestui domeniu de studiu un deceniu întreg din viață – și dacă te dedici sârguincios *oricărui lucru* timp de zece ani, lucrul acela te va transforma într-un expert. (Atât ți-ar lua ca să obții două diplome de masterat și una de doctor.) Se dusese în Orientul Mijlociu în câteva campanii de săpături arheologice; învățase scrierea cuneiformă; era în relații prietenești cu cei mai importanți cercetători și custozii de muzeu din domeniu; nu ratase nici o expoziție și nici o prelegere din oraș. Acum oamenii o căutau pe Winifred ca să le dea răspunsuri despre Mesopotamia antică, devenise autoritatea în materie.

Eram o tânără proaspăt ieșită de pe băncile facultății. Îmi imaginam, fiind încă destul de superficială și mărginită, că educația mea se încheiase odată cu diploma de absolvire primită de la New York University. Întâlnirea cu Winifred m-a făcut să realizez că educația noastră nu se termină atunci când ne spun *alții* că se termină; educația noastră se încheie atunci când spunem *noi* că s-a încheiat. Iar Winifred – pe vremea când era o fetișcană de optzeci de ani – hotărâse ferm: *nu terminase încă*.

Așadar, când poți începe să-ți trăiești partea cea mai creativă și mai pasionantă din viață?

Poți începe oricând hotărâști tu să începi.

Găleata goală

Am continuat să lucrez.

Am continuat să scriu.

Am continuat să nu fiu publicată, dar asta nu era o problemă, fiindcă *mă educam*.

Cel mai important beneficiu obținut în urma anilor mei de muncă disciplinată și solitară a fost că am început să recunosc tiparele emoționale ale creativității – sau, mai degrabă, am început să-mi recunosc *propriile* tipare. Mi-am dat seama că în procesul meu creativ existau niște cicluri psihologice și că aceste cicluri erau întotdeauna destul de asemănătoare.

Atunci când, inevitabil, începeam să-mi pierd zelul pentru un proiect deși în urmă cu câteva săptămâni, la debutul lui, eram plină de entuziasm, am învățat să-mi spun: „Asta-i etapa aceea în care ajung să-mi doresc să nu mă fi apucat niciodată de-o asemenea treabă. Mi-o amintesc. Mereu trec prin faza asta.“

Sau: „Asta-i partea în care-mi spun că n-o să mai scriu în viața mea o propoziție bună.“

Sau: „Asta-i partea în care mă critic la sânge fiindcă sunt o ratată leneșă.“

Sau: „Asta-i partea în care încep să-mi închipui, terorizată, cât de proaste vor fi recenziile – în cazul fericit în care o să mi se publice vreodată așa ceva.“

Sau, după încheierea proiectului: „Asta-i partea unde intru în panică imaginându-mi că n-o să mai fiu niciodată în stare să fac ceva.“

De-a lungul anilor de muncă devotată, am învățat totuși că dacă perseverez și nu intru în panică pot să trec teafără și nevătămată prin fiecare etapă de neliniște și să ajung la următorul nivel. M-am îmbărbătat amintindu-mi că aceste temeri sunt reacții umane absolut firești la întâlnirea cu necunoscutul. Dacă reușeam să mă conving că mă aflu unde trebuie – că suntem *meniți* să cooperăm cu inspirația și că inspirația *vrea* să colaboreze cu noi –, de obicei treceam prin câmpul minat emoțional fără să sar în aer înainte de încheierea proiectului.

În astfel de momente, aproape că puteam auzi creativitatea vorbindu-mi în timp ce eu mă scufundam în frică și îndoială.

Rămâi cu mine, spunea. Întoarce-te la mine. Ai încredere în mine.

Am hotărât să am încredere în ea.

Cea mai puternică expresie a bucuriei mele încăpățănate a fost trăinicia acestei încrederi.

Un comentariu deosebit de elegant privind acest instinct a venit din partea laureatului Nobel Seamus Heaney, care a spus că, atunci când cineva învață să scrie poezie, n-ar trebui să se aștepte să fie bun din primul moment. Poetul aspirant coboară întruna o găleată goală doar până la jumătatea unei fântâni, scoțând apoi la suprafață, în mod repetat, doar aer. Frustrarea e imensă. Însă trebuie să continui s-o faci, orice-ar fi.

După mulți ani de exercițiu, a explicat Heaney, „lanțul se întinde pe neașteptate și te adâncești în ape care te vor ispiti să te tot întorci. Atunci vei fi străpuns pojghița iazului care ești.“

Sandviciul cu rahat

Tot pe la douăzeci și ceva de ani aveam un prieten bun care era scriitor aspirant, exact ca mine. Îmi amintesc cum se cufunda mai tot timpul în sumbre stări de depresie din pricină că n-avea succes, că nu convingea pe nimeni să-l publice. Se îmbufna și se înfuria.

„Nu vreau să tai frunză la câini“, se tânguia. „Vreau ca toate astea să ducă la ceva. Vreau să devină *jobul* meu!“

Ceva mi se părea în neregulă cu o asemenea atitudine chiar și la vremea aceea.

Luați aminte, nici pe mine nu mă publica nimeni și nici eu n-o duceam bine. Mi-ar fi *plăcut* să am aceleași lucruri pe care le voia și el – succes, răsplată, afirmare. Nu eram străină de dezamăgire și frustrare. Însă credeam, mi-aduc aminte, că a învăța să-ți rabzi dezamăgirea și frustrarea *face parte* din munca unei persoane creative. Mi se părea în general că, dacă vrei să fii artist de orice fel, gestionarea frustrării e un aspect esențial – poate chiar cel mai important. Frustrarea nu constituie o întrerupere a procesului; frustrarea *este* procesul. Partea distractivă (partea în care nici nu simți că muncești) e aceea în care crezi într-adevăr ceva minunat și totul merge ca pe roate și tuturor le place și tu simți că prinzi

aripi. Însă asemenea clipe sunt rare. Nu sari mereu de la un moment strălucit la alt moment strălucit. Cum te descurci *între* aceste momente strălucite, atunci când lucrurile nu merg prea grozav, asta arată cât ești de devotat vocației tale și cât de înzestrat ești pentru bizarele cerințe ale vieții creative. Treaba cea mai grea pe care-o ai de făcut e să-ți păstrezi cumpătul în toate fazele creației.

De curând am citit blogul fabulos al unui scriitor pe nume Mark Manson, care spune că pentru a-ți găsi scopul în viață secretul e să răspunzi cu toată sinceritatea la următoarea întrebare: „Care e aroma ta preferată de sandvici cu rahat?”

Manson vrea să spună că absolut orice preocupare – indiferent cât de minunată, captivantă și fascinantă îți pare inițial – vine la pachet cu propriul tip de sandvici cu rahat, cu propriile efecte secundare neplăcute. Scrie Manson, cu adâncă înțelepciune: „Toate merg nasol o vreme.” Trebuie doar să te hotărăști ce fel de lucruri nasoale ești dispus să suporti. Așa că întrebarea nu e, în primul rând: „Ce te pasionează?” Întrebarea e: „Ce te pasionează *îndeajuns* încât să poți îndura chiar și cele mai neplăcute aspecte ale aceluia lucru?”

Iată cum explică Manson: „Dacă vrei să fii artist profesionist, dar nu ești dispus să-ți vezi munca respinsă de sute, dacă nu cumva chiar de mii de ori, atunci ai terminat încă dinainte să începi. Dacă vrei să fii avocat de succes, dar nu suporti cele optzeci de ore de lucru pe săptămână, atunci am vești proaste pentru tine.”

Fiindcă dacă iubești și dorești ceva suficient de mult – orice ar fi –, atunci nu te deranjează chiar așa tare să mănânci și sandviciul cu rahat venit la pachet cu lucrul respectiv.

Dacă-ți dorești cu adevărat să ai copii, de pildă, nu-ți pasă de grețurile matinale de la începutul sarcinii.

Dacă vrei cu adevărat să fii preot, nu te deranjează să asculți problemele celorlalți oameni.

Dacă îți place cu adevărat să fii pe scenă, vei accepta disconfortul și neajunsurile călătoriilor neîntrerupte.

Dacă vrei cu adevărat să vezi lumea, o să-ți asumi inclusiv riscul de a fi jefuit într-un tren.

Dacă vrei cu adevărat să fii as la patinaj artistic, te vei trezi cu noaptea-n cap chiar și în diminețile friguroase ca să mergi la patinoar.

Prietenul meu de odinioară susținea că-și dorea din toată inima să fie scriitor, dar se pare că nu s-a arătat dispus să mănânce și sandviciul cu rahat venit la pachet cu această îndeletnicire. Iubea scrisul, desigur, însă nu-l iubea *destul* încât să rabde înjosirea de a nu obține rezultatele pe care le dorea exact atunci când le dorea. Nu voia să lucreze din greu la nimic dacă nu i se garanta că o să aibă un oarecare succes la public, în termenii pe care-i fixa el.

Ceea ce înseamnă, cred eu, că-și dorea să fie scriitor doar cu *jumătate* de inimă.

Și da, a renunțat destul de repede.

Iar eu am rămas cu ochii la sandviciul lui cu rahat mâncat doar pe jumătate, zgâindu-mă cu poftă și dornică să întreb: „Ce faci, îl mai termini?”

Fiindcă uite cât de mult îmi iubeam eu munca: aș fi mâncat *până și sandviciul cu rahat al altcuiva*, dacă astfel aveam ocazia să petrec mai mult timp scriind.

Serviciul de bază

Tot timpul cât am exersat pregătindu-mă să devin scriitoare am avut un loc de muncă de bază.

Ca să fiu sigură, n-am renunțat la serviciul de bază nici măcar după ce am fost publicată. De fapt, n-am renunțat la serviciul de bază (sau mai bine zis la *serviciile* de bază) decât după ce scrisesem deja trei cărți – și toate aceste trei cărți fuseseră publicate de edituri mari și recenzate favorabil în *New York Times*. Ba mai mult, una fusese nominalizată pentru un premiu național de carte. Din afară, s-ar fi zis că reușisem deja. Dar nu voiam să risc în nici un fel, așa că serviciul de bază mi l-am păstrat.

Doar după cea de-a patra mea carte (adică după *Mănâncă, roagă-te, iubește*) mi-am permis în sfârșit să renunț la orice alt job și am rămas exclusiv scriitoare.

Mi-am păstrat atâta vreme celelalte surse de venit fiindcă n-am vrut să-mi împovărez scrisul cu responsabilitatea de a-mi asigura el traiul. Am avut destulă minte ca să nu cer asta de la scris, fiindcă de-a lungul anilor văzusem cum o mulțime de oameni își omoară creativitatea pretinzând ca arta lor să le plătească facturile. Am văzut artiști care au ajuns lefteri și nebuni din cauză că se încăpățâneau să creadă că nu sunt creatori legitimi decât dacă pot trăi exclusiv din creativitatea lor. Iar când creativitatea îi lăsa baltă (adică nu le plătea chiria), se adânceau în resentimente, neliniște sau chiar faliment. Dar mai rău decât orice era că, frecvent, acești oameni renunțau de tot să mai creeze.

Întotdeauna acest lucru mi s-a părut o cruzime față de opera ta – să pretinzi de la ea un salariu regulat, ca și cum creativitatea ar fi o slujbă la stat sau un cont de economii. Iată cum stau lucrurile: dacă te descurci să trăiești confortabil la nesfârșit de pe urma inspirației tale e fantastic. Țasta-i visul oricui, nu? Însă nu lăsa ca acest vis să se preschimbe într-un coșmar. Nevoile financiare pot pune foarte multă presiune pe sensibilitățile și capriciile inspirației. Trebuie să fii deștept când vine vorba să-ți asiguri traiul. A susține că tu ești mult prea creativ ca să-ți stea mintea la chestiuni financiare înseamnă să te porți copilărește – și te implor să nu faci asta, fiindcă îți degradează sufletul. (Altfel spus, deși e minunat să fii *precum* un copil urmându-ți creativitatea, e primejdios să te porți *copilărește*.)

Alte fantezii copilărești ar fi: visul de a te căsători pentru bani, visul de a moșteni bani, visul de a câștiga la loterie și visul de a găsi un „om de casă“ (femeie sau bărbat) care o să se ocupe de toate problemele tale lumești, astfel încât tu să rămâi permanent în comuniune cu inspirația, într-un cocon tihnit, complet ferit de neajunsurile realității.

Să fim serioși!

Trăim într-o *lume*, nu într-un uter. Pe lumea asta îți poți purta de grijă purtându-i în același timp de grijă și creativității tale – exact așa cum au procedat oamenii timp de secole. Mai mult, dacă îți porți singur de grijă înseamnă că ai un adânc simț al onoarei, iar această onoare își va găsi un ecou puternic în opera ta; o va face să fie *mai puternică*.

De asemenea, s-ar putea să ai perioade când reușești să trăiești din arta ta și perioade când nu reușești. Situația din urmă nu trebuie privită ca o criză; e ceva cât se poate de normal în fluxul nestatornic al unei vieți creative. Sau poate că ți-ai asumat un mare risc pentru a-ți urma vreun vis creativ care până la urmă nu ți-a adus roadele așteptate, astfel încât acum trebuie să muncești pe brânci o vreme, ca să economisești bani până pornești pe urmele unui nou vis – e bine și-așa. Fă-o. Dar să ții la creativitatea ta spunând „trebuie să câștigi bani pentru mine!“ e ca și cum ai țipa la o pisică; ea habar n-are despre ce vorbești și nu reușești decât s-o sperii, fiindcă faci tărașoi și chipul ți se schimonosește ciudat.

Am continuat cu serviciile mele de bază atât de mult timp fiindcă am vrut să-mi păstrez creativitatea liberă și la adăpost. Mi-am menținut și sursele alternative de venit, astfel încât, atunci când am fost în pană de inspirație, i-am putut spune, liniștitor: „Nu-ți face griji, draga mea. Ia-o încet. Când ești pregătită, mă găsești aici.“ Întotdeauna am fost dispusă să muncesc din greu astfel încât creativitatea mea

să se poată juca în voie. În felul ăsta, am devenit *propriul meu* sponsor; am devenit *propriul meu* „om de casă“.

De câte ori nu mi-a venit să le spun artiștilor stresați și lefteri: „Amice, angajează-te undeva ca să scapi de presiune!“

Nu e nici o rușine să ai un loc de muncă. Rușinos e să-ți sperii creativitatea cerându-i să-ți finanțeze întreaga existență. Iată de ce-mi transpiră un picuț palmele ori de câte ori îmi spune cineva că demisionează de la serviciu ca să scrie un roman. Iată de ce reacționez mereu dezaprobator când îmi spune cineva că plănuiește să scape de datorii vânzând primul său scenariu.

Scrie romanul ăla, da! Încearcă neapărat să vinzi scenariul! Sper din toată inima să dea norocul peste tine și să te acopere cu belșug. Dar te implor, nu te baza pe profit – din simplul motiv că asemenea profituri sunt extrem de rare și riști să-ți omori creativitatea supunând-o unui ultimatum atât de dur.

Întotdeauna poți să-ți vezi de arta ta în paralel cu slujba din care-ți câștigi pâinea. Asta am făcut cât timp am scris primele trei cărți – și dacă n-ar fi venit succesul acela nebunesc cu *Mănâncă, roagă-te, iubește*, asta aș face și acum. Asta făcea Toni Morrison când se trezea la cinci dimineața ca să lucreze la romanele ei înainte de-a păși într-o nouă zi din cariera ei în viața reală. Asta făcea J.K. Rowling pe vremea când era o mamă singură ajunsă la sapă de lemn, zbatându-se deopotrivă s-o scoată la capăt și să scrie în continuare. Asta făcea prietena mea Ann Patchett pe când lucra ca ospătăriță la TGI Fridays și scria în ceasurile libere. Asta știu că face un cuplu cu un program foarte aglomerat – amândoi ilustratori, amândoi angajați cu normă întreagă – când, dimineață de dimineață, se trezesc cu o oră înaintea copiilor, se așază unul în fața celuilalt în mica lor cameră de lucru și desenează.

Oamenii nu fac lucruri de-astea fiindcă au timp și energie în plus de cheltuit; ci fiindcă pentru ei creativitatea contează atât de mult, încât sunt dispuși la tot felul de sacrificii pentru ea.

Dacă nu cumva te tragi din moșieri cu domenii întinse, cam asta trebuie să faci, la fel ca *toată lumea*.

Vopsește-ți boul

În istoria omenirii, majoritatea artiștilor au creat pe furate, rupându-și fărâme de timp de la alte activități – și pe deasupra folosind deseori materiale șterpelite sau aruncate de alții. (Poetul irlandez Patrick Kavanagh spune asta în câteva versuri minunate: „Ia uite acolo / O splendoare de creație / Făcută de un om / Din resturi de prisos.“)

Odată, în India, am întâlnit un bărbat fără nici o avuție în afară de un bou. Coarnele bouului erau foarte frumoase. Iar ca să-și cinstească animalul, bărbatul vopsise unul din coarne într-un roz aprins și pe celălalt în turcoaz. Apoi a lipit clopoței în vârful fiecăruia, astfel încât, atunci când boul își clătina capul, scânteietoarele lui coarne roz și albastru zornăiau vesel.

Acest om muncitor, dar sărac avea o singură posesiune de valoare, însă o înfrumusețase cât putuse el de mult, folosind toate materialele de care reușise să facă rost – un pic de vopsea, un strop de lipici și niște clopoței. Drept răsplată pentru creativitatea sa, avea acum boul cu cea mai interesantă înfățișare din oraș. De ce? Uite-așa. Fiindcă un bou împodobit e mai bun decât un bou neîmpodobit, evident! (După cum o dovedește faptul că, unsprezece ani mai târziu, singurul animal pe care mi-l amintesc deslușit din vizita mea în acel sătuc indian e boul ăsta împodobit într-un mod inedit.)

Este acesta mediul ideal în care să crezi – să fii nevoit să scoți artă din „resturi de prisos“ în frânturi de timp furat? Nu chiar. Sau poate că *e bine* și-așa. Poate că nu contează, fiindcă așa s-au făcut lucrurile dintotdeauna. Majoritatea oamenilor n-au avut niciodată destul timp și n-au avut niciodată destule resurse

și n-au avut niciodată destulă susținere, sponsorizare sau recompense... și totuși continuă să creeze. Perseverează fiindcă le pasă. Perseverează fiindcă se simt chemați să fie creatori, prin orice mijloace.

Banii ajută, fără-ndoială. Însă dacă banii ar fi singurul lucru de care ar avea nevoie oamenii ca să ducă o viață creativă, atunci marii bogătași ar fi cei mai inventivi, productivi și originali gânditori, și e clar că nu sunt. Ingredientele esențiale ale creativității rămân exact aceleași pentru toată lumea: curaj, încântare, permisiune, perseverență, încredere – iar aceste elemente sunt universal accesibile. Ceea ce nu înseamnă că viața creativă e întotdeauna ușoară; înseamnă pur și simplu că viața creativă e întotdeauna *posibilă*.

Odată am citit o scrisoare sfâșietoare pe care Herman Melville i-a trimis-o bunului său prieten Nathaniel Hawthorne, văitându-se că nu reușea să-și găsească timp să lucreze la cartea cu balena aia, fiindcă „era târât încoace și-ncolo de tot felul de împrejurări“. Melville spunea că tânjește după un interval de timp mare, larg deschis, în care să creeze (el numea asta „dispoziția calmă, de tihnă, de liniște absolută în care *s-ar cuveni* să compună întotdeauna cineva“), însă pur și simplu nu-și permitea acest lux. Era falit, era stresat și nu reușea deloc să-și găsească răstimpul necesar pentru a scrie în pace.

Nu știi vreun artist (de succes sau fără succes, amator sau profesionist) care să nu tânjească după un astfel de răgaz. Nu știi vreun suflet creator care să nu viseze la zile calme, tihnite, cu liniște absolută în care să lucreze fără întreruperi. Se pare totuși că, dintr-un motiv sau altul, nimeni nu reușește să-și împlinească vreodată acest vis. Sau, dacă și-l împlinește (de pildă datorită unei burse, generozității unui prieten sau unui stagiu artistic), e vorba doar de o idilă trecătoare – după care viața inevitabil dă buzna înapoi. Chiar și cele mai de succes persoane pe care le cunosc se plâng că n-au parcă niciodată *tot* timpul necesar pentru a se angaja în explorări visătoare, tihnite și creative. Cerințele realității bat mereu la ușă și le tulbură liniștea. Poate că pe altă planetă, poate în altă viață există un asemenea mediu de lucru edenic, însă aici, pe Pământ, arareori întâlnești așa ceva.

Melville, de pildă, n-a avut niciodată parte de un astfel de mediu.

Și până la urmă tot a reușit să scrie *Moby Dick*.

Începe o aventură amoroasă

De ce se încapățânează unii oameni să creeze chiar și când asta e dificil, neconvenabil și adesea nerentabil din punct de vedere financiar?

Se încapățânează fiindcă sunt îndrăgostiți.

Se încapățânează fiindcă... li s-au aprins călcâiele după vocația lor.

Și acum să vă explic ce vreau să spun prin *li s-au aprins călcâiele*.

Ați observat că oamenii care au o relație extraconjugală izbutesc parcă mereu să-și găsească timp să se-ntâlnească pentru o partidă de sex sălbatic ilicit? Nu pare să conteze că au serviciu cu normă întreagă și familie de întreținut acasă; cumva tot izbutesc să găsească timp ca să se furișeze și să-și vadă iubitul – indiferent de greutate, riscuri sau costuri. Chiar dacă nu reușesc să stea împreună decât un sfert de oră, pitiți în casa scării, o să folosească timpul din plin și o să se mângâie ca nebunii. (La urma urmei, faptul că n-au decât cincisprezece minute la dispoziție face ca totul să fie și mai fierbinte.)

Când au o aventură, pe oameni nu-i deranjează să-și piardă din orele de somn ori să sară peste mese. Sunt dispuși la orice sacrificiu și spulberă toate obstacolele din cale ca să fie singuri cu obiectul devoțiunii și obsesiei lor – *fiindcă el contează pentru ei*.

Îndrăgostește-te exact la fel de creativitatea ta și așteaptă să vezi ce se-ntâmplă.

Încetează să-ți mai tratezi creativitatea ca pe un mariaj obosit, vechi și nefericit (o corvoadă, o pacoste) și începe s-o privești cu ochiul proaspăt al unui iubit pasional. Chiar dacă nu ai la dispoziție decât cincisprezece minute pe zi pe care să le petreci în casa scării singur cu creativitatea, acceptă-le. Ascunde-te în casa scării și mângâie-ți arta! (Poți face multe în cincisprezece minute, întreabă orice adolescent care are întâlniri pe ascuns și o să-ți confirme.) Furișează-te și trăiește o aventură cu cea mai creativă parte din tine. Minte-i pe toți când te-ntreabă unde te duci în pauza de prânz. Spune-le că ai de făcut o deplasare în interes de serviciu când te retragi în secret ca să pictezi, să scrii poezii sau să întocmești planuri pentru viitoarea ta crescătorie de ciuperci organice. Orice ai pune la cale, ascunde-ți planul de rude și de prieteni. Pleacă tiptil de lângă toți cei de la petrecere și du-te să dansezi singur cu ideile pe întuneric. Trezește-te în toiul nopții ca să fii singur cu inspirația ta, în momentele în care nu te vede nimeni. N-ai nevoie de somn în clipa asta; poți renunța la el.

La ce altceva mai ești dispus să renunți ca să fii singur cu ceea ce iubești?

Nu considera toate astea o povară; consideră-le *sexy*.

Intră-n scenă și Tristram Shandy

Încearcă, de asemenea, să te înfățișezi creativității tale ca și cum *tu* ești *sexy* – ca și cum ești cineva în preajma căruia merită să petreacă timp. Întotdeauna am savurat următoarea scenă din romanul *Tristram Shandy*, scris de Laurence Sterne, eseist, romancier și dandy britanic din secolul al XVIII-lea. În roman, Tristram prezintă după părerea mea un remediu excelent pentru blocajul scriitorilor – se îmbracă în cele mai bune haine de gală și se poartă ca un prinț, atrăgând de partea lui ideile și inspirația cu apariția lui fabuloasă.

Mai precis, iată ce susține Tristram că făcea când se simțea „molâu“ și blocat și când gândurile lui „se înfiripau greu și treceau cleioase prin pană“. În loc să stea înmărmurit, holbându-se deznădăjduit la o pagină goală, sărea de pe scaun, lua un brici și se bărbiera. („Nu știu cum o fi putut să scrie Homer c-o barbă atât de lungă.“) După aceea trecea la următoarea transformare minuțioasă: „Mă primenesc, îmi pun o haină mai acătării, cer să mi se aducă peruca cea nouă, îmi pun inelul cu topaz în deget, într-un cuvânt, mă înveșmântez din cap până-n picioare cât pot mai bine.“⁷

⁷. Am preluat traducerea fragmentelor (cartea a IX-a, cap. al XIII-lea) din Laurence Sterne, *Viața și opiniunile lui Tristram Shandy, gentleman*, trad. rom. de Mihai Miroiu și Mihai Spăriosu, Editura pentru Literatură Universală, București, 1969, pp. 593–594 (n. tr.).

Dichisit, pus la patru ace, Tristram se plimba țațoș prin încăpere, prezentându-se universului creativității cât mai atrăgător cu putință – arătând întocmai ca un pețitor chipeș și ca un personaj încrezător. Un truc fermecător, dar, înainte de toate, eficient. După cum explică el: „Bărbatul nu se poate înveșmânta fără ca totdeodată să i se înveșmânteze și gândurile și, de se va înveșmânta ca un gentleman, toate gândurile lui i se vor înfățișa minții înnobilate pe potriva veșmântului.“

Vă sugerez să încercați acest truc acasă.

Eu însămi fac asta uneori, când mă simt mocăită și inutilă și când simt că creativitatea se ascunde de mine. Mă duc să mă uit în oglindă și spun cu hotărâre: „De ce *nu* s-ar ascunde creativitatea de tine, Gilbert? Uită-te la tine!“

Apoi mă spăl. Îmi scot afurisitul de elastic din părul slinos. Îmi scot pijamalele îmbâcsite și fac un duș. Mă rad – nu pe față, dar pe picioare da. Mă-mbrac cu niște haine decente. Mă spăl pe dinți și pe față. Mă dau cu ruj – deși eu nu mă rujez *niciodată*. Fac ordine în harababura de pe birou, deschid larg o fereastră,

poate aprind și o lumânare parfumată. Ba poate mă și parfumez! Eu nu mă dau cu parfum nici măcar când iau cina-n oraș, dar acum o fac în încercarea de a seduce creativitatea să se întoarcă la mine. (Coco Chanel: „O femeie care nu se parfumează n-are viitor.“)

Întotdeauna încerc să-mi amintesc mie însămi că am o aventură amoroasă cu creativitatea mea și mă străduiesc să mă prezint inspirației ca o persoană cu care *chiar* ai vrea să ai o aventură – nu ca o tipă care a purtat toată săptămâna prin casă treningul soțului fiindcă s-a delăsat de tot. Mă pun la punct („din cap până-n picioare“, în cuvintele lui Tristram Shandy), după care mă-ntorc la treaba mea. Funcționează de fiecare dată. Sincer, dacă aș avea o perucă proaspăt pudrată în genul celor din secolul al XVIII-lea, ca a lui Tristram, câteodată aș purta-o.

„Amăgește pân’ se-adeverește“, asta-i șmecheria.

Sau, altfel spus, „Îmbracă-te ca pentru romanul pe care *vrei* să-l scrii“.

Dacă seduci Marea Magie, ea o să se-ntoarcă întotdeauna la tine – așa cum un corb, de pildă, e atras de orice obiect sclipitor și rotitor.

Teamă pe tocuri înalte

Odată am fost îndrăgostită de un tânăr foarte înzestrat – îl consideram un scriitor cu mult mai mult talent decât mine – care pe la douăzeci de ani a hotărât că el nici măcar n-o să încerce să devină scriitor fiindcă, zicea, niciodată nu reușește să pună pe hârtie cuvintele la fel de iscusit cum viețuiesc în mintea lui. Asta i se părea frustrant. Nu voia să păteze idealul imaculat pe care-l avea el în minte așternând pe hârtie doar umbra lui palidă și stângace.

În timp ce eu munceam pe rupe la povestirile mele, care-mi ieșeau stângace și dezamăgitoare, tânărul ăsta strălucit refuza să scrie un cuvânt. Ba chiar a încercat să mă facă și pe mine să mă rușinez că încercam să scriu: cum de nu mă îndurerau și nu mă jigneau rezultatele mele groaznice? El avea un simț mai ascuțit al discernământului artistic, se subînțelegea. Îi rănea sufletul să se expună la imperfecțiuni – chiar și la cele proprii. Simțea că există o noblețe în hotărârea lui de a nu scrie niciodată o carte dacă nu va fi o carte mare.

Spunea: „Prefer să fiu un eșec frumos decât un succes incomplet.“

Ei bine, eu nu prefer asta.

Imaginea artistului tragic care preferă să-și abandoneze uneltele dacă nu e la înălțimea idealurilor lui de perfecțiune nu mi se pare deloc romantică. Nu consider că asta-i o cale eroică. Cred că e mult mai onorabil să rămâi în joc – chiar dacă, judecând obiectiv, joci slab – decât să te dai deoparte sub pretextul că tu ești mai sensibil și mai delicat. Dar ca să rămâi în joc trebuie să renunți la fantasma perfecțiunii.

Așa că să vorbim puțin despre perfecțiune.

Marele romancier american Robert Stone a glumit odată spunând că avea cele mai proaste două însușiri imaginabile pentru un scriitor: era leneș și era perfecționist. Și într-adevăr, ele sunt rețeta sigură pentru lăncezeală și nefericire. Dacă vrei să ai o viață creativă mulțumitoare, e de dorit să nu-ți cultivi nici una din aceste trăsături, crede-mă. E mai bine să-ți cultivi exact însușirile opuse: trebuie să înveți să devii un rasolist cât se poate de disciplinat.

Mai întâi trebuie să uiți de perfecțiune. N-avem timp de perfecțiune. Oricum ar fi, perfecțiunea e irealizabilă: e un mit, o capcană și o roată pentru hamsteri, în care alergi până-ți dai duhul. Scriitoarea Rebecca Solnit exprimă bine ideea asta: „Atâția dintre noi cred în perfecțiune, ceea ce distruge tot restul, fiindcă lucrul perfect nu e doar inamicul lucrului bun, e și inamicul lucrului realist, posibil și distractiv.“

Perfecționismul îi împiedică pe oameni să-și ducă la bun sfârșit opera, da – dar mai rău e că adesea îi împiedică și să-și *înceapă* opera. adesea perfecționiștii hotărăsc dinainte că produsul lor final nu va fi niciodată satisfăcător, așa că nici nu se mai obosesc să-ncerce să fie creativi.

Însă cea mai diabolică treabă în legătură cu perfecționismul e că se deghizează în virtute. De exemplu, la interviurile de angajare oamenii își prezintă uneori perfecționismul de parcă ar fi calitatea lor cea mai de preț – se mândresc exact cu însușirea care nu-i lasă să se implice deplin, cu bucurie, în viața lor creativă. Își poartă perfecționismul ca pe o medalie de onoare, de parcă ar fi însemnul gusturilor rafinate și al standardelor alese.

Însă eu îl văd altfel. Cred că perfecționismul e doar o versiune elitistă, de lux a fricii. Cred că perfecționismul e de fapt frica împopoțonată cu pantofi excentrici și haină de nurcă, pretinzând că e elegantă, când de fapt e doar îngrozită. Fiindcă sub poleiala sclipitoare, perfecționismul nu e nimic altceva decât o adâncă angoasă existențială care afirmă la nesfârșit: „Nu sunt destul de bun și niciodată n-o să fiu destul de bun.“

Perfecționismul e o ispită perfidă îndeosebi pentru femei, care, cred eu, își impun standarde de performanță chiar mai înalte decât bărbații. Există multe motive pentru care vocile și viziunile femeilor nu sunt mai bine reprezentate astăzi în domeniile creative. În parte asta se datorează vechiului și bine cunoscutului misoginism, însă e adevărat – ba chiar prea des – și că femeile sunt cele care de la bun început nu se arată dornice să se implice. Își stăvilesc ideile, își stăvilesc contribuțiile, își stăvilesc calitățile de lider și aptitudinile. Foarte multe femei par în continuare să creadă că le e îngăduit să facă un pas în față dacă și numai dacă atât ele, cât și opera lor sunt perfecte și la adăpost de orice critică.

În schimb, *pe bărbați*, faptul că produc și opere departe de a fi perfecte *rareori îi reține* să ia parte la dialogul cultural global. Asta în trecut fie spus. De altfel, nu zic treaba asta ca pe o critică la adresa bărbaților. *Dimpotrivă, îmi place* această trăsătură la bărbați – absurda lor încredere exagerată în sine, felul în care decid cu dezinvoltură: „Ei bine, sunt calificat în proporție de 41% pentru sarcina asta, așa că dați-mi slujba!“ Da, uneori rezultatele sunt ridicole și dezastruoase, însă alteori, ciudat lucru, funcționează – un bărbat care nu pare pregătit, care nu pare destul de bun pentru o misiune, capătă cumva un potențial mult mai mare imediat ce-i crește spectaculos încrederea-n el.

Mi-aș dori ca mai multe femei să riște asemenea salturi spectaculoase.

Însă am văzut prea multe femei făcând exact contrariul. Am auzit prea multe creatoare strălucite și înzestrate spunând: „Sunt calificată în proporție de 99,8% pentru sarcina asta, dar, ca să fiu sigură, o să stau deoparte până ajung să stăpânesc și cele mai mici detalii.“

Chiar nu-mi dau seama de unde-or fi scos femeile ideea că trebuie să fie perfecte ca să fie iubite ori ca să aibă succes. (Ha, ha! Glumesc! Sigur că-mi dau seama foarte bine: am scos-o din *absolut fiecare mesaj pe care ni l-a transmis societatea!* Mulțumiri întregii istorii a omenirii!) Însă noi, femeile, trebuie să scăpăm de obiceiul ăsta – și nimeni altcineva nu ne poate ajuta. Trebuie să înțelegem că setea de perfecțiune e o pierdere de timp dăunătoare, fiindcă nimic nu scapă vreodată de critici. Nu contează câte ore petreci încercând să perfecționezi ceva până devine ireproșabil, cineva tot va reuși să-i găsească un cusur. (Există oameni care consideră și azi că simfoniile lui Beethoven sunt un pic cam... știți voi, cam *zgomotoase*.) La un moment dat chiar trebuie să-ți închei opera și s-o prezinți așa cum e – dacă nu de alta, măcar ca să poți trece mai departe, să faci și alte lucruri, cu hotărâre și cu inima deschisă.

Și chiar asta-i cheia succesului.

Sau ar trebui să fie.

Intră-n scenă și Marcus Aurelius

Multă vreme m-au inspirat însemnările unui împărat roman din secolul al II-lea, Marcus Aurelius. Înteleptul rege-filozof n-a dorit niciodată ca meditațiile lui să devină publice, însă eu sunt recunoscătoare că s-au publicat. Mi se pare foarte încurajator să-l văd pe acest bărbat genial de acum două mii de ani cum încearcă să nu-și piardă motivația de a fi creativ, curajos și iscoditor. Frustrările și autoamăgirea lui sună uimitor de actual (sau poate doar etern și universal). Îl poți auzi rumegând veșnicele întrebări pe care cu toții ar trebui să le rumegăm în viață: *De ce sunt aici? Ce sunt chemat să fac? Cum îmi găsesc calea? Cum îmi pot împlini cel mai bine destinul?*

Cel mai mult îmi place să-l observ pe Marcus Aurelius luptând împotriva propriului perfecționism, ca să se întoarcă mereu la scris, indiferent de rezultat. „Fă ceea ce îți cere natura“, scrie el către sine însuși. „Acționează conform impulsului dacă îți este permis și nu te uita împrejur dacă te va vedea cineva. Nu-ți pune speranța în republica lui Platon, ci fii mulțumit dacă fie și cel mai mic lucru progresează, și gândește-te că un succes cât de mic înseamnă ceva.“⁸

⁸. Am preluat traducerea fragmentelor din Marcus Aurelius, *Gânduri către sine însuși*, ediție bilingvă, traducere din greaca veche, studiu introductiv, note și indici de Cristian Bejan, Humanitas, București, 2013, p. 279 (n. tr.).

Spuneți-mi, vă rog, că nu sunt singura căreia i se pare duios și încurajator faptul că un filozof roman legendar ca el era nevoit să-și spună, ca să se-mbărbăteze, că *nu-i nici o problemă dacă nu ești chiar ca Platon*.

Serios, Marcus, nu-i nici o problemă!

Lucrează mai departe și-atât.

Prin simplul act de a crea ceva – orice – s-ar putea să produci, fără să vrei, o operă magnifică, eternă sau importantă (așa cum a făcut în cele din urmă Marcus Aurelius cu *Gândurile* lui). După cum e posibil și să nu produci. Însă dacă ai chemarea de-a face niște lucruri, atunci tot trebuie să le faci ca să-ți realizezi potențialul creativ maxim – și totodată ca să rămâi sănătos la minte. În ultimă instanță, să ai o minte creativă e ca și cum ai avea drept animal de companie un câine Border Collie: câinele ăsta trebuie pus să muncească, altfel ai mari neazuri cu el. Dă-i minții tale o treabă de făcut, altminteri o să găsească singură ceva și s-ar putea să nu-ți placă treaba pe care a scornit-o (o să ronțăie canapeaua, o să sape o groapă în podeaua sufrageriei, o să-l muște pe poștaș ș.a.m.d.). Mi-a luat ani de zile să învăț asta: se pare că, dacă nu crezi în mod activ ceva, atunci cel mai probabil distrug în mod activ ceva (pe mine însămi, o relație sau liniștea mea sufletească).

Cred cu tărie că fiecare dintre noi trebuie să-și găsească în viață ceva de făcut astfel încât să n-aibă vreme de ros canapeaua. Fie că ne facem sau nu o profesie din ea, cu toții avem nevoie de o activitate care se situează dincolo de lumesc și care ne scoate din rolurile noastre în societate deja stabilite și constrângătoare (mamă, angajat, vecin, frate, șef etc.). Cu toții avem nevoie de ceva care ne ajută să uităm de noi înșine pentru o vreme – să ne uităm vârsta, sexul, condiția socioeconomică, îndatoririle, eșecurile și toate lucrurile pe care le-am pierdut sau le-am ratat. Avem nevoie de ceva care ne poartă atât de departe de noi înșine, încât uităm să mâncăm, uităm să facem pipi, uităm să tundem gazonul, uităm să le purtăm pică dușmanilor, uităm să ne tot frământăm pentru lipsa de-ncredere în sine. Rugăciunea poate face asta pentru noi, munca în folosul comunității o poate face, sexul o poate face, exercițiile fizice o pot face și, mai mult ca sigur, consumul de substanțe interzise o poate face (deși cu urmări înfiorătoare) – însă și viața creativă e o asemenea soluție. Poate că cel mai milos gest al creativității e următorul: absorbindu-ți complet atenția pentru o scurtă și magică clipă, îți poate lua o vreme de pe umeri cumplita

povară de a fi cine ești. Și, partea cea mai bună, la sfârșitul aventurii tale creativete alegi și cu un suvenir – ceva ce ai *făcut* tu, ceva ce-ți va aminti întotdeauna de întâlnirea cu inspirația, care, deși scurtă, te-a schimbat complet.

Asta sunt pentru mine cărțile mele: suvenire din călătoriile făcute, în care am izbutit (ce binecuvântare!) să evaderez pentru scurtă vreme din mine însămi.

Un stereotip despre creativitate des întâlnit încă este acela că-i aduce pe oameni în pragul nebuniei. Nu-s de acord: dimpotrivă, faptul că *nu* își manifestă creativitatea îi aduce pe oameni în pragul nebuniei. („Dacă dai la iveală cele dinlăuntrul tău, ceea ce dai la iveală te va mântui. Dacă nu dai la iveală cele dinlăuntrul tău, ceea ce nu dai la iveală te va nimici“ – Evanghelia după Toma). Așadar scoate la iveală ce ai înăuntru, fie că urmează un succes sau un eșec. Fă-o, indiferent că produsul final (suvenirul tău) e rahat sau aur. Fă-o indiferent dacă criticii te iubesc sau te urăsc – sau n-au auzit niciodată de tine și poate că nici nu vor auzi. Fă-o, indiferent dacă oamenii pricep sau nu.

Opera ta nu trebuie să fie perfectă și tu nu trebuie să fii Platon.

E vorba doar de instinct, de experiment și de mister, așa că începe!

Începe oriunde te-ai găsi. Preferabil chiar în clipa asta.

Și dacă vreodată o să dea peste tine celebritatea, las-o să te găsească la lucru, muncind din greu.

Muncind din greu și sănătos la minte.

Nimeni nu se gândește la tine

Demult, pe când aveam vreo douăzeci de ani și mă simțeam nesigură, am cunoscut o femeie deșteaptă, independentă, creativă și puternică. Avea cam șaptezeci și cinci de ani și mi-a dăruit o superbă mostră de înțelepciune.

Mi-a zis: „La douăzeci-treizeci de ani cu toții ne petrecem timpul încercând din răspuțeri să fim perfecți, fiindcă ne îngrijorează foarte tare ce gândesc oamenii despre noi. Apoi ajungem la patruzeci-cincizeci de ani și începem să fim liberi, în sfârșit, fiindcă hotărâm că ne doare-n cot de ce gândește lumea despre noi. Însă complet liberă n-o să fii până n-ajungi pe la șazeci-șaptezeci de ani, când înțelegi în sfârșit următorul adevăr eliberator – *oricum nimeni nu s-a gândit vreodată la tine.*“

Nu se gândesc la tine. Nu s-au gândit la tine. Nu se vor gândi niciodată la tine.

În general oamenii nu se gândesc decât la ei înșiși. Oamenii n-au timp să se preocupe de ce faci tu sau de cât de bine faci tu ceva, pentru că fiecare e prins în propriile drame. Se poate ca oamenii să-și abată uneori atenția asupra ta preț de o clipă (de pildă dacă reușești sau ratezi ceva în mod spectaculos și, mai ales, în public), însă apoi își vor îndrepta din nou atenția încotro și-au îndreptat-o întotdeauna – *asupra lor înșiși*. Chiar dacă la început te-ai putea simți singur și îngrozit fiindcă nu ești prioritatea nimănui, în asta poți găsi de fapt și o mare eliberare. Ești liber, pentru că toți sunt mult prea ocupați cu ei înșiși ca să mai aibă și grija ta.

Așa că fii oricine vrei să fii.

Fă orice vrei să faci.

Îndeletnicește-te cu orice te fascinează și te umple de viață.

Creează orice vrei să crezi – n-are nimic dacă o să iasă nemaipomenit de... imperfect, fiindcă cel mai probabil nimeni n-o să bage de seamă.

Iar asta-i *fabulos!*

Ceva terminat e mai bun decât ceva bun

Eu una am reușit să lucrez cu perseverență până ce am terminat primul meu roman numai și numai fiindcă am îngăduit ca el să fie nemaipomenit de imperfect. M-am silit să continui să-l scriu, deși nu eram deloc mulțumită de ce ieșea. Cartea aia era așa de departe de perfecțiune, încât mă scotea din minți. Îmi amintesc cum, în anii cât am lucrat la roman, mă tot învărteam prin cameră, încercând să-mi fac curaj ca să mă întorc zi de zi la manuscrisul ăla tern, sub orice critică, repetându-mi jurământul: „Niciodată nu i-am promis universului c-o să fiu o scriitoare *mare*, fir-ar să fie! Am promis doar că am să fiu *scriitoare* pur și simplu!“

După șaptezeci și cinci de pagini am fost cât pe ce să mă opresc. Mi se părea îngrozitor să continui, ba chiar penibil. Dar până la urmă mi-am învins rușinea, fiindcă am hotărât că *refuz* să intru-n mormânt cu șaptezeci și cinci de pagini dintr-un manuscris neterminat zăcând în sertarul de la birou. Nu voiam să mi se-nîmple așa ceva. Lumea e deja plină de prea multe manuscrise neterminate și nu voiam să adaug și eu unul în sacul ăla fără fund. Așa că, indiferent cât de oribil mi se părea ce scriam, trebuia să merg mai departe.

Îmi aminteam mereu și ce-mi tot spunea mama: „Ceva terminat e mai bun decât ceva bun.“

Cât am crescut am auzit întruna de la mama zicala asta simplă. Nu fiindcă mama, Carole Gilbert, ar fi fost leneșă. Dimpotrivă, era incredibil de harnică și eficientă – dar mai presus de toate era pragmatică. La urma urmelor, o zi are un număr limitat de ore. Un an are un număr limitat de zile, o viață are un număr limitat de ani. Faci tot ce poți, cu cât mai multă competență, într-un interval de timp rezonabil, după care treci la altceva. În orice privință, de la spălatul vaselor până la împachetatul cadourilor de Crăciun, gândirea mamei mergea cam pe linia generalului George Patton: „Un plan bun aplicat cu hotărâre acum e mai bun decât un plan perfect aplicat săptămâna viitoare.“

Sau, ca să parafrazez: un roman destul de bun scris cu hotărâre acum e mai bun decât un roman perfect scris meticolos niciodată.

De asemenea, cred că mama înțelegea foarte bine următoarea concepție radicală: simplul fapt de a termina ceva este în sine o realizare onorabilă. Mai mult, e lucru rar. Fiindcă, într-adevăr, majoritatea oamenilor nu termină lucrurile pe care le încep! Uită-te în jur, dovezile sunt peste tot: *oamenii nu termină*. Încep proiecte ambițioase, însuflețiți de cele mai bune intenții, dar apoi se împotmolesc în mlaștina lipsei de încredere, a îndoielilor și a chițibușărilor... și se opresc.

Așa că, dacă reușești să duci ceva la bun sfârșit – pur și simplu să-l duci la bun sfârșit! – ai deja niște kilometri buni avans față de restul turmei, fără discuție.

Altfel spus, poate că tu vrei ca munca ta să fie perfectă; în schimb, eu vreau ca a mea să fie doar terminată.

Laudă caselor strâmbe

Aș putea sta chiar acum cu tine ca să parcurgem fiecare carte de-a mea, pagină cu pagină, și să-ți spun tot ce e în neregulă în fiecare. Ar fi o după-amiază incredibil de plictisitoare și pentru mine, și pentru tine, dar aș putea s-o fac. Ți-aș putea arăta toate lucrurile pe care am preferat să nu le-ndrept, să nu le schimb, să nu le îmbunătățesc și cărora am ales să nu le dau prea mare importanță. Ți-aș putea arăta toate scurtăturile la care am apelat când n-am reușit să-mi dau seama cum să rezolv mai elegant un puzzle narativ complicat. Ți-aș putea arăta personaje pe care le-am omorât unul după altul fiindcă nu știam ce

altceva să fac cu ele. Ți-aș putea arăta fisuri în logică și goluri în documentare. Ți-aș putea arăta toate bucățile de bandă adezivă și de șiret cu care am înnădit laolaltă proiectele astea.

Totuși, ca să scutim timp, o să-ți dau un singur exemplu reprezentativ. În cel mai recent roman al meu, *Semnătura tuturor lucrurilor*, există un personaj pe care, în mod nefericit, l-am dezvoltat prea puțin. E un personaj feminin supărător de neverosimil (cel puțin așa cred eu) și prezența lui m-a ajutat aproape numai pentru intrigă. În sufletul meu știam – chiar în timp ce scriam – că nu conturam cum trebuie personajul ăsta, dar nici nu m-am putut dumiri cum să-l aduc mai bine la viață, așa cum s-ar fi convenit. Speram să scap basma curată. Câteodată scapi basma curată din unele încurcături. Speram că nimeni nu va observa. Însă apoi am dat cartea, încă sub formă de manuscris, câtorva lectori, și toți mi-au semnalat problema personajului respectiv.

M-am gândit să-ncerc să îndrept situația. Dar să mă-ntorc și să șlefuiesc doar acest personaj presupunea prea mult efort și aproape nici un beneficiu. Printre altele, ca să mai șlefuiesc personajul cu pricina ar fi trebuit să adaug cam cincizeci-șaptezeci de pagini la un manuscris care avea deja mai bine de șapte sute – numai că la un moment dat trebuie să ai puțină îndurare pentru cititori și să închei. De altfel, am simțit că ar fi și mult prea riscant. Pentru a rezolva problema aceluia personaj ar fi trebuit să dezmembrăm tot romanul până la primele capitole și s-o iau de la capăt – și mă temeam că, reconstruind povestea atât de radical, aș distruge o carte deja finalizată și deja *destul de bună*. Aș fi fost ca un tâmplar care demolează o casă terminată și se apucă s-o reconstruiască numai fiindcă a observat el – chiar la finalul lucrărilor – că temelia are într-o parte câțiva centimetri în plus. Desigur, când termină de reconstruit casa, temelia e mai dreaptă, dar foarte probabil farmecul structurii originale se va fi risipit, plus că s-au irosit luni întregi.

Așa că am hotărât să nu fac asta.

Pe scurt, lucrasem din greu la roman patru ani, îi dedicasem o cantitate uriașă de efort, dragoste și credință și în fond îmi plăcea așa cum era. Da, mai avea și asperități, însă pereții erau robuști, acoperișul ținea, ferestrele funcționau și, în orice caz, nu mă deranjează prea tare să locuiesc într-o casă strâmbă. (De fapt chiar am crescut într-o casă strâmbă; nu-s chiar așa de rele.) Simțeam că romanul meu era un produs finit interesant – poate chiar și mai interesant tocmai datorită colțurilor lui cam strâmbe –, așa că am lăsat-o baltă.

Și știți ce s-a întâmplat când am dat drumul în lume cărții mele, ce-i drept, imperfecte?

Nu prea multe.

Pământul a rămas pe axa lui. Râurile n-au început să curgă de-a-ndoaselea. Păsările n-au picat moarte din văzduh. Am primit niște recenzii bune, niște recenzii proaste, niște recenzii indiferente. Unora le-a plăcut *Semnătura tuturor lucrurilor*, altora, nu. Un instalator venit într-o zi să-mi repare chiuveta din bucătărie a zărit cartea pe masă și mi-a zis: „Vă pot spune încă de pe-acum, doamnă, cartea asta n-o să se vândă, nu cu titlul *ăsta*.” Unii și-ar fi dorit ca romanul să fie mai scurt; alții și-ar fi dorit să fie mai lung. Unii cititori și-ar fi dorit ca în poveste să apară mai mulți câini și să existe mai puțină masturbare. Câțiva critici au luat aminte la personajul acela pe care nu l-am dezvoltat suficient, însă nimeni n-a părut excesiv de deranjat.

În concluzie: pentru scurtă vreme, o mulțime de oameni au avut o opinie sau alta despre romanul meu, după care toată lumea și-a văzut de treabă mai departe, fiindcă oamenii sunt ocupați și fiecare trebuie să-și vadă de viața lui. Însă eu am trăit o experiență intelectuală și emoțională tulburătoare scriind *Semnătura tuturor lucrurilor* – și o să mă bucur pentru totdeauna de foloasele acestei aventuri creative. Am petrecut minunat acei patru ani din viața mea. Când am terminat romanul, deși nu era perfect, tot mi se

părea cea mai bună treabă pe care o făcusem vreodată și mă socoteam o scriitoare mult mai bună decât fusesem înainte de a-l începe. N-aș da nici măcar un minut din experiența asta pe nimic altceva din lume.

Însă, odată cartea terminată, venise vremea să-mi îndrept atenția spre ceva nou – ceva ce, într-o bună zi, urma să fie trimis în lume ca *destul de bun*. Așa am făcut întotdeauna și așa o să fac în continuare, atât cât îmi stă în puteri.

Fiindcă ăsta-i imnul poporului meu.

Ăsta-i Cântecul Rasolistului Disciplinat.

Succesul

În toți anii în care am trudit cu râvnă la diversele mele slujbe și, în paralel, la exercițiile de scris, știam că nu-mi poate promite nimeni că vreuna din activități o să dea cu adevărat rezultate.

Am știut întotdeauna că era foarte posibil să nu obțin ce-mi doream – că poate n-aveam să devin niciodată o scriitoare publicată. În domeniul artistic nu toată lumea ajunge la o poziție de succes confortabil. Majoritatea nu ajung. Și, chiar dacă am crezut mereu în gândirea magică, totuși nu mai eram un copil; știam că simpla dorință nu avea să fie de ajuns. Se putea ca nici talentul să nu fie de ajuns. Ba se putea chiar ca nici măcar niște contacte profesionale excelente – pe care eu oricum nu le aveam – să nu fie de ajuns.

Îndeletnicirile creative sunt mai ciudate decât alte preocupări, mai lumești. Regulile obișnuite nu se aplică. În viața normală, dacă ești bun la ceva și muncești din greu, probabil vei avea succes. În strădaniile creative e posibil să nu ai. Sau poate că o să ai succes pentru o clipă, iar apoi n-o să mai ai succes niciodată. Poate că ți se vor oferi recompense pe o tipsie de argint chiar în clipa în care cineva îți trage preșul de sub picioare. Poate că o să fii adorat o vreme, după care brusc n-o să mai fii la modă. Iar alții, mai bătuți în cap decât tine, poate că o să-ți ia locul ca favoriți ai criticilor.

Zeița protectoare a succesului creativ poate lua uneori chipul unei bătrânici bogate și capricioase care trăiește într-un conac uriaș, pe un deal izolat, și care ia hotărâri de-a dreptul trăsnete cu privire la cine îi va moșteni averea. Uneori îi răsplătește pe șarlatani și-i ignoră pe cei talentați. Îi scoate din testament pe cei care au slujit-o cu credință toată viața și apoi îi dă un Mercedes băiețandrului care i-a tuns gazonul o singură dată. Are obiceiul să se răzgândească. Încercăm să-i ghicim motivele, însă acestea rămân ascunse. Nu e obligată să ne dea explicații. Pe scurt, zeița succesului creativ ți-ar putea ieși sau nu în cale. Probabil că cel mai bine e să nu te bazezi pe ea și să nu lași ca fericirea ta să depindă de toanele ei.

Poate că e mai bine să găsești o altă definiție pentru succes, punct.

În ce mă privește, încă de la început am hotărât să mă concentrez înainte de toate asupra devotamentului față de muncă. Așa urma să-mi măsoar valoarea. Știam că succesul depinde, de obicei, de trei factori – talent, noroc și disciplină – și mai știam că două dintre aceste trei elemente nu aveau să se afle niciodată sub controlul meu. Hazardul genetic stabilise deja cât talent mi se alocase, iar hazardul destinului avea să răspundă pentru porția de noroc. Singurul element pe care-l puteam controla cât de cât era disciplina. Odată recunoscut acest fapt, mi-am zis că cel mai bun plan e să muncesc pe rupte. Era singura carte pe care o puteam juca, așa că am jucat-o cu hotărâre.

Nu uita că simplul act de a munci din greu nu-ți garantează *nimic* pe tărâmul creativității. (De fapt, nimic nu garantează nimic pe tărâmul creativității.) Însă n-am încotro și trebuie să recunosc că disciplina și devotamentul sunt cea mai bună abordare. Fă ceea ce-ți place să faci și lucrează deopotrivă cu

seriozitate și cu degajare. Atunci, măcar o să poți spune că ai încercat și că – indiferent de rezultat – ai străbătut o cale nobilă.

Am o prietenă, muziciană aspirantă, pe care sora ei a întrebat-o într-o zi ceva cât se poate de rezonabil:

— Ce se-ntâmplă dacă n-o să dea niciodată rezultate treaba asta? Ce se-ntâmplă dacă o să-ți urmărești pasiunea la nesfârșit, dar succesul n-o să vină niciodată? Cum o să te simți atunci, după ce-ți vei fi irosit toată viața în zadar?

Prietena mea, la fel de rezonabil, a răspuns:

— Dacă nu vezi că *deja* a dat rezultate, atunci nici n-o să-ți pot explica vreodată.

Când faci un lucru din dragoste, o să-l faci mereu, orice-ar fi.

Carieră *versus* vocație

Tocmai din pricina acestor lucruri (dificultatea, imprevizibilitatea) i-am descurajat întotdeauna pe oameni – și o să-i descurajez mereu – să vadă în creativitate ceva ce-i poate ajuta să-și facă o carieră – deoarece, cu rare excepții, domeniile creative oferă cariere de rahat. (Oferă cariere de rahat dacă definești „cariera“ drept o activitate de pe urma căreia poți avea o siguranță financiară mulțumitoare și constantă, iar asta e o definiție destul de rezonabilă a carierei.)

Chiar și dacă-ți merge bine în domeniile artistice, e foarte probabil ca anumite etape din cariera ta să rămână oricum de rahat. E posibil să nu-ți placă editorul, proprietarul galeriei, bateristul sau operatorul tău. E posibil să-ți detești programul de turnee, fanii mai agresivi sau criticii. E posibil să te sature să răspunzi mereu la aceleași și aceleași întrebări în interviuri. E posibil să fii întruna furios pe tine fiindcă nu ești niciodată la înălțimea propriilor aspirații. Crede-mă, dacă vrei să te plângi, o să găsești mereu motive din belșug chiar și atunci când steaua norocului pare să strălucească ocrotitoare deasupra ta.

Însă viața creativă poate fi o *vocație* uimitoare dacă ai dragostea, curajul și perseverența de-a o privi astfel. De fapt, după părerea mea, acesta e singurul mod de abordare a creativității dacă vrei să-ți păstrezi totodată sănătatea mintală. Fiindcă nimeni n-a spus vreodată că o să fie ușor, iar când afirmăm că vrem să ducem o viață creativă trebuie să ne asumăm incertitudinea.

În zilele noastre toată lumea e panicată, de exemplu, din cauza schimbărilor majore provocate de Internet și de tehnologia digitală în lumea creativă. Toată lumea se frământă dacă vor mai exista sau nu locuri de muncă și bani pentru artiștii care pășesc în noua eră, atât de nestatornică. Îngăduiți-mi însă să atrag atenția că, deja cu mult înainte să fi existat Internetul și tehnologia digitală, în domeniul artistic tot o carieră de rahat aveai. Nici în 1989 nu-ți zicea nimeni: „Știi cum să faci bani, puștoaico? *Din scris!*“ Nimeni nu zicea așa ceva nici în 1889, nici în 1789, și n-o să zică nici în 2089. Dar oamenii vor încerca mai departe să devină scriitori, fiindcă își iubesc vocația. Oamenii vor fi mai departe pictori, sculptori, muzicieni, actori, poeți, regizori, croitori, țesători, olari, sticlari, fierari, ceramiști, caligrafi, specialiști în picturi pe unghii, dansatori de step ori harpiști. În ciuda tuturor sfaturilor prețioase, oamenii se vor încăpățâna în continuare să se ocupe, fără vreun motiv serios, cu lucruri care le fac plăcere pur și simplu, așa cum au făcut dintotdeauna.

Calea asta e uneori anevoioasă? Fără doar și poate.

Îți oferă o viață interesantă? Cea mai interesantă.

Dificultățile și obstacolele inerente creativității o să te facă să suferi? Asta, jur, depinde numai și numai de tine.

De vorbă cu elanii

Hai să vă spun o poveste despre perseverență și răbdare.

Pe la douăzeci de ani și-un pic, am scris o povestire intitulată *De vorbă cu elanii*⁹. Istorisirea s-a născut dintr-o experiență pe care am avut-o pe când lucram ca bucătăreasă la o fermă din Wyoming. Într-o seară am rămas până târziu glumind și bând bere cu câțiva cowboy. Tipii ăștia erau cu toții vânători, și așa am ajuns să vorbim despre cum trebuie chemați elanii – despre diversele tehnici de a imita mugetul elanului mascul în perioada de împerechere, cu scopul de a atrage animalele în apropiere. Unul dintre cowboy, Hank, a povestit că de curând își cumpăraseră o înregistrare cu niște mugete de elan scoase de cel mai mare maestru al chemărilor de elani din istoria vânătorii de elani, un tip pe nume (și n-am să uit niciodată acest nume) Larry D. Jones.

9. În limba română în volumul *Pelerinii*, trad. de Vlad Palcu, Humanitas, București, 2010 (n. tr.).

Dintr-un motiv sau altul – poate din cauza berii –, mi s-a părut cea mai amuzantă chestie pe care auzisem vreodată. Îmi plăcea că undeva în lume există cineva pe nume Larry D. Jones care-și câștigă traiul înregistrându-se în timp ce imită mugetele de împerechere ale elanilor și îmi plăcea că oameni ca prietenul meu Hank cumpărau aceste casete ca să-și exerseze propriile mugete de împerechere. L-am convins pe Hank să meargă să caute caseta și i-am cerut s-o ascultăm de mai multe ori în timp ce eu râdeam ameită. Mi se părea haios nu doar sunetul mugetului de elan (e un țipăt care îți zgârie timpanul, cam ca polistirenul frecat de polistiren); îmi mai plăcea și seriosul ton nazal al lui Larry D. Jones care turuia la nesfârșit despre cum trebuie procedat corect. Toate astea mi se păreau incredibil de comice.

Apoi (iarăși, se poate ca berea să fi jucat un rol) mi-a venit cumva ideea că Hank și cu mine ar trebui să verificăm – adică să ne împleticim prin pădure în crucea nopții, cu un casetofon portabil și caseta lui Larry D. Jones, doar ca să vedem ce avea să se întâmple. Așa am și făcut. Ne-am croit drum prin munții din Wyoming beți, năuci și gălăgioși. Hank căra casetofonul pe umăr și dăduse volumul la maximum, iar eu mă prăpădeam de râs în timp ce sunetul puternic și artificial scos de un elan mascul în călduri – întretăiat de vocea dogită a lui Larry D. Jones – bubuia în jurul nostru.

În clipa aceea nu eram deloc în armonie cu natura, însă natura a dat totuși de noi. Dintr-odată s-a auzit un ropot de copite (nu mai auzisem până atunci un ropot de copite adevărat; e înspăimântător), apoi un trosnet de crengi și cogeamite elanul s-a năpustit în luminișul nostru și a rămas acolo, în lumina lumii, la doar câțiva metri de noi, pufnind, izbind cu copita în pământ și clătinându-și furios capul încornorat: *Ce mascul rival a cutezat să trâmbițeze un strigăt de împerechere pe teritoriul meu?*

Brusc, Larry D. Jones n-a mai părut atât de amuzant.

Niciodată nu s-au dezmeticit din beție doi oameni mai repede decât ne-am dezmeticit Hank și cu mine atunci. Noi glumiserăm, însă era limpede că fiara aia de trei sute de kilograme nu glumea. Era gata de război. Era ca și cum am fi ținut o ședință nevinovată de spiritism, dar invocaserăm fără să vrem un spirit cu adevărat primejdios. Ne jucaserăm cu forțe cu care n-ar fi trebuit să ne jucăm – nu eram pe potriva lor.

Impulsul meu a fost să îngenunchez tremurând dinaintea elanului și să implor îndurare. Impulsul lui Hank a fost ceva mai isteț – a aruncat casetofonul cât de departe a putut, de parcă urma să explodeze (ca să pună o distanță între noi și vocea fictivă pe care o târâserăm după noi în acea pădure cât se poate reală). Ne-am ghemuit după un bolovan. Ne-am zgâit uluiți la elan, în timp ce acesta scotea nori de aburi reci, căutându-și furios rivalul, sfărâmând pământul sub copite. Chipul lui Dumnezeu e menit să te bage în sperieți când îl vezi, și exact așa ne-a băgat pe noi în sperieți făptura aceea magnifică.

Când elanul a plecat, în sfârșit, ne-am târât înapoi spre fermă, simțindu-ne umiliți, zguduiți și cât se poate de muritori. A fost *grozav* – în sensul clasic al cuvântului.

Așa că am scris despre asta. N-am spus exact povestea de dinainte, dar am vrut să surprind acea senzație („juni neexperimentați smeriți de o viziune divină în natură“) și s-o folosesc ca bază a unei scrieri serioase și intense despre om și natură. Voiam să transform într-o povestire experiența aceea electrizantă prin care trecusem utilizând personaje imaginare. Mi-a luat câteva luni bune până să-mi iasă bine povestea – sau măcar să mă apropii cât mai mult cu puțință de „bine“, raportat la vârsta și capacitățile mele. Când am terminat de scris, am intitulat povestirea *De vorbă cu elanii*. Apoi am început s-o expediez la reviste, sperând că cineva o va publica.

Una dintre publicațiile la care am trimis *De vorbă cu elanii* a fost marea revistă de ficțiune, dispărută acum, *Story*. Mulți dintre eroii mei literari – Cheever, Caldwell, Salinger, Heller – fuseseră publicați acolo de-a lungul deceniilor și voiam să fiu și eu în paginile ei. Câteva săptămâni mai târziu a sosit în cutia poștală și inevitabila scrisoare de refuz. Însă a fost o scrisoare de refuz cu adevărat deosebită.

Trebuie să înțelegeți că scrisorile de refuz au diverse grade, acoperind tot spectrul cuvântului *nu*. Nu există numai forma standard de scrisoare de refuz; există și scrisoarea standard de refuz cu o notiță personală mângălită în josul foii, cu scris de mână omenesc, care poate spune ceva de genul „Interesant, dar nu-i pentru noi!“ Să primești chiar și o asemenea fărâmă rară de recunoaștere poate fi exaltant și de multe ori în tinerețe am dat fuga să mă laud în fața prietenilor: „Am primit cea mai *extraordinară* înștiințare de refuz!“

Însă această scrisoare de refuz deosebită era din partea redactorului-șef de la *Story*, respectata Lois Rosenthal însăși. Răspunsul ei a fost profund și încurajator. Domnișoarei Rosenthal îi plăcuse povestea, așa îmi scria. Povestirile despre animale îi plăceau în general mai mult decât cele despre oameni. Totuși, în ultimă instanță i se părea că finalul dezamăgește. Din acest motiv n-avea s-o publice. Însă îmi ura noroc.

Pentru un scriitor nepublicat, să fie respins atât de binevoitor – de însuși redactorul-șef! – e aproape ca și cum ar câștiga un Pulitzer. Eram în culmea fericirii. Era de departe cel mai fantastic refuz pe care-l primisem vreodată. După care am făcut ceea ce, pe atunci, obișnuiam să fac tot timpul: am scos povestirea refuzată din plicul timbrat autoadresat și am trimis-o la altă revistă, ca să încasez încă o scrisoare de refuz, poate și mai bună. Fiindcă așa se joacă jocul. Înainte da, înapoi ba.

Au trecut câțiva ani. Am continuat să-mi văd de slujbele mele de bază și în paralel să scriu. În cele din urmă am fost publicată – cu altă povestire, într-o altă revistă. Datorită acestui noroc mi-am putut angaja un agent literar profesionist. Agentă mea, Sarah, era acum cea care trimitea lucrările la edituri în numele meu. (Terminasem cu fotocopiatul; agenta mea avea un fotocopiator!) La câteva luni după ce ne cunoscuserăm, Sarah m-a sunat să-mi dea niște vești minunate: vechea mea povestire *De vorbă cu elanii* urma să fie publicată.

— Minunat, am zis. Cine a cumpărat-o?

— Revista *Story*, mi-a răspuns. Lui Lois Rosenthal i-a plăcut mult.

Hm.

Interesant.

Peste câteva zile am purtat o conversație la telefon cu Lois însăși, care nici că putea fi mai amabilă. Mi-a spus că *De vorbă cu elanii* i se părea perfectă și că abia așteaptă s-o publice.

— V-a plăcut chiar și finalul? am întrebat.

— Bineînțeles, mi-a zis. Ador finalul.

În timp ce vorbeam, țineam în mână chiar scrisoarea de refuz pe care mi-o trimisese cu doar câțiva ani înainte pentru aceeași povestire. Era limpede că nu-și amintea că citise cândva *De vorbă cu elanii*. N-am adus nici eu vorba despre asta. Eram încântată că-mi accepta munca și nu voiam să par lipsită de respect, arțagoasă ori nerecunoscătoare. Dar sigur că eram curioasă, așa că am întrebat:

— Ce anume vă place la povestirea mea, dacă-mi puteți spune?

Mi-a zis:

— E atât de evocatoare. Dă senzația de mit. Îmi amintește de ceva, dar nu știu exact de ce anume...

Am avut destulă minte să nu spun: „Vă amintește chiar de *ea*.”

Bestia cea frumoasă

Cum să interpretăm această poveste?

Interpretarea cinică ar fi: „Asta-i dovada clară că lumea e profund nedreaptă.”

Căci hai să ne uităm la fapte: Lois Rosenthal n-a vrut *De vorbă cu elanii* când i-a fost propusă de o autoare necunoscută, dar a vrut-o când i-a fost propusă de un agent literar celebru. Prin urmare: nu contează ce știi, contează pe cine cunoști. Talentul nu înseamnă nimic, relațiile sunt totul, iar lumea creativității – la fel ca lumea mai largă – e rea și inechitabilă.

Dacă așa vrei să vezi lucrurile, treaba ta.

Însă eu nu le-am văzut așa. Dimpotrivă, am privit întâmplarea ca pe o altă Mare Magie – una mucalită. Am privit-o ca pe dovada că nu trebuie să te predai niciodată, că „nu” nu înseamnă totdeauna „nu” și că roata norocului se poate întoarce miraculos pentru cei care insistă să-și facă simțită prezența.

În plus, încearcă pur și simplu să-ți închipui câte povestiri citea Lois Rosenthal într-o zi pe la începutul anilor '90. (Am văzut vrafurile de propuneri din redacțiile revistelor; imaginați-vă un turn de plicuri galbene puse claie peste grămadă până-n tavan.) Tuturor ne place să credem că opera noastră e originală și de neuitat, însă fără doar și poate toate se învălmășesc la un moment dat – chiar și povestirile care au ca temă animalele. Mai mult, nu știu în ce dispoziție era Lois când a citit pentru prima oară *De vorbă cu elanii*. Poate că a citit-o la sfârșitul unei zile dificile sau după o ceartă cu un coleg, ori chiar înainte de-a merge cu mașina la aeroport ca să-și ia o rudă pe care nu ardea de nerăbdare s-o vadă. Nu știu în ce dispoziție era nici când a citit-o a doua oară. Poate că tocmai se întorsese dintr-o vacanță odihnitoare. Poate că tocmai primise niște vești minunate: cineva drag nu suferea, de fapt, de cancer! Cine știe? Tot ce știu e că atunci când Lois Rosenthal mi-a citit povestirea a doua oară aceasta a avut un răsunet în conștiința ei și i-a vorbit. Însă acel răsunet se afla în mintea ei numai și numai fiindcă *eu îl sădisem acolo* cu câțiva ani înainte, trimițându-i povestirea mea. Și fiindcă am rămas în joc, chiar și după refuzul inițial.

Întâmplarea m-a mai învățat și că acești oameni – cei care stau la porțile visurilor tale – nu sunt niște automate. Nu-s decât *oameni*. Sunt exact ca noi. Au capricii și toane. Sunt un pic altfel în fiecare zi, exact cum tu sau eu suntem un pic altfel în fiecare zi. Nu există vreo grilă precisă care să prezică întotdeauna ce anume va captiva imaginația cuiva, sau când; trebuie pur și simplu să nimerești momentul potrivit. Dar cum n-ai de unde ști care e momentul potrivit, trebuie să-ți maximizezi șansele. Joacă-ți șansele. Ieși la înaintare cu voioșie încăpățânată și apoi fă-o din nou, iar și iar...

Efortul merită, fiindcă atunci când stabilești în sfârșit contactul simți o desfătare nemaipomenită, parcă de pe altă lume. Căci asta e senzația când duci o viață creativă consecventă: încerci și iar încerci, dar nu iese nimic. Însă continui să încerci și continui să cauți și apoi, când și unde te aștepti mai puțin, în sfârșit se întâmplă. Stabilești contactul. Din senin, toate converg. Când faci artă, uneori ai senzația că ții o

ședință de spiritism sau strigi în noapte după un animal sălbatic, la pândă. Ceea ce faci pare imposibil sau chiar absurd, dar apoi auzi ropotul copitelor și o bestie frumoasă se năpustește în poiană, căutându-te la fel de imperios pe cât o căutaseși tu.

Așa că trebuie să încerci în continuare. Trebuie să strigi după propria ta Mare Magie prin pădurile întunecoase. Trebuie s-o cauți neobosit și cu loialitate, sperând, împotriva evidenței, că într-o bună zi vei trăi acea coliziune divină a comuniunii creative – fie pentru prima dată, fie încă o dată.

Fiindcă atunci când toate converg e extraordinar. Când totul converge, singurul lucru pe care-l poți face e să te înclini cu recunoștință, ca și cum ți s-ar fi acordat o audiență cu divinul.

Fiindcă ți s-a acordat.

La sfârșit, încă ceva

Cu mulți ani în urmă, unchiul meu Nick s-a dus să-l vadă pe distinsul scriitor american Richard Ford la o prezentare de carte, într-o librărie din Washington, DC. În timpul discuției de după lectură, un bărbat între două vârste din public s-a ridicat și a spus ceva de genul:

— Domnule Ford, dumneavoastră și cu mine avem multe în comun. La fel ca dumneavoastră, toată viața mea am scris povestiri și romane. Dumneavoastră și cu mine suntem cam de-o vârstă, venim din același mediu și scriem cam pe aceleași teme. Singura diferență e că dumneavoastră ați devenit un om de litere celebru, iar eu – în ciuda a zeci de ani de eforturi – n-am fost publicat niciodată. Pentru mine e sfâșietor. Toate refuzurile și dezamăgirile m-au doborât. Mă întreb dacă îmi puteți da vreun sfat. Însă vă rog, domnule, orice ați face, nu-mi spuneți să perseverez, fiindcă ăsta-i singurul lucru pe care oamenii îmi spun mereu să-l fac și când îl aud mă simt și mai rău.

Acum, eu nu eram acolo. Și nici nu-l cunosc personal pe Richard Ford. Dar potrivit unchiului meu, care e un bun reporter, Ford a răspuns:

— Domnule, îmi pare rău că sunteți dezamăgit. Vă rog să mă credeți că n-aș vrea să vă jignesc spunându-vă pur și simplu să perseverați. Nici nu-mi pot imagina cât de descurajator ar suna așa ceva, după toți acești ani în care ați fost respins. De fapt, o să vă spun altceva – ceva ce s-ar putea să vă surprindă. O să vă spun să renunțați.

Publicul a încremenit: ce fel de încurajare mai era și asta?

Ford a continuat:

— Vă spun să renunțați doar pentru că e limpede că scrisul nu vă aduce nici o plăcere. Nu vă aduce decât durere. Timpul nostru pe pământ e scurt și ar trebui să ne bucurăm de el. Ar trebui să lăsați în urmă acest vis și să vă găsiți altceva de făcut în viață. Călătoriți, căutați-vă niște hobby-uri noi, petreceți timp cu familia și prietenii, relaxați-vă. Dar nu mai scrieți, fiindcă-i clar că asta vă ucide.

A urmat o lungă tăcere.

După care Ford a zâmbit și a adăugat, de parcă abia atunci îi venise ideea:

— Totuși, am să vă mai spun ceva. Dacă după câțiva ani descoperiți că n-ați găsit nimic în viața dumneavoastră care să-i ia locul scrisului – nimic care să vă fascineze, să vă miște ori să vă inspire cu aceeași intensitate ca scrisul odinioară... atunci, domnule, mă tem că nu aveți altă alegere decât să perseverați.

Încrederea

Te iubește?

Prietena mea dr. Robin Wall Kimmerer e botanistă și autoare; predă biologia mediului la Facultatea de Științe Ambientale și Silvicultură din Syracuse, New York, în cadrul Universității de Stat din New York. Studenții ei sunt tineri ecologiști înflăcărați, cât se poate de convinși de misiunea lor, care vor cu disperare să salveze lumea.

Totuși, înainte să treacă la salvarea lumii, Robin le pune frecvent studenților două întrebări.

Prima întrebare e:

— Iubiți natura?

Toate mâinile din sală se ridică.

A doua întrebare e:

— Credeți că natura vă iubește și ea pe voi?

Toate mâinile din sală se coboară.

La care Robin zice:

— Atunci avem deja o problemă.

Problema e următoarea: acești tineri și zeloși salvatori ai lumii cred sincer că pământul viu e indiferent față de ei. Cred că oamenii nu sunt decât niște consumatori pasivi și că prezența noastră aici, pe pământ, e o forță distrugătoare. (Luăm, luăm, luăm și nu oferim nimic în schimb naturii, în folosul ei.) Cred că oamenii se află pe această planetă din pură întâmplare și prin urmare, Pământul nu dă nici o ceapă degerată pe noi.

Cei din vechime nu vedeau lucrurile așa, nici nu mai trebuie s-o spunem. Strămoșii noștri acționau întotdeauna cu sentimentul că se găseau într-o relație emoțională reciprocă cu mediul lor fizic. Indiferent că se simțeau răsplătiți sau pedepsiți de Mama Natură, erau angajați, cel puțin, într-o *conversație* constantă cu ea.

Robin crede că oamenii moderni au pierdut acest sentiment al conversației – au pierdut conștiința faptului că pământul comunică cu *noi* în aceeași măsură în care comunicăm și noi cu *el*. Dimpotrivă, oamenii moderni au învățat la școală să creadă că natura e surdă și oarbă la acțiunile lor – poate fiindcă suntem convinși că natura nu are o conștiință. E un construct într-o măsură patologică, fiindcă neagă orice posibilitate de relație. (Până și ideea unei Mame Naturi punitive e mai bună decât cea a uneia indiferente – deoarece mânia reprezintă totuși un tip de schimb energetic.)

Robin își avertizează studenții că fără acest sentiment al relației ratează ceva incredibil de important: își ratează potențialul de a deveni *co-creatori* ai vieții. Cum spune chiar ea: „Schimbul de iubire între pământ și om scoate la iveală darurile creative ale amândurora. Pământul nu e indiferent față de noi, ci mai degrabă ne cere darurile noastre în schimbul alor sale – aceasta e natura reciprocă a vieții și creativității.”

Sau, mai simplu spus: natura oferă sămânța; omul oferă grădina; fiecare e recunoscător pentru ajutorul celuilalt.

Robin pornește întotdeauna din acest punct. Înainte de a-i învăța pe studenți cum să vindece lumea, trebuie să-i învețe cum să-și vindece *concepția despre propria prezență în lume*. Trebuie să-i convingă în primul rând că au dreptul de a fi aici. (Aroganța apartenenței, din nou.) Trebuie să le explice că e

posibil să fie iubiți, la rândul lor, de însăși entitatea pe care o venerează – adică de natură, de entitatea care i-a creat.

Fiindcă altminteri lucrurile n-o să funcționeze niciodată.

Fiindcă altminteri nimeni – nici pământul, nici studenții, nici vreunul dintre noi – nu va avea niciodată de câștigat.

Cea mai rea iubită din lume

Inspirată de această concepție, deseori le adresez acum tinerilor scriitori aspiranți aceeași serie de întrebări.

— Vă place să scrieți? întreb.

Bineînțeles. *Cum să nu!*

Apoi întreb:

— Credeți că și scrisul vă iubește pe voi?

Studenții se uită la mine de parcă ar trebui să fiu internată.

— Bineînțeles că nu, zic ei.

Majoritatea susțin că scrisul e total indiferent față de ei. Iar dacă se întâmplă să simtă o relație reciprocă cu propria creativitate, de obicei e o relație profund bolnavă. În multe cazuri acești tineri scriitori susțin că scrisul îi urăște fățiș. Scrisul e o bătaie de cap. Scrisul îi torturează și se ascunde de ei. Scrisul îi pedepsește. Scrisul îi distruge. Scrisul le trage șuturi în fel și chip.

Un tânăr scriitor pe care-l cunosc mi-a zis:

— Pentru mine, scrisul e ca fata aia frumoasă, dar răutăcioasă, din liceu pe care ai adorat-o întotdeauna, dar care n-a făcut decât să se joace cu tine ca să-și atingă scopurile. În adâncul inimii tale știi că nu-i o fată bună și că probabil ar trebui s-o părăsești pentru totdeauna, însă ea te ademenește mereu să vii înapoi. Când crezi că o să fie în sfârșit iubita ta, vine la școală de mână cu căpitanul echipei de fotbal, prefăcându-se că nici nu te cunoaște. Nu-ți rămâne decât să te încui într-o toaletă și să plângi. Scrisul e *hain*.

— Dacă așa stau lucrurile, l-am întrebat, ce vrei să faci în viață?

— Vreau să fiu scriitor, a zis.

Dependenți de suferință

Începeți să vedeți cât de sucită e treaba asta?

Nu doar scriitorii aspiranți simt așa. Autorii mai vârstnici, consacrați, spun exact aceleași chestii sumbre despre munca lor. (De unde crezi că au învățat tinerii scriitori?) Norman Mailer susținea că fiecare carte l-a mai ucis un pic. Philip Roth n-a încetat niciodată să vorbească despre torturile medievale la care l-a supus scrisul de-a lungul carierei sale pline de suferință. Oscar Wilde a numit existența artistică „o lungă, plăcută sinucidere“. (Îl ador pe Wilde, dar mi-e greu să privesc sinuciderea ca pe ceva plăcut. De fapt, mi-e greu să consider oricare dintre aceste chinuri ca pe ceva plăcut.)

Și nu doar scriitorii simt astfel. La fel e și cu artiștii vizuali. Iată ce spune pictorul Francis Bacon: „Sentimentele de deznădejde și nefericire sunt mai utile pentru un artist decât sentimentul de satisfacție, fiindcă deznădejdea și nefericirea îți exacerbează sensibilitatea.“ Actorii simt la fel, dansatorii simt la fel și mai mult ca sigur muzicienii simt la fel. Rufus Wainwright a recunoscut odată că e îngrozit de ideea de

a se statornici într-o relație fericită, căci se teme că fără drama emoțională născută din toate poveștile disfuncționale de dragoste va pierde accesul la „acel lac întunecat al durerii“ pe care-l socotește crucial pentru muzica sa.

Și nici măcar să nu aducem vorba de poeți.

E suficient să spunem că limbajul modern al creativității – de la cei mai tineri aspiranți și până la maeștrii săi recunoscuți – e impregnat de durere, dezolare și disfuncționalitate. Nenumărați artiști trudesc într-o singură emoțională și fizică totală – ruși nu numai de alți oameni, ci și de însăși sursa creativității.

Mai rău, relația cu munca lor e adesea violentă la nivel emoțional. Vrei să crezi ceva? Ți se spune să-ți deschizi o venă și să verși sânge. E vremea să-ți editezi opera? Ești învățat să ucizi tot ce ți-e drag. Întreabă un scriitor cum merge cartea la care lucrează și s-ar putea să-ți răspundă: „În sfârșit i-am venit de hac săptămâna asta.“

Asta în cazul că a avut o săptămână *bună*.

O poveste cu tâlc

Una dintre cele mai interesante romanciere actuale în ascensiune din câte știi e o tânără deșteaptă pe nume Katie Arnold-Ratliff. Katie scrie minunat. Însă mi-a zis că timp de câțiva ani n-a putut scrie un rând din cauza cuvintelor pe care i le-a spus odată un profesor de tehnici de scriere: „Dacă nu simți un disconfort emoțional când scrii, nu vei produce niciodată ceva de valoare.“

Acum, există un nivel la care înțeleg ceea ce-a încercat să spună, probabil, profesorul lui Katie. Poate că mesajul pe care voia să-l transmită era: „Să nu-ți fie frică să tinzi spre limita creativității tale“ sau „Nu bate niciodată în retragere în fața disconfortului care se poate ivi uneori în timp ce lucrezi“. Mi se par niște idei perfect legitime. Dar să sugerezi că nimeni n-a produs vreodată artă de valoare decât fiind într-o stare de suferință emoțională activă nu e doar neadevărat, ci și morbid.

Însă Katie l-a crezut.

Din respect și considerație față de profesorul ei, Katie a pus la inimă vorbele lui și a ajuns să creadă că dacă procesul ei creativ nu-i provoacă durere sufletească înseamnă că undeva greșește.

Fără sânge n-ai parte de glorie, nu-i așa?

Katie avea însă o idee de roman care pur și simplu o entuziasma. Cartea pe care voia s-o scrie părea atât de faină, de neobișnuită și ciudată, încât credea că s-ar distra scriind-o. ba chiar părea atât de distractiv, încât se simțea vinovată. Fiindcă dacă era o plăcere să scrie ceva, atunci rezultatul nu putea în nici un caz să aibă vreo valoare artistică, nu?

Așa că a amânat ani la rând scrierea romanului ei fain și neobișnuit fiindcă nu avea încredere în legitimitatea propriei plăceri anticipate. În cele din urmă, sunt fericită să vă anunț, a învins acest obstacol mintal și și-a scris în sfârșit cartea. Și nu, n-a fost neapărat ușor de scris, dar s-a distrat de minune scriindu-l. Și da, e un roman genial.

Ce păcat totuși că a pierdut toți acei ani de creativitate inspirată – și asta doar fiindcă i se părea că munca n-o făcea îndeajuns de nefericită!

Mda.

Ferească Sfântul să se bucure careva de vocația pe care și-a ales-o!

Durerea se învață

Din nefericire, povestea lui Katie nu constituie o anomalie.

Mult prea multe persoane creative au fost învățate să fie suspicioase în privința plăcerii și să se încreadă doar în zbucium. Prea mulți artiști cred și acum că suferința sufletească e singura experiență emoțională cu adevărat autentică. Ar fi putut culege această idee sumbră de oriunde; e o credință generalizată aici, în lumea occidentală, din cauza influenței moșteniri emoționale a sacrificiului creștin și a romantismului german – căci ambele au acordat o pondere excesivă meritelor agoniei.

Să n-ai încredere decât în suferință e totuși o cale primejdioasă. Una la mână, suferința are reputația de a omorî artiștii. Dar chiar și dacă nu-i omoară, câteodată dependența de durere îi poate arunca pe artiști într-o maladie mintală atât de gravă, încât încetează complet să mai lucreze. (Magnetul meu preferat de frigider: „Am suferit destul. Când mi se ameliorează arta?“)

Poate că și tu ai fost învățat să te încrezi în întuneric.

Poate că ai învățat întunericul de la persoane creative pe care le iubești și le admiri. Eu așa am pățit. Când eram în liceu, un profesor de engleză la care țineam mult mi-a spus odată: „Liz, ești o scriitoare talentată, dar din păcate nu vei reuși niciodată, fiindcă n-ai suferit destul în viață.“

Ce vorbe sucite!

În primul rând, ce știe un bărbat de vârstă mijlocie despre suferința unei adolescente? Probabil că doar în ziua aia la *prânz* suferisem mai mult decât suferise el toată viața. Dar dincolo de asta – de când a devenit creativitatea un concurs de suferință?

Îl admiram pe profesorul respectiv. Închipuiți-vă ce-ar fi fost dacă i-aș fi pus vorbele la inimă și aș fi pornit docil într-o tenebroasă căutare byroniană a unui zbucium autenticator. Din fericire, n-am făcut-o. Instinctul m-a împins în direcția opusă – spre lumină, spre joc, spre un raport mai încrezător cu creativitatea. Însă eu sunt norocoasă. Alții pornesc în acea cruciadă sumbră și câteodată o fac dinadins. „Toți eroii mei muzicali erau drogați și voiam să fiu la fel“, spune draga mea prietenă Rayya Elias, o compozitoare talentată care s-a luptat cu dependența de heroină mai bine de zece ani, timp în care a trăit în închisoare, pe drumuri și în spitale de psihiatrie – și a încetat complet să mai facă muzică.

Rayya nu e singura artistă care a confundat autodistrugerea cu angajamentul serios față de creativitate. Saxofonistul de jazz Jackie McLean povestea că în Greenwich Village, prin anii '50, a văzut zeci de tineri muzicieni aspiranți apucându-se de heroină ca să-și imite idolul, pe Charlie Parker. Fapt și mai elocvent, McLean a văzut cu ochii lui mulți tineri jazziști aspiranți *pretinzând* că sunt dependenți de heroină („cu ochii pe jumătate închiși, luându-și poza aceea pleoștită“), chiar dacă Parker însuși îi implora pe cei din jur să nu-i imite cel mai tragic aspect. Dar poate-i mai ușor să iei heroină – sau chiar să pretinzi romantic că iei heroină – decât să te dedici din toată inima talentului tău.

Nu dependența te face artist. Raymond Carver, printre alții, știa bine acest adevăr. El însuși era alcoolic și n-a fost capabil să devină scriitorul care putea fi – nici măcar pe tema alcoolismului – până n-a renunțat la băutura. După cum a spus chiar el, „orice artist alcoolic e artist *în ciuda* alcoolismului, nu datorită lui“.

Sunt de acord. Creativitatea noastră, cred eu, crește ca iarba de pe trotuare, prin crăpăturile dintre stările noastre patologice – nu din stările patologice înseși. Însă o mulțime de oameni cred că lucrurile stau invers. Din acest motiv veți întâlni frecvent artiști care se agață deliberat de suferința, dependențele, fricile și demonii lor. Se tem că, dacă renunță la angoase, identitatea lor va dispărea. Să ne gândim la Rilke, care a spus niște vorbe devenite celebre: „Dacă e să mă părăsească demonii, tare mă tem că și

îngerii își vor lua zborul.“¹⁰ Rilke a fost un poet magnific și fraza de mai sus e formulată cu eleganță, însă conține o gravă denaturare emoțională. Din nefericire, am auzit această frază citată de nenumărate ori de persoane creative care-o foloseau ca pretext pentru a nu renunța la băutura, pentru a nu consulta un terapeut, pentru a nu se mai gândi să-și trateze depresia ori anxietatea, pentru a nu se ocupa de conduita lor sexuală inadecvată sau de problemele intime, ori pentru a refuza din principiu orice tentativă de vindecare și evoluție personală – *fiindcă nu voiau să-și piardă suferința* pe care, într-un fel sau altul, o contopeau și o confundau cu propria creativitate.

¹⁰. Afirmatie făcută de Rilke în momentul în care a renunțat la psihoterapie (n. tr.).

Oamenii au într-adevăr o încredere ciudată în demonii lor.

Îngerii noștri mai buni

Vreau să spun aici ceva foarte clar: eu nu neg autenticitatea suferinței – nici pe a ta, nici pe a mea, nici pe a omenirii în general. Doar că refuz pur și simplu s-o *fetișizez*. Refuz, fără nici o îndoială, să caut deliberat suferința în numele autenticității artistice. Wendell Berry ne-a atras atenția: „A-i atribui Muzei o slăbiciune deosebită pentru durere înseamnă să te apropii prea mult de a dori și a cultiva durerea.“

Fără doar și poate, Artistul Damnat e uneori o persoană cât se poate de reală. Nu încapă îndoială că există multe suflete creative care suferă de afecțiuni psihice grave. (Pe de altă parte, există sute de mii de bolnavi psihic care nu posedă talente artistice extraordinare, așa că echivalarea automată a nebuniei cu geniul mi se pare o greșală de logică.) Însă trebuie să fim atenți la ispita Artistului Damnat, fiindcă uneori e o *persona* – un rol pe care oamenii se obișnuiesc treptat să-l joace. Poate fi și un rol seducător de pitoresc, cu un anumit farmec sumbru și romantic. Și aduce un beneficiu suplimentar extrem de util – anume, permisiunea inerentă de a te comporta îngrozitor.

În definitiv, dacă ești un Artist Damnat, ai o scuză să te porți urât cu partenerul de viață, să te porți urât cu tine, să te porți urât cu copiii tăi, să te porți urât cu toată lumea. Ți se îngăduie să fii pretențios, arogant, nepoliticos, nemilos, antisocial, grandoman, irascibil, cu toane, manipulator, iresponsabil și/sau egoist. Poți să bei din zori și până-n seară și să te bați cât e noaptea de lungă. Dacă ai fi portar sau farmacist și te-ai purta în halul ăsta, oamenii ți-ar spune pe bună dreptate că ești un măgar. Dar ca Artist Damnat te bucuri de indulgență, fiindcă ești deosebit. Fiindcă ești sensibil și creativ. Fiindcă uneori faci chestii drăguțe.

Eu nu sunt de aceeași părere. Cred că poți să trăiești o viață creativă și totodată să te străduiești să fii în esență o persoană decentă. Asupra acestui aspect sunt de acord cu psihanalistul britanic Adam Phillips, care spune că „dacă arta legitimează cruzimea, atunci nu cred că merită să avem artă“.

N-am fost atrasă niciodată de icoana Artistului Damnat – nici măcar în adolescență, când această figură poate părea deosebit de sexy și seducătoare pentru fetele romantice ca mine. Nu m-a atras atunci și nu mă atrage nici acum. Am văzut deja durere cu vârf și-ndesat, mersi, n-am să cer singură mai multă. De asemenea, am stat suficient în preajma unor persoane bolnave psihic ca să nu sentimentalizez nebunia. Mai mult, am trecut prin destule perioade de depresie, anxietate și rușine ca să știu că asemenea experiențe nu sunt deosebit de productive în cazul meu. Prea mare iubire sau loialitate pentru demonii mei personali nu simt, căci nu m-au slujit niciodată bine. În perioadele de durere și instabilitate am observat că spiritul meu creativ se crispează și se înăbușă. Am constatat că-mi e aproape imposibil să scriu când sunt nefericită și că-mi e *categoric* imposibil să scriu ficțiune când sunt nefericită. (Cu alte

cuvinte: fie trăiesc o dramă, fie inventez una – dar nu am capacitatea de a le face pe amândouă în același timp.)

Durerea emoțională mă transformă în opusul unei persoane profunde; face ca viața mea să fie îngustă, superficială și izolată. Suferința confiscă tot acest univers pasionant și gigantic și-l micșorează la dimensiunile capului meu nefericit. Când demonii mei personali preiau controlul, simt cum îngerii creativi se retrag. Aceștia îmi privesc lupta de la o distanță sigură, dar își fac griji. Și devin din ce în ce mai nerăbdători. Ca și cum mi-ar spune: „Doamnă, vă rugăm frumos – păstrați-vă cumpătul! Mai avem încă atâtea de făcut!“

Dorința mea de a lucra – dorința de a mă consacra creativității în cel mai intim și mai liber mod cu putință – e cel mai puternic stimulent personal ca să lupt împotriva durerii, prin toate mijloacele necesare, și ca să-mi modelez o viață cât mai rezonabilă, sănătoasă și stabilă cu putință.

Dar asta numai datorită lucrului în care am ales să am încredere, un lucru foarte simplu: *iubirea*.

Iubirea mai presus de suferință, întotdeauna.

Alege în ce să ai încredere

Dacă alegi totuși să mergi în cealaltă direcție (dacă alegi să ai încredere mai mult în suferință decât în iubire), fii conștient că îți construiești casa pe un câmp de luptă. Și când atât de multe persoane își tratează procesul de creație ca pe o zonă de război, mai e de mirare că există pierderi atât de grave? Atâta disperare, atâta întunecime. Și la un asemenea preț!

Nici măcar n-am să încerc să înșir numele tuturor scriitorilor, poeților, artiștilor, dansatorilor, compozitorilor, actorilor și muzicienilor care s-au sinucis în secolul trecut sau au murit cu zile din cauza celei mai lente tactici de sinucidere, alcoolismul. (Vreți numere? Internetul vă va da numerele. Dar credeți-mă, e un seceriș sumbru.) Acești creatori talentați care s-au pierdut au fost nefericiți din nenumărate motive, nu încapă îndoială, deși sunt dispusă să pariez că toți – măcar într-o clipă înfloritoare din viața lor – și-au iubit cândva munca. Și totuși, dacă ați fi întrebat pe oricare din aceste suflete dăruite și frământate dacă au crezut vreodată că *munca lor îi iubea la rândul ei*, probabil că ar fi spus nu.

Dar de ce să nu-i fi iubit?

Iată întrebarea mea, și cred că e una cinstită: de ce *nu* te-ar iubi creativitatea ta? A venit la tine, nu-i așa? S-a apropiat. S-a strecurat în tine, cerându-ți atenția și dedicarea. Te-a umplut de dorința de a crea și a face lucruri interesante. Creativitatea și-a dorit o relație cu tine. Trebuie să fi avut un motiv, nu? Crezi sincer că și-a dat osteneala să pătrundă în conștiința ta doar fiindcă voia să te omoare?

E lipsit de sens! Cum ar putea avea creativitatea de câștigat dintr-o astfel de învoială? Dacă moare Dylan Thomas¹¹, nu mai există poezii de Dylan Thomas; canalul respectiv e redus la tăcere pentru totdeauna – teribil lucru. Nu-mi pot închipui un univers în care creativitatea și-ar putea dori acest rezultat. Îmi pot imagina doar că creativitatea ar fi preferat de departe o lume în care Dylan Thomas ar fi continuat să trăiască și să producă pe tot parcursul unei vieți îndelungate. Dylan Thomas și alte câteva mii pe lângă el. În lumea noastră există un gol lăsat de arta pe care acești oameni nu au creat-o – există un gol în *noi* din cauza pierderii operei lor – și nu-mi pot închipui că acesta a fost vreodată planul divin al cuiva.

¹¹. Dylan Thomas (1914–1953), poet irlandez a cărui moarte a fost atribuită în mare măsură problemelor sale cu alcoolul (n. tr.).

Să ne gândim: dacă singurul lucru pe care-l vrea o idee e să se manifeste, atunci de ce ideea respectivă te-ar vătăma cu bună știință pe *tine*, când *tu* ești singurul care ar putea-o realiza? (Natura oferă sămânța;

omul oferă grădina; fiecare e recunoscător pentru ajutorul celuilalt.)

E posibil, așadar, ca nu creativitatea să-și fi bătut joc de noi, ci noi să ne fi bătut joc de ea?

Încăpățânarea de-a te bucura

Tot ce vă pot spune cu siguranță e că toată viața mea a fost modelată de decizia timpurie de a respinge cultul martiriului artistic și de a-mi investi în schimb încrederea în ideea trăsnetă că *munca mea mă iubește la fel de mult cât o iubesc și eu pe ea* – că vrea să se joace cu mine la fel de mult cât vreau și eu să mă joc cu ea – și că această sursă de iubire și joc nu cunoaște margini.

Am ales să cred că dorința de-a fi creativă a fost codificată în ADN-ul meu din motive pe care nu le voi cunoaște niciodată, iar creativitatea nu se va îndepărta de mine decât dacă o alung eu cu forța sau dacă o otrăvesc de moarte. Fiecare moleculă din ființa mea m-a îndreptat mereu spre această activitate – spre limbaj, spre arta povestirii, spre cercetare, spre narațiune. Dacă destinul n-ar fi voit să fiu scriitoare, socotesc eu, atunci n-ar fi trebuit să mă facă scriitoare. Dar m-a *făcut* și am hotărât să-mi împlinesc destinul cu cât mai multă voieșie și cât mai puțină dramă posibil – deoarece modul în care prefer să mă comport ca scriitoare ține în întregime de alegerea mea. Îmi pot transforma creativitatea într-un câmp al morții sau mi-o pot transforma într-un cabinet de curiozități foarte interesant.

Ba chiar o pot transforma într-o rugăciune.

Așadar, alegerea mea fundamentală e să-mi abordez întotdeauna cu o bucurie încăpățânată munca.

Am muncit ani la rând cu bucurie încăpățânată înainte de-a fi publicată. Am muncit cu bucurie încăpățânată pe vremea când eram doar o tânără scriitoare necunoscută, a cărei primă carte s-a vândut în câteva exemplare – majoritatea cumpărate de rude. Am lucrat cu bucurie încăpățânată când am fost pe culmea succesului cu un uriaș bestseller. Am lucrat cu bucurie încăpățânată când n-am mai fost pe culmea succesului cu un uriaș bestseller și când următoarele mele cărți nu s-au vândut în milioane de exemplare. Am lucrat cu bucurie încăpățânată când criticii m-au lăudat și am lucrat cu bucurie încăpățânată când criticii m-au ridiculizat. Mă țin de bucuria mea încăpățânată când munca merge prost, dar și când merge bine.

Nu vreau niciodată să consider că am fost complet abandonată în pustiul creativității sau că există vreun motiv să intru în panică pentru modul în care scriu. Prefer să am încredere că inspirația mea e mereu în preajmă când lucrez, dându-se peste cap să mă ajute. Doar că, vedeți voi, inspirația vine dintr-o altă lume și vorbește cu totul alt limbaj decât al meu, așa că uneori avem de furcă să ne înțelegem una pe alta. Însă inspirația stă mai departe alături de mine și *încearcă*. Inspirația încearcă să-mi trimită mesaje sub orice formă poate – prin vise, prin semne prevestitoare, prin indicii, prin coincidențe, prin senzații de déjà-vu, prin *kismet*¹², prin valuri surprinzătoare de atracție și reacție, prin florii care-mi străbat brațele, prin părul zbârlit pe ceafă, prin plăcerea provocată de ceva nou și surprinzător, prin ideile încăpățânate care mă țin trează toată noaptea... *absolut orice are efect*.

¹². Cuvânt de origine arabă ce desemnează o putere despre care se crede că poate controla viitorul; „soartă“, „destin“ (n. tr.).

Inspirația încearcă mereu să lucreze cu mine.

Așa că mă așez și lucrez și eu.

Asta-i învoiala.

Eu am încredere în ea; ea are încredere în mine.

Alege-ți iluzia

E iluzorie atitudinea asta?

E iluzoriu din partea mea să am o încredere infinită într-o forță pe care n-o pot vedea, atinge sau dovedi – o forță care poate nici nu există?

În regulă, de dragul discuției să zicem că e absolut iluzoriu.

Însă e oare mai iluzoriu decât să crezi că doar suferința și durerea sunt autentice? Sau că ești *singur* – că nu ai nici un fel de relație cu universul care te-a creat? Sau că destinul te-a ales anume pe tine, ca persoană blestemată? Sau că talentul ți-a fost dat doar ca să te distrugă?

Vreau să spun: dacă tot îți vei trăi viața bazându-te pe iluzii (și o faci, fiindcă toți facem asta), atunci de ce să nu alegi o iluzie care barem e utilă?

Dă-mi voie s-o sugerez pe următoarea:

Munca vrea să fie înfăptuită și vrea să fie înfăptuită cu ajutorul tău.

Martir versus farsor

Ca să nu mai fii dependent de suferința creativă trebuie să respingi calea martirului și să îmbrățișezi calea farsorului.

Cu toții avem în noi ceva de farsori și cu toții avem ceva de martiri (bun, unii dintre noi au destul de *mult* din martir), dar la un moment dat în itinerarul tău creativ va trebui să decizi în ce tabără vrei să fii și, prin urmare, ce părți din tine vrei să hrănești, să cultivi și să manifesti. Alege cu grijă. Cum spune mereu prietena mea Caroline Casey, o personalitate în lumea radioului: „Mai bine farsor decât martir.“

Întrebați care-i deosebirea între un martir și un farsor?

Iată o introducere rapidă.

Energia martirului e întunecată, solemnă, machistă, ierarhică, fundamentalistă, austeră, neiertătoare și profund rigidă.

Energia farsorului e luminoasă, alunecoasă, transsexuală, transgresivă, animistă, răzvrătită, primordială și într-o perpetuă schimbare a formei.

Martirul spune: „Voi sacrifica totul pentru a purta acest război imposibil de câștigat, chiar dacă asta înseamnă să mor tras pe roată.“

Farsorul spune: „În regulă, savurează tu chestia asta! Eu voi fi aici într-un colț, făcând o mică, dar înfloritoare afacere ilicită pe seama războiului tău imposibil de câștigat.“

Martirul spune: „Viața e durere.“

Farsorul spune: „Viața e interesantă.“

Martirul spune: „Sistemul e montat împotriva a tot ce-i bun și sfânt.“

Farsorul spune: „Nu există sistem, toate-s bune și nimic nu-i sfânt.“

Martirul spune: „Nimeni nu mă va înțelege vreodată.“

Farsorul spune: „Alege o carte la întâmplare!“

Martirul spune: „E cu neputință ca lumea să fie descifrată vreodată.“

Farsorul spune: „Probabil că nu... dar poate fi *păcălită*.“

Martirul spune: „Prin supliciul meu, adevărul va fi revelat.“

Farsorul spune: „Amice, n-am venit aici să pățimesc.“

Martirul spune: „Mai bine moartea decât dezonoarea!“

Farsorul spune: „Hai să cădem la învoială.“

Martirul sfârșește întotdeauna ucis, într-un morman de glorie sfărâmată, în timp ce Farsorul fuge, zburdând, să se bucure de o nouă zi.

Martirul = Sir Thomas More.

Farsorul = Bugs Bunny.

Încredere de farsor

Cred că impulsul omenesc originar spre creativitate s-a născut dintr-o energie pură de farsor. Păi bineînțeles! Creativitatea vrea să răstoarne lumea banală cu susul în jos și s-o întoarcă pe dos, și exact asta-i lucrul pe care-l face cel mai bine un farsor. Dar cândva, în ultimele secole, creativitatea a fost răpită de martiri și de atunci încolo a rămas ostatică în lagărul suferinței lor. Cred că această turnură a făcut arta să se simtă foarte tristă. Fără doar și poate, i-a făcut pe mulți artiști să se simtă foarte triști.

E vremea să dăm creativitatea înapoi farsorilor, asta zic eu.

Farsorul e neîndoielnic o figură fermecătoare și subversivă. Pentru mine însă, cel mai minunat lucru la un farsor abil e că *are încredere*. Ideea mea poate suna paradoxal, fiindcă personajul pare atât de alunecos și dubios – însă farsorul e plin de încredere. Are încredere în sine, evident. Are încredere în șiretenia lui, în dreptul lui de-a fi aici, în abilitatea lui de-a cădea în picioare în orice situație. Până la un anumit punct, bineînțeles, are încredere și în alții (că vor fi țintele vicleniei sale). Însă înainte de toate, farsorul are încredere în univers. Se încrede în căile haotice, anarhice, mereu fascinante ale universului – și din acest motiv nu suferă de anxietate excesivă. Are încredere că universul se joacă întruna și că, mai precis, are chef să se joace cu *el*.

Un farsor bun știe că, dacă azvârle zglobiu o minge în cosmos, acea minge îi va fi aruncată înapoi. Poate îi va fi aruncată înapoi cu multă forță, poate se va întoarce foarte deviată sau într-o explozie de rachete, ca în desenele animate, ori poate nu se va întoarce decât la jumătatea anului următor – însă în cele din urmă mingea aceea va fi aruncată înapoi. Farsorul așteaptă întoarcerea mingii, o prinde oricum ar sosi și apoi o azvârle iar în spațiu, doar ca să vadă ce se întâmplă. Și-i place să facă asta, fiindcă farsorul (în deșteptăciunea lui) înțelege marele și unicul adevăr cosmic pe care martirul (în seriozitatea lui) nu-l va putea pricepe niciodată: *totul e doar un joc*.

Un mare, năstrușnic și minunat joc.

Ceea ce e în regulă, pentru că farsorului îi place năstrușnicia.

Năstrușnicia e mediul lui natural.

Martirul urăște năstrușnicia. Martirul vrea să ucidă năstrușnicia. Și făcând asta sfârșește prea adesea ucigându-se chiar pe sine.

O mișcare strălucită de farsor

Sunt prietenă cu Brené Brown, autoarea volumului *Daring Greatly* și a altor lucrări despre vulnerabilitatea umană. Brené scrie cărți minunate, dar nu-i vine ușor. Asudă, se zbate și suferă pe tot parcursul procesului de scriere. Întotdeauna a pățit așa. Însă de curând i-am expus ideea cum că viața creativă e pentru farsori, nu pentru martiri. O idee pe care n-o mai auzise. (Cum spune Brené: „Hei, eu vin dintr-un mediu academic adânc înrădăcinat în martiriu. De genul: «Trebuie să trudești și să suferi ani de zile în singurătate ca să produci o operă pe care o vor citi patru inși.»“)

Însă când s-a dumirit cum e cu ideea atitudinii de farsor, Brené și-a examinat mai atent deprinderile de lucru și a înțeles că, de fapt, până atunci crease dintr-un ungher mult prea întunecos și greoi din adâncul ei. Scrisese deja câteva cărți de succes, însă toate semănaseră pentru ea cu un drum de penitență medieval – nimic altceva decât frică și chin pe toată durata scrierii. Nu pusese niciodată aceste chinuri sub semnul întrebării, socotind că erau absolut firești. La urma urmelor, un artist serios nu-și poate dovedi meritele decât prin intermediul unei suferințe serioase. Ca atâția alți creatori înaintea ei, ajunsese să se încreadă în durere mai presus de orice.

Însă când s-a prins că ar putea să scrie cu o energie de farsor, a avut o iluminare. Și-a dat seama că actul scrierii în sine era într-adevăr dificil pentru ea... însă *arta povestirii* nu. Brené e o povestitoare captivantă și-i place să vorbească în public. E dintr-a patra generație a unei familii de texani și poate depăna o poveste ca nimeni alta. Știa că atunci când își spune ideile cu voce tare acestea curg ca un fluviu. Însă când încearcă să le aștearnă pe hârtie, ele se încleștează în ea ca niște cârcei.

Apoi și-a dat seama că ar putea recurge la o păcăleală.

La ultima ei carte, Brené a încercat ceva nou – o mișcare extrem de vicleană, de farsor de cel mai înalt nivel. A recrutat două colege de nădejde care s-au dus cu ea la casa de pe plaja Galveston ca s-o ajute să-și termine cartea cu un termen de predare foarte apropiat.

Le-a cerut să stea pe canapea și să ia notițe detaliate în timp ce ea le spunea povești pe tema cărții. După fiecare povestire, înșfăca notițele, dădea fuga în camera alăturată, închidea ușa și scria exact ceea ce le spusese, în timp ce ele așteptau răbdătoare în salon. În felul acesta Brené a reușit să capteze pe pagină tonul natural al propriei voci – cam la fel cum învățase poeta Ruth Stone să capteze poemele când acestea treceau prin ea. După care Brené se repezea înapoi în salon și citea cu glas tare rândurile proaspăt scrise. Colegele o ajutau să detalieze narațiunea, cerându-i s-o explice cu noi anecdote și istorioare, în vreme ce ele luau notițe. Brené înșfăca din nou notițele și se ducea să le transcrie.

Întinzând o capcană pentru a-și păcăli propria artă narativă, Brené și-a dat seama cum poate să-și prindă tigrlul de coadă.

S-au auzit multe râsete și s-au spus multe aiureli. În definitiv, vorbim de trei prietene singure într-o casă pe plajă. Au mâncat prin localuri și au făcut excursii în golf. Au dat și un bairam. Scenele petrecute au fost exact opusul imaginii stereotipe a artistului damnat care asudă singur-singurel în studioul din mansardă, iar Brené mi-a spus: „Am terminat cu toate astea. În viața mea n-o să mai scriu despre legăturile dintre oameni în timp ce eu sufăr în izolare.“ Iar noul ei truc a funcționat de minune. Nici când Brené n-a scris mai repede, mai bine și cu atâta *încredere*.

Și atenție, n-a scris în nici un caz o comedie! Un lucru făcut cu inima ușoară nu duce neapărat la un produs nesperios. În definitiv, Brené e un sociolog renumit care studiază sentimentul rușinii. Volumul despre care vorbeam era despre vulnerabilitate, eșec, anxietate, disperare și rezistență emoțională câștigată cu greu. Cartea care a rezultat a fost profundă și serioasă, exact cum trebuia să fie. Doar că Brené a petrecut de minune scriind-o, fiindcă și-a dat seama, în cele din urmă, cum să păcălească sistemul. Făcând asta, a avut în sfârșit acces la propria ei sursă abundentă de Mare Magie.

Așa lucrează un farsor.

Cu ușurință, cu ușurință.

Întotdeauna cu ușurință.

Destinde-te

Am publicat prima povestire în 1993, în revista *Esquire*. Se intitula *Pelerinii*. Era despre o fată care lucra la o fermă din Wyoming, inspirată din propria mea experiență de fată care lucrase la o fermă din Wyoming. Ca de obicei, am trimis povestirea la o mulțime de publicații, din proprie inițiativă. Ca de obicei, toate au refuzat-o. Cu excepția uneia.

Un tânăr asistent de redactor de la *Esquire*, Tony Freund, mi-a cules-o din vrafal de propuneri și a dus-o redactorului-șef, un om pe nume Terry McDonell. Tony a bănuț că povestirea ar putea să-i placă șefului, știind că Terry fusese dintotdeauna fascinat de Vestul american. Într-adevăr, lui Terry i-a plăcut povestirea *Pelerinii* și a achiziționat-o, și uite așa am avut prima șansă ca scriitoare. Era șansa vieții mele. Povestirea era programată să apară în numărul din noiembrie, cu Michael Jordan pe copertă, al revistei *Esquire*.

Totuși, cu o lună înainte de plecarea numărului la tipar, Tony m-a sunat să-mi spună că se ivise o problemă. Un client important își retrăsese reclama și, în consecință, revista din acea lună trebuia să fie cu câteva pagini mai scurtă decât se planificase. Trebuiau făcute sacrificii; căutau voluntari. Mi s-a dat de ales: fie îmi scurtam povestirea cu 30%, astfel încât să încapă în noul număr mai subțirel din noiembrie, fie o retrăgeam cu totul din revistă, în speranța că-și va găsi loc – intactă – într-un număr viitor.

„Nu-ți pot spune ce să faci“, mi-a zis Tony. „Te înțeleg perfect dacă nu vrei să-ți măcelărești munca în halul ăsta. Cred că povestea o să aibă de suferit de pe urma amputării. Poate că ar fi deci mai bine să aștepti câteva luni, și apoi s-o publici întregă. Însă mai trebuie să te avertizez că lumea revistelor e imprevizibilă. ăsta ar putea fi un argument să bați fierul cât e cald. Dacă șovăi acum, poate că povestirea ta n-o să fie publicată nici la paștele cailor. Terry ar putea să-și piardă interesul pentru ea sau, cine știe, ar putea chiar să-și lase slujba de la *Esquire* și să se mute la altă revistă – și atunci nu vei mai avea un susținător. Așa că nu știi ce să-ți spun. E alegerea ta.“

Aveți idee ce înseamnă să tai 30% dintr-o povestire de zece pagini? Lucrasem la povestirea aia un an și jumătate. La vremea când puseseră mâna pe ea cei de la *Esquire* era ca un granit șlefuit. Nu exista nici un cuvântel de prisos acolo, credeam eu. Mai mult, simțeam că *Pelerinii* era cea mai bună chestie pe care o scrisesem vreodată și era posibil, îmi spuneam, să nu mai scriu niciodată atât de bine. Îmi era tare scumpă, sânge din sângele meu. Nu-mi puteam închipui ce sens ar mai fi avut povestea dacă o amputam. Mai presus de toate, demnitatea mea de artistă era jignită de însăși ideea de a-mi mutila cea mai bună operă doar fiindcă o mare companie de automobile își retrăsese reclama dintr-o revistă pentru bărbați. Cum rămâne cu integritatea? Cum rămâne cu onoarea? Cum rămâne cu mândria?

Dacă nici artiștii nu mențin un standard de incoruptibilitate în această lume infamă, *cine o va face?*

Pe de altă parte, la naiba.

Căci să fim cinstiți: nu era vorba de Magna Carta; era doar o povestire despre o vătăreasă și iubitul ei.

Am înșfăcat un pix roșu și am tăiat textul la sânge.

Devastarea produsă inițial în narațiune a fost șocantă. Povestea nu mai avea nici înțeles, nici logică. Era un măcel literar – însă abia atunci a început să devină interesant. Examinând harababura aia ciopârțită, mi-a trecut prin minte că, de fapt, era o fantastică provocare creativă: oare puteam s-o repar? Am început să suturez narațiunea ca să-i redau cât de cât un sens. Înnădind și însăilând propozițiile laolaltă, mi-am dat seama că într-adevăr tăieturile transformaseră complet tonul povestirii, dar nu neapărat în rău. Noua versiune nu era nici mai bună, nici mai rea decât cea anterioară; era doar profund diferită. Părea mai scheletică și mai compactă, dar nu respingător de austeră.

În mod firesc n-aș fi scris astfel – nici nu știam că *puteam* scrie așa – și această revelație m-a intrigat. (Era ca unul din visele acelea în care descoperi o încăpere necunoscută în casă și ai senzația exuberantă că viața îți oferă mai multe posibilități decât credeai.) Am fost uimită să descopăr că mă puteam juca atât de brutal cu opera mea – s-o sfârtec, s-o tai bucăți, s-o reasamblez – și că putea totuși supraviețui, ba chiar înflori, în noii ei parametri.

Mi-am dat seama că nu tot ceea ce producem e sacru doar fiindcă noi credem că e sacru. Sacru *este* timpul pe care-l petrecem muncind la un anumit proiect și ceea ce face timpul pentru a ne extinde imaginația și ceea ce face imaginația extinsă pentru a ne schimba viața.

Cu cât mai plăcut ne petrecem timpul acela, cu atât mai luminoasă devine viața noastră.

Nu-i copilul tău

Vorbind despre propria creație, oamenii o numesc adesea „copilul” lor – ceea ce e exact opusul lui a lua lucrurile cu ușurință.

Cu o săptămână înainte de publicarea romanului ei, o prietenă mi-a spus: „Mă simt de parcă mi-aș urca pentru prima oară copilul în autobuzul școlii și mă tem că au să-l ia bătașii peste picior.” (Truman Capote a zis-o și mai brutal: „Când termini o carte e ca și cum ți-ai scoate copilul în curte și l-ai împușca.”)

Oameni buni, vă rog, nu vă confundați opera cu un copil, da?

Acest tip de gândire nu duce decât la o durere psihică profundă. Vorbesc cât se poate de serios. Dacă ești convins că munca ta e copilul tău, atunci o să-ți vină greu să tai 30% din ea într-o bună zi – și se prea poate să fii nevoit s-o faci. De asemenea, n-o să te descurci prea bine dacă cineva îți critică ori îți corectează copilul, dacă îți sugerează să te gândești să-l modifici complet sau dacă încearcă să-ți cumpere ori să-ți vândă copilul pe piață. Poate vei fi incapabil să-ți lansezi opera ori s-o distribuie – căci cum va supraviețui sărmanul copil lipsit de apărare dacă nu-l dădăcești și nu-l îngrijești tu?

Creația nu e copilul tău; eventual tu ești copilul *ei*. Tot ce am scris mi-a dat viață. Fiecare proiect m-a maturizat în felul său. Astăzi sunt așa cum sunt tocmai datorită lucrurilor pe care le-am făcut și modului în care m-au transformat. Creativitatea m-a crescut și m-a inventat ca adult – începând de la experiența cu povestirea *Pelerinii*, care m-a învățat cum să *nu* mă port ca un copil.

Pentru că, da, în cele din urmă am înghesuit cu chiu, cu vai o versiune prescurtată a *Pelerinilor* în numărul pe noiembrie 1993 din *Esquire*. Ca un făcut, peste câteva săptămâni Terry McDonell (susținătorul meu) a renunțat într-adevăr la funcția de redactor-șef al revistei. Povestirile și articolele lăsate în urmă de el n-au văzut niciodată lumina zilei. A mea s-ar fi numărat printre ele, îngropată pe undeva, dacă n-aș fi fost dispusă să fac modificările alea.

Însă am făcut tăieturile, slavă cerului, și povestirea a fost frumoasă și originală datorită lor – iar eu am profitat de acea mare șansă. *Pelerinii* a atras atenția agentei literare care m-a inclus în portofoliul ei și care, de peste douăzeci de ani, îmi îndrumă cariera cu grație și precizie.

Privind în trecut la acea întâmplare, mă trec fiorii când mă gândesc la tot ce era cât pe ce să pierd. Dacă aș fi fost mai mândră, undeva (probabil pe fundul sertarului de la biroul meu), astăzi, s-ar afla o povestire de zece pagini intitulată *Pelerinii*, pe care n-ar citi-o nimeni niciodată. Ar fi neatinsă și pură, ca un granit șlefuit, iar eu aș fi pesemne în continuare barmaniță.

Interesant mi se pare și faptul că, odată ce povestirea *Pelerinii* a fost publicată în *Esquire*, nu m-am mai gândit niciodată serios la ea. N-a fost cea mai bună chestie pe care am scris-o. Nici pe departe.

Aveam încă multe de făcut, așa că m-am ocupat de altele. La urma urmelor, *Pelerinii* nu era vreo relicvă sfântă. Era doar un *lucru* – un lucru pe care l-am făcut și l-am iubit, apoi l-am schimbat, l-am refăcut și tot l-am iubit, iar apoi l-am publicat și l-am dat deoparte, ca să fac alte lucruri.

Îi mulțumesc lui Dumnezeu că n-am îngăduit ca povestirea aceea să se transforme în ruina mea. Ce act de martiriu trist și autodistrugător ar fi fost dacă mi-aș fi considerat scrierea atât de inviolabilă, încât să-i fi apărat sanctitatea chiar și cu prețul morții ei. Mi-am pus în schimb în funcțiune încrederea – cu flexibilitate, cu viclenie. Tocmai fiindcă am fost dispusă să iau munca mea cu ușurință, acea povestire n-a devenit un mormânt, ci o poartă prin care am pășit într-o viață nouă, minunată și mai amplă.

Atenție la demnitate, asta vreau să spun.

Nu e totdeauna o prietenă.

Pasiune versus curiozitate

V-aș putea oare îndemna să uitați și de pasiune?

Probabil sunteți surprinși să auziți asta de la mine, dar sunt într-o câțva împotriva pasiunii. Sau cel puțin sunt împotriva *predicilor* despre pasiune. Nu cred că are rost să le spunem oamenilor: „E de-ajuns să-ți urmezi pasiunea și toate vor merge ca pe roate.” Mi se pare o sugestie inutilă, ba chiar plină de cruzime uneori.

În primul rând, poate fi un sfat de prisos: dacă cineva știe limpede ce pasiune are, probabil o urmează deja și nu trebuie să-i zică nimeni s-o facă. (De fapt cam asta e, în ultimă instanță, definiția unei pasiuni: un interes pe care-l urmărești obsesiv, aproape ca și cum nu ai avea de ales.) Însă mulți oameni nu știu exact care e pasiunea lor, poate au mai multe pasiuni sau și le schimbă la o anumită vârstă – motiv pentru care se simt încurcați, blocați și nesiguri.

Dacă nu ai o pasiune clară și cineva îți spune senin să-ți urmezi pasiunea, cred că ai dreptul să-i arăți persoanei respective degetul mijlociu. Fiindcă e ca și cum ți-ar zice că tot ce trebuie să faci pentru a slăbi e să fii suplu sau că tot ce-ți trebuie pentru o viață sexuală fantastică e să fii multiorgasmic: *nu-i de nici un ajutor!*

În general, eu însămi sunt o persoană destul de pasionată, dar nu chiar zi de zi. Uneori habar n-am unde mi-a fugit pasiunea. Nu mă simt mereu inspirată și nici sigură în legătură cu ce ar trebui să fac în continuare.

Dar nu stau cu mâinile-n sân așteptând să dea pasiunea peste mine. Continui să lucrez conștiincios, fiindcă e privilegiul nostru, ca oameni, așa cred, să facem tot felul de lucruri câtă vreme trăim și fiindcă mie îmi place să fac tot felul de lucruri. Înainte de toate, continui să lucrez fiindcă am încredere în creativitate. Creativitatea, cred eu, încearcă mereu să mă găsească, chiar și atunci când eu o pierd din vedere.

Așadar, cum găsești inspirația ca să lucrezi atunci când pasiunea s-a veștejit?

Aici intră în scenă curiozitatea.

Curiozitatea de zi cu zi

Cred că secretul e curiozitatea. Curiozitatea e adevărul și calea vieții creative. Curiozitatea e alfa și omega, începutul și sfârșitul. Mai mult, curiozitatea e la îndemâna tuturor. Pasiunea poate părea intimidant de distantă câteodată – un turn în flăcări undeva departe, accesibil doar geniilor și celor care au simțit

atingerea Domnului. Însă curiozitatea e o entitate mai blândă, mai liniștită, mai primitoare și mai democratică. De asemenea, mizele curiozității sunt mult mai joase decât cele ale pasiunii. Pasiunea te face să divorțezi, să-ți vinzi proprietățile, să te razi în cap și să te muți în Nepal. Curiozitatea nu-ți cere nici pe departe așa de mult.

De fapt, curiozitatea pune mereu o întrebare simplă: „Există *ceva* care te interesează?”

Ceva, orice?

Câtuși de puțin?

Oricât de banal sau de mărunț?

Răspunsul nu trebuie să-ți bulverseze viața, să te împingă să renunți la locul de muncă, să te oblige să-ți schimbi religia ori să te arunce într-o stare de amnezie; trebuie doar să-ți capteze atenția pentru o clipă. Însă în acea clipă, dacă poți să te oprești și să identifici măcar o *fărâcă minusculă* de interes pentru ceva, curiozitatea îți va cere să întorci capul un pic și să te uiți la lucrul respectiv mai îndeaproape.

Fă asta.

E un indiciu. Poate părea un fleac, dar e un indiciu. Ia-te după acel indiciu. Încrede-te în el. Vezi unde te va duce în continuare curiozitatea. Apoi ia-te după următorul indiciu, și după următorul și tot așa. Ține minte, nu-i musai să fie ceva extraordinar, precum un glas profetic în pustiu; e doar o căutare nevinovată a comorii. S-o urmezi te poate purta în locuri uimitoare, neașteptate. În cele din urmă te-ar putea conduce la pasiunea ta – deși printr-un labirint straniu, neidentificabil, de străduțe lăturalnice, grote subterane și uși secrete.

Sau poate nu te va duce nicăieri.

Poate c-o să-ți petreci toată viața urmându-ți curiozitatea, fără să ajungi în final la nici un rezultat – cu excepția unuia. Vei avea satisfacția de a ști că ți-ai dedicat întreaga viață căutării neobosite a nobilei virtuți care este curiozitatea.

Iar asta ar trebui să fie mai mult decât suficient pentru ca oricine să poată spune că a trăit o viață bogată, splendidă.

Căutarea comorii

Unde vă poate duce vânarea curiozității? Să vă dau un exemplu.

V-am spus deja povestea celui mai grozav roman pe care nu l-am scris – cel despre jungla amazoniană, un roman neglijat și care în cele din urmă a sărit din conștiința mea în cea a lui Ann Patchett. Cartea *aceea* a fost într-adevăr un proiect pasional. Ideea îmi venise într-un moment de inspirație și exaltare fizică și emoțională. Însă apoi m-am lăsat dusă de vârtoarea vieții, n-am lucrat la carte și ea m-a părăsit.

Așa se întâmplă.

După ce ideea cu jungla amazoniană s-a dus pe apa sâmbetei, n-am mai avut imediat un moment de inspirație și de exaltare fizică și emoțională. Am tot așteptat să-mi vină o idee măreață și am tot dat de veste universului că sunt pregătită pentru sosirea unei idei mărețe, dar n-a sosit nici una. Nu mi s-a făcut pielea de găină, nu mi s-a zbârlit părul pe ceafă, n-am simțit fluturi în stomac. Nu s-a petrecut nici un miracol. A fost ca și cum Sfântul Pavel ar fi mers călare până la Damasc și, în afară de o ploicică, pe drum nu s-ar fi întâmplat nimic altceva.

Așa e viața de obicei.

O vreme mi-am văzut de treburile de zi cu zi – am scris e-mailuri, am cumpărat șosete, am rezolvat mici urgențe, am trimis felicitări. M-am îngrijit de mersul obișnuit al lucrurilor. Timpul trecea și tot nu

mă înflăcăra nici o idee pasionantă, dar n-am intrat în panică. Am făcut în schimb ceea ce făcusem de atâtea ori înainte: n-am mai fost atentă la pasiune, mi-am îndreptat atenția spre curiozitate.

M-am întrebat: *Există ceva care te interesează chiar acum, Liz?*

Ceva, orice?

Câtuși de puțin?

Oricât de banal sau de mărunț?

S-a dovedit că exista ceva: grădinăritul.

(Știu, știu – stăpâniți-vă entuziasmul, oameni buni! *Grădinăritul!*)

Mă mutasem de curând într-un orașel din zona rurală a New Jersey-ului. Cumpărasem o casă veche care avea o curte drăguță în spate. Acum voiam să transform curtea aceea într-o grădină.

Imboldul m-a surprins. Crescusem cu o grădină – o grădină uriașă, de care mama se ocupa eficient –, dar nu mă interesase niciodată prea tare. Fiind un copil leneș, m-am străduit din răspuțeri să *nu* învăț nimic despre grădinărit, în ciuda tuturor eforturilor mamei de a mă învăța câte ceva. N-am iubit niciodată pământul. În copilărie nu-mi plăcea viața la țară (muncile de la fermă mi se păreau plicticoase și dificile) și ca adult nu le-am dus niciodată dorul. Aversiunea față de truda vieții de la țară a fost exact motivul pentru care am plecat să locuiesc la New York, precum și ceea ce m-a împins să călătoresc – fiindcă nu voiam să fiu fermieră. Însă acum mă mutasem într-un oraș și mai mic decât cel în care crescusem și voiam o grădină.

Nu voiam *cu disperare* o grădină, să fim înțeleși. Nu eram gata *să-mi dau viața* pentru o grădină – sau ceva asemănător. Mi se părea pur și simplu că o grădină ar fi ceva drăguț.

Curios lucru.

Toana asta era suficient de mărunță încât s-o ignor. De-abia dacă avea puls. Însă n-am ignorat-o. Dimpotrivă, am urmat acel mic indiciu al curiozității și am sădit câteva plante.

Făcând asta, mi-am dat seama că știam mai multe despre grădinărit decât credeam. Se pare că prinsesem totuși câte ceva în copilărie de la mama, în ciuda efortului de-a nu învăța. Era plăcut să descopăr aceste cunoștințe latente. Am plantat și alte semințe. Am redeșteptat și alte amintiri din copilărie. M-am gândit mai mult la mama, la bunica, la șirul lung de femei din familia mea care lucraseră pământul. Era frumos.

Pe măsură ce trecea timpul, mi-am dat seama că-mi priveam curtea cu alți ochi. Ceea ce cultivam nu mai arăta ca grădina mamei; începea să arate a grădina mea. De exemplu, spre deosebire de mama, care cultiva cu pricepere legume, pe mine legumele nu mă interesau aproape deloc. Eu tânjeam după cele mai strălucitoare și mai de efect flori pe care le puteam procura. Mai mult, am descoperit că nu voiam doar să cultiv plante; voiam și să știu diverse lucruri despre ele. Mai precis, voiam să știu de unde provin.

Irișii care-mi înfrumusețau curtea, de pildă – ce origine aveau? Am căutat exact un minut pe internet și am aflat că nu proveneau din New Jersey, ci din Siria.

A fost o descoperire faină.

Apoi am făcut și alte cercetări. Din câte se părea, liliacul de pe proprietatea mea descindea din niște tufe asemănătoare cu cele care înfloriseră odinioară în Turcia. Și lalelele mele erau originare din Turcia – deși a reieșit apoi că între lalelele sălbatice originare din Turcia și soiurile mele domesticate și colorate interveniseră numeroși olandezi. Cornul era local. Forsiția venea însă din Japonia. Glicina sosise și ea de la mari depărtări; un căpitan englez venise cu ea în Europa din China, iar coloniștii britanici o aduseseră în Lumea Nouă – și încă destul de recent.

Am început să verific proveniența fiecărei plante din grădina mea. Mi-am luat notițe cu ce aflam. Curiozitatea mi-a sporit. Mi-am dat seama că ceea ce mă intriga nu era atât grădina mea, cât istoria botanică din spatele ei – o poveste extraordinară și puțin știută despre comerț, aventură și intrigi globale.

Putea ieși din asta o carte, nu-i așa?

Oare?

Am continuat să merg pe urmele curiozității. Am hotărât să mă încred total în fascinația mea. Am hotărât să cred că toate acele informații botanice mă interesau dintr-un motiv serios. Așa că au început să-mi iasă-n cale tot felul de semne și coincidențe, toate legate de interesul proaspăt descoperit pentru istoria botanică. Am dat peste cărțile potrivite, persoanele potrivite, oportunitățile potrivite. De exemplu: expertul de al cărui sfat aveam nevoie în legătură cu istoria mușchiului locuia – am constatat – la doar câteva minute distanță de casa bunicului meu, în zona rurală a New Yorkului. Iar o carte veche de două sute de ani moștenită de la străbunicul meu conținea cheia pe care o căutam – un personaj istoric plin de viață, demn de a fi dezvoltat într-un roman.

Toate se găseau chiar acolo, în fața mea.

După care am început să cam întrec măsura.

În cele din urmă, căutarea de noi informații despre explorarea botanică m-a purtat în jurul lumii – de la curtea casei din New Jersey până în bibliotecile horticole din Anglia; din bibliotecile horticole din Anglia până în grădinile farmaceutice medievale din Olanda; din grădinile farmaceutice medievale din Olanda până în peșterile acoperite cu mușchi din Polinezia Franceză.

După trei ani de cercetare, călătorii și investigații, m-am așezat în sfârșit la birou și am început să scriu *Semnătura tuturor lucrurilor* – un roman despre o familie fictivă de botaniști exploratori din secolul al XIX-lea.

A fost un roman pe care nu-l prevăzusem. Pornise aproape de la *nimic*. N-am sărit ahtiată de dorință pe cartea aia; am înaintat lent spre ea, indiciu după indiciu. Cu toate astea, când am terminat căutarea comorii și am început să scriu romanul, eram complet mistuită de pasiunea pentru explorarea botanică din secolul al XIX-lea. Cu trei ani înainte nici nu *auziseam* măcar de explorarea botanică din secolul al XIX-lea – nu dorisem decât o grădină modestă în curtea din spate! –, însă acum scriam o poveste amplă despre plante, știință, evoluție, abolirea sclaviei, dragoste, pierdere și călătoria unei femei către transcendența intelectuală.

Așa s-au petrecut lucrurile. Dar s-au petrecut așa doar fiindcă am spus *da* oricărui indiciu mărunț al curiozității pe care l-am observat în jur.

Vedeți voi, și asta e o Mare Magie.

E Marea Magie la o scară mai moderată și mai lentă, dar nu vă lăsați înșelați – tot Mare Magie e.

Trebuie doar să învățați să aveți încredere în ea.

Totul depinde de *da*-ul vostru.

Ce interesant!

Creatorii care mă inspiră cel mai mult, prin urmare, nu sunt neapărat cei mai pasionați, ci cei mai curioși.

Curiozitatea e cea care te face să lucrezi constant, pe când emoțiile mai năvalnice pot să vină și să plece. Îmi place că Joyce Carol Oates scrie un roman din trei în trei minute – cu un spectru atât de larg de subiecte –, fiindcă par s-o fascineze atâtea lucruri. Îmi place că James Franco joacă orice rol vrea (dramă

serioasă acum, comedie siropoasă în următorul minut), fiindcă admite că nu toate rolurile trebuie să-i aducă o nominalizare la Oscar – și-mi place că printre angajamentele actricești își urmărește și interesele legate de artă, modă, lumea academică și scris. (E de vreun folos creativitatea lui extracurriculară? *Nu-mi pasă!* Îmi place pur și simplu că tipul face orice are chef.) Îmi place că Bruce Springsteen nu creează doar hituri colosale, cântate de stadioane întregi, ci a scris odată un album pornind de la un roman de John Steinbeck. Îmi place că Picasso se juca adesea cu ceramica.

Odată l-am auzit pe regizorul Mike Nichols vorbind despre prolifica lui carieră de cineast și spunând că l-au interesat întotdeauna eșecurile lui. Ori de câte ori vedea unul transmis noaptea târziu la televizor, stătea și se uita – ceea ce nu făcea niciodată cu un succes. Își privea eșecul plin de curiozitate, gândindu-se: „Ce interesant, cum de n-a ieșit bine scena...”

Fără rușine, fără disperare – doar sentimentul că totul e foarte interesant. O atitudine de genul: oare nu-i ciudat cum uneori lucrurile merg bine și alteori nu? Câteodată am impresia că diferența dintre o viață creativă zbuciumată și una liniștită nu e nimic altceva decât diferența dintre cuvintele *groaznic* și *interesant*.

În definitiv, rezultatele interesante nu-s decât niște rezultate groaznice cu volumul dramei dat la minimum.

Cred că multe persoane renunță la trăirea unei vieți creative fiindcă le e frică de cuvântul *interesant*. Maestra mea preferată de meditație, Pema Chödrön, a spus odată că cea mai mare problemă pe care o vede la exercițiile de meditație e că oamenii renunță chiar atunci când lucrurile încep să devină interesante. Cu alte cuvinte, renunță de îndată ce lucrurile nu mai sunt ușoare, de îndată ce devin dureroase, plictisitoare sau tulburătoare. Renunță imediat ce încep să vadă în mintea lor ceva care-i sperie sau îi rănește. De aceea ratează partea frumoasă, partea extraordinară, partea transformatoare – când răzbești dincolo de dificultate și pătrunzi într-un univers absolut nou și neexplorat dinăuntru tău.

Și poate așa se întâmplă cu fiecare aspect important din viața ta. Indiferent de ceea ce urmărești, indiferent de ceea ce cauți, indiferent de ceea ce crezi, fii atent să nu renunți prea repede. Cum avertizează prietenul meu pastorul Rob Bell: „Nu trece în pripă prin experiențele și împrejurările care au cea mai mare capacitate de a te transforma.”

Nu-ți lăsa curajul să piară când lucrurile încetează să mai fie ușoare sau satisfăcătoare.

Fiindcă acel moment...

E momentul în care începe *interesantul*.

Stafii flămânde

O să dai greș.

E urât și nu-mi place s-o spun, dar e adevărat. Îți vei asuma riscuri creative care de multe ori nu vor da rezultatele dorite. Odată am aruncat o carte terminată fiindcă nu mergea. Am dus-o sârguincios până la capăt, dar chiar nu mergea, așa că am sfârșit aruncând-o la coș. (Nu știi ce nu mergea la ea! De unde să știi? *Ce sunt eu? Medic legist de cărți? N-am un certificat pentru cauza decesului. Pur și simplu chestia aia nu mergea!*)

Mă întristează să dau greș. Mă dezamăgește. Dezamăgirea mă poate face să mă simt dezgustată de mine ori să fiu grosolană cu cei din jur. Totuși, până în acel moment din viață învățasem cum să-mi gestionez dezamăgirea fără să cad prea adânc în spiralele funeste ale rușinii, furiei sau inerției. Asta fiindcă până în acel moment din viață înțelesesem care parte din mine suferă atunci când dau greș: egoul, doar el.

E foarte simplu.

Nu am nimic împotriva egoului la modul general. Cu toții avem unul. (Ba unii dintre noi pot avea și două.) Exact cum ai nevoie de frică pentru supraviețuire, la fel ai nevoie de ego, care te înzestreaază cu trăsăturile fundamentale ale personalității tale – te ajută să-ți proclami individualitatea, să-ți definești dorințele, să-ți înțelegi preferințele și să-ți aperi hotarele. Spus simplu, egoul este ceea ce te face să fii tu însuși. Fără ego nu ești decât o masă amorfă. De aceea socioloaga și autoarea Martha Beck spunea: „Nu pleca de-acasă fără ego.“

Însă nu-ți lăsa egoul să preia total controlul, pentru că te va distruge. Egoul e un slujitor minunat, dar un stăpân teribil – căci nu vrea decât un singur lucru, recompense, recompense și iarăși recompense. Și din moment ce recompensele nu-s niciodată destule ca să-l mulțumească, egoul va fi mereu dezamăgit. Scăpată de sub control, această dezamăgire te va măcina. Un ego nestăpânit e ceea ce budiștii numesc o „stafie flămândă“ – veșnic hămesită, urlând tot timpul, plină de poftă și lăcomie.

În fiecare dintre noi se ascunde sub o formă sau alta această aviditate. Cu toții avem în adâncul măruntaielor o prezență dementă care refuză să se mulțumească vreodată cu ceva. Și eu, și tu, toți. Harul meu mântuitor e acesta: *știu că nu sunt doar un ego; sunt și un suflet*. Și știu că sufletului meu nu-i pasă nici cât negru sub unghie de răsplată sau eșec. Sufletul meu nu e purtat de visele de preamărire ori de frica de critici. Sufletul meu n-are nici măcar un limbaj pentru asemenea noțiuni. De mă aplec asupra lui, sufletul e un îndrumător mult mai exuberant și mai fascinant decât va fi vreodată egoul, fiindcă sufletul dorește un singur lucru: *să se uimească*. Și din moment ce creativitatea este cea mai eficace cale spre uimire, recurg la ea, iar ea îmi hrănește sufletul și liniștește stafia flămândă – salvându-mă astfel de cel mai primejdios aspect al personalității mele.

Prin urmare, ori de câte ori se ridică în mine glasul dogit al nemulțumirii, spun: „Ah, dragul meu ego! Iată-te și pe tine, bătrâne prieten!“ La fel când sunt criticată și observ că reacționez cu indignare, cu supărare sau defensiv. Cel care se înfurie și își încearcă puterile nu e altul decât egoul. În astfel de circumstanțe am învățat să-mi supraveghez cu grijă emoțiile impetuoase, însă încerc să nu le iau prea tare în serios, fiindcă știu că cel rănit e doar egoul – niciodată sufletul. Doar egoul e cel care vrea să se răzbune ori să câștige premiul cel mare. Egoul e cel care vrea să înceapă un război pe Twitter împotriva vreunui calomniator, să se îmbufneze la vreo injurie ori să renunțe la luptă, cu indignare prezumțioasă, dacă n-am obținut rezultatul dorit.

În astfel de momente pot readuce stabilitatea în viața mea întorcându-mi atenția spre suflet. Îl întreb:

— Dar *tu* ce vrei, dragule?

Răspunsul e mereu același:

— mai multă uimire, te rog frumos.

Câtă vreme mă îndrept în această direcție – spre uimire –, știu că mă voi simți întotdeauna bine în sufletul meu, adică acolo unde contează. Și, din moment ce creativitatea este și acum pentru mine cel mai eficient mod de-a ajunge la uimire, pe *ea* o aleg. Aleg să blochez toate zgomotele și distracțiile exterioare (și interioare) și mă întorc de fiecare dată la creativitate. Fiindcă știu că fără această sursă de uimire sunt pierdută. Fără ea, voi rătăci veșnic prin lume într-o stare de nemulțumire fără margini – nu voi fi decât o stafie flămândă prinsă într-un corp de carne care se degradează încetul cu încetul.

Și mă tem că asta nu mi-e de ajuns.

Ocupă-te de altceva

Cum scapi, așadar, de eșec și rușine pentru a trăi în continuare o viață creativă?

Înainte de toate, iartă-te pe tine însuși. Dacă ai făcut ceva și nu ți-a izbutit, treci mai departe. Adu-ți aminte că nu ești decât un începător – chiar dacă ți-ai exersat meșteșugul timp de cincizeci de ani. Cu toții suntem începători și vom muri începători. Așa că treci mai departe. Uită de ultimul proiect și pornește cu inima deschisă în căutarea următorului. Pe vremea când scriam la *GQ*, redactorul-șef Art Cooper a citit un articol la care lucrasem cinci luni de zile (un minuios jurnal de călătorie despre politica sârbă, care, dacă tot veni vorba, costase revista o mică avere) și peste o oră a venit la mine cu următorul răspuns: „Nu e bun și nici nu va fi bun vreodată. Nu ai capacitatea de-a scrie povestea asta, se pare. Nu vreau să mai pierzi nici un minut cu ea. Te rog să treci imediat la următoarea însărcinare.“

Cuvinte cam șocante și tăioase, dar – mamă, Doamne – ce *eficientă!*

Supusă, am trecut la altceva.

Următorul lucru, următorul lucru, următorul lucru – gândește-te întotdeauna la următorul lucru.

Mișcă-te, mergi mai departe.

Orice ai face, încearcă să nu zăbovești prea mult asupra eșecurilor tale. Nu trebuie să faci autopsia propriilor catastrofe. Nu trebuie să cunoști semnificația fiecărui lucru. Ține minte: zeii creativității nu-s obligați să ne dea nici o explicație. Mărturisește-ți dezamăgirea, accept-o așa cum este și treci mai departe. Taie-n bucăți eșecul și folosește-l ca momeală pentru a încerca să prinzi alt proiect. Într-o bună zi s-ar putea ca toate să capete un înțeles – vei ști de ce trebuia să treci prin toată tărașenia ca să aterizezi într-un loc mai bun. Sau poate nu vor avea niciodată un înțeles.

Asta e.

Orice-ar fi, tu treci mai departe.

Orice s-ar întâmpla, fă-ți de lucru. (Întotdeauna mă bizui pe un sfat înțelept dat de Robert Burton, cărturar englez din secolul al XVII-lea, despre cum să supraviețuim melancoliei: „Nu fi singuratic, nu fi trândav.“) Găsește-ți ceva de făcut – *orice*. Chiar și un alt gen de muncă creativă, numai să-ți iei gândul de la neliniște și tensiune. Odată, pe când mă chinuiam cu o carte, m-am înscris la un curs de desen doar ca să deschid în mintea mea un alt tip de canal creativ. Nu prea desenez bine, dar nu conta; important era să rămân în contact la un nivel oarecare cu arta. Mă jucam cu propriile mele butoane, încercând să dau cumva de inspirație. În cele din urmă, după ce-am desenat destul, scrisul a început să curgă iar.

Einstein numea această tactică „joc combinatoriu“ – deschiderea unui canal mintal ocupându-te de altul. De aceea cânta deseori la vioară atunci când întâmpina dificultăți în rezolvarea unui puzzle matematic; de obicei, după câteva ore de sonate găsea răspunsul de care avea nevoie.

Cred că, în parte, trucul jocului combinatoriu e că-ți liniștește egoul și fricile coborând ștacheta. Mai demult aveam un prieten care fusese un jucător talentat de baseball, dar și-a pierdut îndrăzneala și n-a mai jucat atât de bine. A renunțat la baseball și s-a apucat de fotbal, a jucat timp de un an. Nu era cel mai grozav fotbalist, însă îi plăcea și greșelile nu-l doborau prea tare, pentru că egoul lui știa următorul adevăr: „Hei, n-am zis niciodată că ăsta-i jocul meu.“ Conta doar că făcea *ceva* fizic ca să-și revină, să-și limpezească mintea și să redobândească o oarecare senzație de dezinvoltură corporală. În orice caz, a fost amuzant. După ce un an a dat șuturi doar de dragul distracției, a revenit la baseball și deodată și-a dat seama că putea să joace din nou – mai bine și mai ușor ca niciodată.

Cu alte cuvinte: dacă nu poți face lucrul pe care-l vrei, ocupă-te de altceva.

Scoate câinele la plimbare, strânge gunoaietele de pe strada din fața casei, scoate iar câinele la plimbare, fă o tartă cu piersici, ia lac de unghii în culori vii și pictează niște pietricele, apoi așază-le într-

o grămăjoară. Ai putea crede că asta înseamnă tergiversare, dar – cu intenția corectă – nu este; e mișcare. Și absolut orice fel de mișcare bate inerția, fiindcă inspirația va fi întotdeauna atrasă de mișcare.

Așa că flutură-ți mâinile. Fabrică ceva. Fă ceva. Fă *orice*.

Atrage atenția asupra ta printr-o activitate creativă oarecare și – mai presus de orice – *ai încredere* că dacă faci suficient de mult tărașoi, în cele din urmă inspirația se va reîntoarce la tine.

Vopsește-ți bicicleta

Scriitorul, poetul și criticul australian Clive James este eroul unei povești care ilustrează perfect cum s-a păcălit el odată să-și reia munca într-o crâncenă perioadă de ariditate creativă.

După un fiasco enorm (o piesă scrisă pentru scenele londoneze care nu numai că i-a adus rafale de critici, dar i-a și ruinat financiar familia și l-a costat câțiva prieteni dragi), James s-a afundat într-o mocirlă neagră de depresie și rușine. După ce s-a terminat cu piesa, n-a făcut decât să zacă pe canapea și să se holbeze la pereți, mortificat și umilit, în timp ce soția lui se străduia să țină cumva familia laolaltă. Clive nu-și putea închipui cum își va aduna curajul pentru a mai scrie ceva vreodată.

Totuși, după o lungă perioadă de depresie, fiicele lui l-au trezit în sfârșit din jalea aceea cerându-i o favoare lumească. L-au rugat să facă ceva astfel ca bicicletele lor vechi și ponosite, luate la mână a doua, să arate un pic mai drăguț. Conștiincios (dar fără bucurie), James s-a supus. S-a urnit de pe canapea și s-a apucat de treabă.

Mai întâi a vopsit cu migală bicicletele fetelor în nuanțe de roșu viu. Apoi a poleit spițele cu un strat argintiu și a pictat șeile cu dungi spiralate, ca bastoanele de acadea. Nu s-a oprit însă aici. Când s-a uscat vopseaua, a adăugat sute de stelute argintii și aurii – o întindere de constelații splendid detaliate – pe cadrul bicicletelor. Fetele își pierduseră răbdarea și ar fi dorit ca el să termine, dar James și-a dat seama că pur și simplu nu se putea opri din pictatul stelelor („stele cu patru colțuri, stele cu șase colțuri și foarte rarele stele cu opt colțuri și puncte la capete“). Era o muncă incredibil de satisfăcătoare. Când a terminat, în sfârșit, fiicele lui au pornit pedalând pe noile lor biciclete magice, entuziasmate de efect, în timp ce marele bărbat a rămas locului întrebându-se ce Dumnezeu avea să facă în continuare.

A doua zi, fiicele lui au adus acasă o fetiță din cartier care l-a rugat pe dl James să picteze stele și pe bicicleta *ei*. A pictat. A avut încredere în acea cerere. A urmat indiciul. Când a terminat, a apărut alt copil, apoi încă unul, și încă unul. În curând se formase o coadă de copii, toți așteptând ca umilele lor biciclete să se transforme în obiecte de artă înstelate.

Și așa s-a întâmplat că unul dintre cei mai importanți scriitori ai generației și-a petrecut câteva săptămâni stând pe aleea din fața casei și pictând mii și mii de stelute pe bicicletele tuturor copiilor din zonă. În timp ce făcea asta, a ajuns încet-încet la o descoperire. A înțeles că „eșecul are o funcție. Te întreabă dacă vrei cu adevărat să continui să faci lucruri“. Spre surprinderea lui, James și-a dat seama că răspunsul era *da*. Voia cu adevărat să continue să facă lucruri. Pentru moment, nu voia decât să facă stelute frumoase pe bicicletele copiilor. Însă, făcând asta, ceva se vindeca în el. Ceva revenea la viață. Fiindcă în clipa în care ultima bicicletă a fost decorată și fiecare stea din cosmosul lui personal a fost vopsită cu sânguință la locul ei, lui Clive James i-a venit în sfârșit un gând: *într-o bună zi am să scriu despre asta*.

Și din acel moment a fost liber.

Eșecul plecase; se întorsese creatorul.

Făcând altceva – și făcând-o din toată inima – reușise printr-un șiretlic să iasă din iadul inerției și să se întoarcă la Marea Magie.

Încredere aprigă

Actul final – și uneori cel mai dificil – al încrederii în creativitate e să-ți scoți opera în lume după ce ai încheiat-o.

Încrederea despre care vorbesc aici e cea mai aprigă dintre toate tipurile de încredere. Nu e o încredere care spune: „sunt sigură că voi avea succes“ – fiindcă asta nu înseamnă încredere aprigă, ci încredere inocentă, și vă cer să lăsați deoparte pentru o clipă încrederea inocentă și să pășiți spre ceva mult mai întăritor și mult mai puternic. După cum am spus și după cum știm cu toții în adâncul inimii, în sfera creativității nu există nici un fel de garanție a succesului. Nici pentru tine, nici pentru mine, nici pentru nimeni. Nici acum, nici vreodată.

Îți vei arăta opera în public chiar și în aceste condiții?

De curând am vorbit cu o femeie care mi-a spus: „Sunt gata să încep să scriu o carte, dar mi-e greu să am încredere că universul îmi va da rezultatul pe care-l doresc.“

Ce i-aș fi putut spune? Nu-mi place să stric cheful nimănui, dar se poate ca universul să *nu* îi dea rezultatul pe care-l vrea ea. Fără îndoială că universul îi va da un rezultat. Persoanele spirituale vor susține că universul îi va da rezultatul de care are *nevoie* – dar se poate să nu-i dea rezultatul pe care-l *vrea* ea.

Încrederea aprigă îți impune să-ți faci totuși cunoscută opera, deoarece încrederea aprigă știe că rezultatul nu contează.

Rezultatul *nu poate* conta.

Încrederea aprigă îți cere să crezi statornic în acest adevăr: „Ești valoros, dragul meu, indiferent de rezultat. Vei continua să-ți produci opera, indiferent de rezultat. Vei continua să-ți împărtășești opera, indiferent de rezultat. Te-ai născut să crezi, indiferent de rezultat. Nu-ți vei pierde niciodată încrederea în procesul creativ, nici măcar atunci când nu *înțelegi* rezultatul.“

Există o întrebare celebră care figurează, pare-se, în toate cărțile de *self-help* scrise vreodată: ce-ai face dacă ai ști că nu poți da greș?

Eu însă am văzut mereu lucrurile altfel. Cred că cea mai cruntă întrebare este: ce-ai face chiar dacă știi că se poate foarte bine să dai greș?

Ce anume îți place atât de mult să faci, încât cuvintele „eșec“ și „succes“ devin în esență irelevante?

Ce iubești chiar mai mult decât propriul ego?

Cât de aprigă e încrederea ta în această iubire?

S-ar putea să pui în discuție ideea de încredere aprigă. S-ar putea să obiectezi împotriva ei. S-ar putea să te răzvrățești împotriva ei. S-ar putea să te întrebi: „de ce să mă deranjez să fac ceva dacă rezultatul ar putea fi *zero*?“

De obicei răspunsul sosește însoțit de un zâmbet malițios de farsor: „Fiindcă-i *distractiv*, nu-i așa?“

Oricum ar fi, ce altceva ai putea să faci cu timpul tău aici, pe pământ – să *nu* faci nimic? Să nu faci chestii interesante? Să nu-ți urmezi dragostea și curiozitatea?

În definitiv, există totdeauna și această alternativă. Ai liber-arbitru. Dacă viața creativă devine dificilă sau nerentabilă pentru tine, te poți opri oricând dorești.

Dar pe bune acum: *asta vrei*?

Gândește-te o clipă: și pe urmă?

Pășește cu mândrie

La o petrecere, acum vreo douăzeci de ani, am vorbit cu un tip căruia i-am uitat de mult numele, dacă l-oi fi știut vreodată. Uneori am impresia că bărbatul acela a apărut în viața mea cu unicul scop de a-mi spune o poveste care de atunci încoace n-a încetat să mă încânte și să mă inspire.

Povestea era despre fratele lui mai mic, care dorea să devină artist. Tipul admira profund strădaniile fratelui său și mi-a zis o anecdotă ilustrativă despre cât de curajos, creativ și încrezător era mezinul. Pentru scopul povestirii pe care o voi reda aici, să-i zicem fratelui mai mic „Frățiorul“.

Frățiorul, pictor aspirant, economisise bani și se duse în Franța ca să se înconjoare cu frumusețe și inspirație. Trăia ieftin, picta zilnic, vizita muzee, făcea excursii în locuri pitorești, vorbea curajos cu oricine-i ieșea în cale și își arăta lucrările oricui era dispus să le privească. Într-o după-amiază, la o cafea, Frățiorul a legat o conversație cu un grup de tineri încântători care, s-a văzut apoi, erau de viță nobilă. Tinerii și încântătorii aristocrați l-au plăcut pe Frățior și l-au invitat la o petrecere dată la sfârșitul săptămânii într-un castel de pe Valea Loarei. L-au asigurat că avea să fie cea mai fabuloasă petrecere a anului. Participau bogătași, celebriți și câteva capete încoronate ale Europei. Mai grozav încă, era un bal mascat și nimeni nu avea să se zgârcească în privința costumului. Petrecerea nu trebuia pierdută. Costumează-te, i-au zis, și vino cu noi!

Entuziasmat, Frățiorul a muncit toată săptămâna la un costum despre care era convins că va fi atracția serii. A cutreierat Parisul după materiale și n-a scăpat din vedere nici un detaliu, nici nu și-a temperat îndrăzneala creatoare. Apoi a închiriat o mașină și s-a dus la castel, cam la trei ore distanță de Paris. S-a costumat în mașină și a urcat treptele castelului. S-a prezentat majordomului, care l-a găsit pe lista invitaților și l-a poftit politicos înăuntru. Frățiorul a intrat în sala de bal cu fruntea sus.

Moment în care și-a realizat imediat greșeala.

Petrecerea era într-adevăr un bal mascat – noii prieteni nu-l păcăliseră –, însă, din motive de traducere, îi scăpase un amănunt: balul mascat avea o *temă*. Tema era „o curte medievală“.

Iar Frățiorul se deghizase în homar.

Toți cei din jur, crema lumii bune și înstărite din Europa, erau înveșmântați în podoabe aurite și rochii de epocă fastuoase, purtau bijuterii moștenite, scăpărând cu eleganță în timp ce valsau pe muzica unei orchestre selecte. Iar Frățiorul purta un costum mulat roșu, colanți roșii, balerini roșii și niște clești uriași, roșii, făcuți din burete. În plus, avea fața vopsită în roșu. E momentul să spun aici că Frățiorul avea peste un metru optzeci și era destul de deșirat – iar cu antenele lungi de pe cap părea și mai înalt. Mai era, bineînțeles, și singurul american din încăpere.

Preț de o clipă lungă, îngrozitoare, a rămas în capul scărilor. A fost cât pe ce să fugă de rușine. Fuga de rușine părea cea mai respectabilă reacție în situația dată. Dar n-a fugit. A izbutit cumva să-și găsească fermitatea. La urma urmelor, bătuse atât amar de drum. Muncise pe brânci pentru a-și realiza costumul și era mândru de el. A tras aer adânc în piept și a pășit pe ringul de dans.

Mai târziu povestea că numai experiența de artist aspirant i-a dat curajul și libertatea de a fi atât de vulnerabil și absurd. Ceva în viață îl învățase deja să arate în public orice ar fi produs. În definitiv, acel costum era creația lui, contribuția lui la petrecere. Era cel mai bun lucru pe care-l avea. Era *tot* ce avea. Așa că a hotărât să aibă încredere în sine, să aibă încredere în costumul lui, să aibă încredere în împrejurări.

Când a început să înainteze prin mulțimea de aristocrați, s-a așternut tăcerea. Dansul s-a oprit. Orchestra a șovăit până a încetat și ea de tot. Ceilalți oaspeți s-au strâns în jurul Frățiorului. În cele din urmă, cineva l-a întrebat în ce Dumnezeu se costumase.

Frățiorul a făcut o plecăciune adâncă și a anunțat: „Eu sunt homarul de curte.“

Au urmat râsete.

Nu derâdere – doar veselie. L-au adorat. I-au iubit dulceața, ciudățenia, cleștii gigantici, fundul numai piele și os în colanții lucioși de elastan. El era, printre ei, farsorul – de aceea a fost sufletul petrecerii. Ba chiar în seara aceea Frățiorul a ajuns să danseze cu regina Belgiei.

Așa trebuie procedat, oameni buni!

Absolut orice am creat în viața mea m-a făcut să mă simt la un moment dat ca tipul care s-a prezentat la un bal elegant deghizat în homar, cu un costum făcut în acasă. Trebuie să pășești cu încăpățânare în sală, fără să-ți pese, și trebuie să ții capul sus. Tu ai făcut acel lucru; trebuie să-l scoți în lume. Nu te scuza, nu explica, nu te rușina niciodată cu el. Ți-ai valorificat la maximum cunoștințele și ai lucrat cu ceea ce ai avut, în timpul pus la dispoziție. Ai fost invitat, te-ai prezentat, pur și simplu nu poți face mai mult decât atât.

Poate că ceilalți te vor da afară – dar, pe de altă parte, poate că n-o vor face. De fapt, probabil nu te vor da afară. Sala de bal e adeseori mult mai primitoare și mai încurajatoare decât ți-ai imagina. Ba s-ar putea ca cineva să creadă că ești genial și minunat. S-ar putea să dansezi cu regii.

S-ar putea la fel de bine să fii nevoit să dansezi singur într-un ungher al castelului, cu dizgrațioșii tăi cleștii mari și roșii de burete fluturând în gol.

Și așa e bine. Uneori așa se întâmplă.

Ceea ce *nu* trebuie sub nici o formă să faci e să întorci spatele și să pleci. Vei pierde petrecerea și ar fi păcat, pentru că – te rog, crede-mă – n-am bătut atât amar de drum și n-am făcut atâtea eforturi doar ca să ratăm petrecerea în ultimul moment.

Divinitatea

Har accidental

Ultima mea istorioară vine din insula Bali – dintr-o cultură care trăiește creativitatea cu totul altfel decât o trăim noi aici, în Occident. Povestea mi-a fost spusă de un vechi prieten și maestru, Ketut Liyer, un vraci care cu ani în urmă m-a luat sub aripa lui ca să-mi împărtășească ceva din înțelepciunea și harul său.

După cum mi-a explicat Ketut, dansul balinez e una din cele mai splendide forme de artă din lume. E rafinat, complex și străvechi. Este și sacru. Veacuri la rând, dansurile s-au executat ca ritualuri în temple, sub supravegherea preoților. Coregrafia e păzită cu grijă și transmisă din generație în generație. Menirea acestor dansuri e de a menține universul intact, nici mai mult, nici mai puțin. Nu s-ar putea spune că balinezii nu iau dansul în serios.

Turismul de masă a ajuns în Bali pe la începutul anilor '60. Străinii veniți în vizită au fost fascinați imediat de dansurile sacre. Balinezii nu se sfiesc să-și etaleze arta, așa că i-au poftit pe turiști în temple să privească dansurile. Cereau o mică sumă pentru acest privilegiu, turiștii plăteau și toată lumea era fericită.

Totuși, pe măsură ce interesul turistic pentru această formă străveche de artă a crescut, templele au devenit supraaglomerate cu spectatori. Lucrurile au ajuns să fie un pic haotice. În plus, templele nu erau nici deosebit de confortabile, pentru că turiștii trebuiau să stea pe jos, unde sufereau din cauza păianjenilor, a umezelii și a altor inconveniente. Unui suflet balinez genial i-a venit atunci grozava idee de a-i duce pe dansatori la turiști, nu invers. Oare australienilor bronzăți nu le-ar fi fost mai bine și mai comod să vadă dansurile lângă piscina unui loc de recreere, de exemplu, și nu într-un templu jilav și întunecos? În felul acesta turiștii ar fi putut să bea un cocktail, bucurându-se totodată de spectacol! Iar dansatorii ar fi putut câștiga mai mulți bani, fiindcă ar fi existat loc pentru un public mai numeros.

Prin urmare, balinezii au început să-și execute dansurile sacre în locurile de recreere, pentru a le oferi mai mult confort turiștilor care plăteau, și toată lumea era fericită.

De fapt, nu toată lumea era fericită.

Vizitatorii occidentali cu principii mai înalte au fost oripilați. Era o pângărire a sublimului! Dansurile alea erau sacre! Arta aia era *sfântă*! Nu poți executa un dans sacru pe proprietatea profană a unui hotel de pe plajă – și cu atât mai puțin pentru bani! Era o oroare! Era prostituție spirituală, artistică și culturală! Era un sacrilegiu!

Acești occidentali cu principii înalte și-au discutat neliniștile cu preoții din Bali, care au ascultat politicos, în ciuda faptului că rigida și neiertătoare noțiune de „sacrilegiu“ nu se traduce ușor în gândirea balineză. Nici distincțiile dintre „sacru“ și „profan“ nu sunt atât de categorice ca în Vest. Preoților balinezi nu le era prea clar de ce occidentalii cu principii înalte considerau că hotelurile de pe litoral ar fi profane. (Oare divinitatea nu sălășluia și acolo, la fel ca pretutindeni pe pământ?) Tot așa, nu le era clar de ce prietenosii turiști australieni în costume de baie nu trebuiau lăsați să privească dansurile sacre în timp ce beau cocktailuri *mai tai*. (Oare acești oameni drăguți și prietenosi nu meritau să fie martorii frumuseții?)

Însă occidentalii cu principii înalte erau evident supărați din cauza direcției luate de evenimente și, cum prea bine se știe, balinezilor nu le place să-și necăjească vizitatorii, așa că au purces la rezolvarea problemei.

Preoții și maeștrii de dans s-au întrunit și au venit cu o idee inspirată – o idee inspirată de o minunată etică a ușurinței și încrederii. Au hotărât să inventeze niște dansuri noi care să *nu* fie sacre, iar pentru turiștii din stațiuni nu aveau să execute decât aceste dansuri, atestate ca „ne-divine“. Dansurile sacre urmau să se întoarcă în temple și să fie rezervate exclusiv ceremoniilor religioase.

Și exact așa au făcut. În plus, au făcut asta cu ușurință, fără drame și traume. Adaptând gesturile și pașii vechilor dansuri sacre, au inventat niște dansuri lipsite practic de semnificație și au început să execute aceste învârteli absurde în stațiunile turistice, pe bani. Și toată lumea era fericită, fiindcă dansatorii dansau, turiștii aveau parte de amuzament, iar preoții câștigau ceva bani pentru temple. Mai presus de orice, occidentalii cu principii înalte se puteau relaxa, fiindcă distincția dintre sacru și profan fusese restabilită.

Toate erau la locul lor – în bună ordine și definitiv.

Doar că nu erau nici în bună ordine, nici definitiv.

Deoarece nimic, niciodată, nu e nici în bună ordine, nici definitiv.

În următorii ani, aceste noi dansuri stupide și fără sens s-au rafinat tot mai mult. Băieți și fete au crescut cu ele și, lucrând cu un sentiment nou de libertate și inovație, au transformat treptat spectacolele în ceva absolut magnific. De fapt, dansurile deveneau mai degrabă transcendente. Ca un alt exemplu de sedință involuntară de spiritism, s-ar fi zis că acești dansatori balinezi – în ciuda eforturilor de a fi absolut nespirtuali – invocau totuși, fără voie, Marea Magie din ceruri. Chiar acolo, lângă piscină. Inițial nu intenționaseră decât să ofere o distracție turiștilor și să se distreze ei înșiși, însă acum îl întâlneau pe Dumnezeu seară de seară și toată lumea putea vedea asta. Se putea susține că noile dansuri deveniseră *mai* transcendente decât dansurile sacre vechi și răsuflete.

Remarcând fenomenul, preoților balinezi le-a venit o idee minunată: de ce să nu împrumute aceste noi dansuri artificiale, să le ducă în temple, să le includă în ceremoniile religioase străvechi și să le utilizeze ca pe o formă de rugăciune?

De fapt, de ce să nu *înlocuiască* o parte din răsufletele vechi dansuri sacre cu noile dansuri artificiale?
Zis și făcut.

Moment în care dansurile fără noimă au devenit dansuri sfinte, fiindcă dansurile sfinte deveniseră fără noimă.

Și toată lumea era fericită – cu excepția acelor occidentali cu principii înalte, care acum se zăpăciseră de tot, fiindcă nu mai știau să deosebească sacrul de profan. Se contopiseră unul într-altul. Se estompaseră liniile dintre înalt și jos, dintre ușor și greu, dintre corect și greșit, dintre noi și ei, dintre Dumnezeu și pământ... și paradoxul ăsta îi îngrozea complet.

Și nu pot decât să-mi imaginez că, de fapt, asta fusese de la bun început intenția farsorilor de preoți.

În concluzie

Creativitatea este sacră și nu este sacră.

Ceea ce creăm contează enorm și nu contează deloc.

Trudim singuri și suntem însoțiți de spirite.

Suntem îngroziți și suntem curajoși.

Arta e o zdrobitoare corvoadă și un minunat privilegiu.

Divinitatea nu ne poate lua în serios decât atunci când suntem în cea mai jucăușă dispoziție.

Fă loc acestor paradoxuri, astfel ca toate să fie deopotrivă de adevărate în sufletul tău, și îți promit – vei putea face orice.

Așa că acum, te rog, calmează-te și treci înapoi la treabă, ok?

Comorile ascunse în tine speră că vei spune da.

Mulțumiri

Le sunt profund recunoscătoare următoarelor persoane pentru ajutorul, încurajarea și inspirația pe care mi le-au dăruit: Katie Arnold-Ratliff, Brené Brown, Charles Buchan, Bill Burdin, Dave Cahill, Sarah Chalfant, Anne Connell, Trâm-Anh Doan, Markus Dohle, Rayya Elias, Miriam Feuerle, Brendan Fredericks, răposatul Jack Gilbert, Mamie Healey, Lydia Hirt, Eileen Kelly, Robin Wall Kimmerer, Susan Kittenplan, Geoffrey Kloske, Cree LeFavour, Catherine Lent, Jynne Martin, Sarah McGrath, Madeline McIntosh, Jose Nunes, Ann Patchett, Alexandra Pringle, Rebecca Saletan, Wade Schuman, Kate Stark, Mary Stone, Andrew Wylie, Helen Yentus – și, bineînțeles, celor din familiile Gilbert și Olson, care m-au învățat, prin exemplul lor, cum să fiu o făptuitoare.

Sunt, de asemenea, recunoscătoare conferințelor TED fiindcă mi-au îngăduit să stau (de două ori!) pe scena lor foarte serioasă și să vorbesc pe teme spirituale, fanteziste și creative. Acele prelegeri m-au ajutat să șlefuiesc ideile cărții de față, și sunt bucuroasă că s-a întâmplat așa.

Mulțumiri comunității Etsy, care a primit cu bucurie acest proiect – și găzduiește atâtea alte proiecte creative. Voi întruchipați lucrurile despre care vorbesc aici.

În cele din urmă, îmi exprim iubirea și recunoștința față de minunata mea comunitate de pe Facebook. Fără întrebările, gândurile și inspiratoarele voastre jerbe zilnice de exprimare curajoasă, această carte n-ar fi existat.